

IL. CHENDI

Impresii

BUCUREȘTI

«Minerva», Institut de arte grafice
și Editură, B-dul Academiei 3.

1908

IMPRBSII

IMPRESIÏ

Inu. A. 34.233

IL. CHENDI

IMPRESII

DONAȚIUNE

56974

BUCUREȘTI

«MINERVA», Institut de Arte
Grafice și Editură. Bulevardul
Academiei 3 — Edgar Quinet 4

1908

IMPRESII LITERARE

I.

Pe fiecare zi un nou autor. Pe fiecare zi un nou volum. Trecătorul se oprește înaintea vitrinelor și vede nume necunoscute. Mirat, se întreabă: de cînd a răsărit, din ce parte ne vine?

*

Dar ceea-ce apare acum e numai începutul. Să vedeți ce-o să urmeze cînd dintre miile de cititori vor răsări urmașii noștri și vor lua ei în mîină mișcarea de astăzi. Ceea-ce noi încercăm numai pe dibuite, ei vor desăvîrși cu gîndul curat și cu fapta hotărîtă. Ceea-ce licărește în noi, va produce în ei lumină deplină. Din cărările noastre încurcate, ei vor face drumul cel larg ce duce spre culmile artei și ale gîndirii.

*

Literatura e ca și pămîntul acestei țări. Frumos pămînt, bogat pămînt! Dar cultivat în pripă și cu o îndemînare ce nu întrece pe cea primitivă, el nu produce decît o parte

din tesaurul de roade ce poartă în sîn. Veni-va însă vremea cînd dragostea pentru pămînt va crește, cînd fiecare colț al întinselor cîmpii va fi prefăcut în grădină, cînd munca se va săvîrși cu sistem, și bunele însușiri ale celor ce muncesc se vor înmulți. Atunci vom intra în rîndul popoarelor apusene, o țară bogată c'o literatură bogată.

*

Numai că... vai, atunci, domnia celor mici încetează. Noi toți cari astăzi ne îmbrîncim, toți cîți în vitrine ne dăm cu coatele, luptînd pentru glorie, vom fi plecat de mult, — rolul nostru va fi acela al unor fire de nisip în clădirea măreață a literaturii viitorului.

*

Viitorul ! Cîți aleargă spre el și cîți rămîn la începutul drumului. În natură însă și în lumea gîndirii nimic nu se pierde. Și năzuința fiecăruia va găsi odată pe dreptul ei judecător.

II.

Cînd te va întreba cineva : *cine* te-a îndemnat, sau *ce* te face să scrii, — ce-î vei răspunde ? Nimic mai ușor : întrebă mugurul de ce încolțește, floarea de ce-și dezvoltă corola-î minunată, privighetoarea de ce cîntă ?

Și întreabă albina: cine o îndeamnă să-și clădească fagurele măiestru ?

Logica aceasta, prin asemănările-î simple, convinge pe orî-cine. Și totuși nu e dreaptă pe de-a întregul. Căci sunt atîția inși, cari, făcîndu-și un examen minuțios de conștiință, nu vor putea să-și justifice cu nimic scrisul lor ! In suflétul lor natura nu a pus nici o taină, nici un îndemn. Și totuși muncesc și vocea lor se aude măi tare, măi stridentă, decît acclora din corul cu chemare.

*

Intîmplarea — nebunul joc al soartei — cîte nu face, cîte cariere nu încurcă ! Cîte porniri frumoase nu înăbușește în germine și cîte prilejuri de dezvoltare nu oferă celor șterpi de gînduri.

Citesc biografia lui Rosegger, — un scriitor din Austria, necunoscut la noi, dar foarte popular acolo. Știți ce-a învățat în copilărie ? Croitoria. Și în nopțile de iarnă, pe furiș, prindea cîte o carte de-o citea, iar tîrziu simți că acul nu e de el, ci condeiu. Și a trecut din atelierul de cusut, în camera de redacție...

Cîți nu sînt ca el ! Cîte talente n'aū apucat din greșală pe alte cărări, cîți scriitori nu se pierd astfel în zgomotul atelierelor și al fabricilor ! Dar vai, cîți dintre cei ce aū

ajuns scriitori făceau mai bine să rămână în locul celor pierduți !

*

La noi ?

Ce burghezi de omenie, ce meseriași cum se cade, ce băcani liniștiți s'ar fi putut face unii. Dar soarta a voit altfel. I-a luat din ulița mare și i-a făcut gazetari, poeți și critici. Și rău a făcut soarta, rău lor și rău nouă, cititorilor.

*

Nu e așa de greu să cunoști pe acești intruși în arena literelor. Trebuie însă să știi a căuta în sufletul lor. Să vezi cât banal și câtă trivialitate se îngrămădește acolo. Cite apucături negustorești la unul și la altul. Și câtă țanțoșie, câtă gravitate de bogătaş semi-doct, de măslinar hrănit, în scrisul multora.

O tencuială subțire—vorba goală și ameti-toare—acoperă tot stratul lor primitiv. Dar, în-lătură tencuiala lor și vei putea vedea adevărul.

*

Eine schöne Seele, un suflet frumos a cerut Schiller dela orice scriitor. E inteligența, altoită pe un fond bogat de simțire. Cititorule, de nu vrei să fii înșelat, fă ca mine : cere această carte de legitimație dela orice scriitor !

III.

E greu să dai într'un singur cuvînt sinteza unei situații și mai ales să faci ca acest cuvînt să prindă. Depinde de multe. Scrisul tău trebuie să fie mai întîi sugestiv. Cuvîntul găsit trebuie să măgulească, în parte măcar. Și trebuie să fie rostit de la o înălțime eare-care.

Noul director al vechilor «Convorbiri literare», a avut în două rînduri inspirații fericite : cînd a vorbit de «*viroaga* politică» și de «*primăvara* literară». Frazele aceste aș prins amîndouă, întîia mai puțin, a doua mai mult, pentru că sunt pline de înțeles și caracterizează, ele singure, două diferite curente în viața publică.

*

Mai ales «primăvara literară» a plăcut, pentru că... orî-cum, *cuî* nu-î place primăvara? Și de-atunci toți cîți se măgulesc a fi craînicii acestuî anotimp literar, vorbesc și cîntă de primăvară. În poezie aș tăbărit stoluri de fluturi și aș înflorit mii de trandafiri. Într'o revistă din Capitală cucul și ciocîrlia aș cîntat toată iarna. Și asta numai din pricina vorbelor amintite.

*

Socot ca prea aș fost luate *ad literam* și

că autorul lor n'a cerut poezilor să cînte numai natura. Tineretea unei literaturi nu se manifestă numai prin armonizarea cîtor-va impresii vizuale, dintr'o dimineață de primăvară. Poezia lirică, cu flori și fluturi, cu zumbet de albine și murmur de izvoare, nu este apanagiul exclusiv al tineretii. Sufletele obosite și cele resemnate sunt adeseori mai sensibile chiar, și poezii cărunți dau pastelele cele mai desăvîrșite. Alecsandri era potolit de-abinele cînd a scris «Lunca din Mircești». Ceeace dă însă unei literaturi un caracter primăvăratec e cu totul altceva: e forța, e relieful în toate, e înțelesul pentru *poezia vieții* în toate cutele ei tainice și e neastîmpărul în goana după *această* poezie, cu paginile ei de adevăr și de frumusețe.

*

A apărut de curînd «Faust» în romînește. Cîne l'a citit, își aduce aminte de poetul care și cere înapoi tineretea. Și i se răspunde, că *nu* de tinerete ai nevoie pentru o anumită poezie:

De tinerete, dragul meu, se știe,
 Nevoie ai în lupta c'un vrăjmaș...
 Dar lira'n mîna ca să o apuci
 Cu grație îndrăzneț să te inspiri
 Și spre o țintă ce ți-ai pus să duci
 Cîntarea, rătăcind prin înfloriri,
 Bătrîni, a voastră-i astă datorie.

De ce nu citesc poezii cucului și ai cio-
cirleii pe «Faust» ?

*

Primă-vara literară se simte în adevăr.
Dar nu în versurile dulci, cu miros de mic-
sunele. Ea e în frământările noastre zilnice,
în dibuirile după un ideal în viață, ca și în
gesturile îndrăznețe. Vine primă-vara, vine
dar nu pe aripa blîndului zefir, ci prin
căldura pasiunilor și prin tăria gîndurilor
noastre.

IV

Citim și nu găsim urite icoanele vremi-
lor trecute. Ne oprim cu drag une-orî și
asupra unor excursii prin cîmpii necunos-
cute. Urmărind fantazia poetului, ne schi-
țăm parcă și noi în gînd vre-un templu
egiptean, vre-un zeu de-al Eladei, vre-o fru-
musețe maură. Dar în fața tuturor acestora
rămînem reci, ca în fața unor flori de ghiată,
zugrăvite de ger pe geamul ferestrei. Admirî,
fără să te simți mișcat. Vezi că e ceva străin
de tine, ceva artificial, de care sufletește
nimic nu te leagă.

*

Iar arta și literatura trebuie să fie comu-

nicative. Să-ți dea căldură, să-ți dea senzația vieții... Lăsați deci trecutul în seama oamenilor de știință! Vre-un dascăl cărunt să studieze vremile lui Ramses și un iscusit săpător să caute aur prin ruinele domurilor uitate. Vre-un călător îndrăzneț să se inspire de palida vegetație a Polului nordic. Iar noi să stăm acasă, cu gândul și cu inima.

*

În jurul nostru viața curge în valuri mari. Și e atîta frumusețe și atîta durere în fiecare val. Și e atîta armonie și atîta disacord în fie-care undă. Și tu poete, sau tu nuvelist, să răscolești prin vre-o carte învechită, sau prin ștersele-ți amintiri din școală, ca să înfiripi o pagină nouă? Ce neputincios cititor al cărții vieții ești tu! Cauți poezie și luminează în trecut, cînd în jurul tău e soare, iar în trecut numai umbre. Cauți drame aiurea, cînd dramă e la fie-care pas și dramă e, poate, în tine însuși!

*

Actualitatea sau vremea noastră! Cine ar cunoaște-o mai bine ca noi? Cine ar putea-o fixa mai adevărat ca cei ce o trăesc? Artă și literatura au preț atunci, cînd pornind din viață, deșteaptă viață. Și cu cît mai credincios imprimi în ea viața ta însăși, cu

cît mai mult îți dai ei sufletu-ți însuși și cu cît mai complect ai prins în ea icoana vremii tale, cu atît mai traînică este opera ce-ai săvîrșit.

*

Căci nu Ramses, ci *tu* ești regele vremii tale, scumpe poete!

V

Ce zgomotoase sunt nopțile iarăș! Pînă în revărsat de zori, cînd soarele gonește umbrele din teii de la șosea, se aude vuetul valurilor vieții. Și să nu credeți că e o simplă recreație în răcoarea nopții, după zile grele de zăduf. Nici nu sunt orgiile unei epoce de cădere a simțurilor. În toată alergarea asta pătimașă a mulțimii este, pe lîngă dragostea caldă de viață, un simț pronunțat pentru frumos, pentru poezia nopților de vară și chiar pentru artă.

*

Din grădini năvălește lumea în stradă. Rîsete, cîntece, exuberanță. Filosofia tuturor e cea mai simplă din lume: o viață ne e dată și trebuie s'o trăim. Iar dacă putem s'o și simțim, e și mai bine. Și cum ai simți-o mai aeeva decît proectînd-o pe acea pînză fumurie, țesută de visuri, deșteptate de armonia

unei melodii? Cum ai simți-o mai limpede decît oglindindu-te în vre-o operă de artă?

*

Ah, dar arta ce ne-o servească prin grădină, e așa de primitivă și totuși lumea o caută, o savurează! Nu osîndiți pe nimeni. Bucurați-vă și de asta, căci cei ce pot gusta o artă primitivă se pregătesc de mai bine. Iar cînd vor veni artiștii de seamă, vor avea în fața lor un public bun și entuziast. Sufletul lui va fi ca o floare, care nu așteaptă decît fecundarea pentru a produce fructul viitorului.

*

Ce-mi tot dați cu «arta imorală»? Nu e nimic imoral în ceea ce ne mișcă, ne emoționează, ne îndeamnă la viață. Nu recunoaștem decît bine și rău, frumos și urît, util și primejdios. Și nimeni nu e atît de jos să nu știe alege între una și alta.

*

Mi-e dragă lumea asta din nopțile de vară. Mi-e dragă cînd o văd alergînd grăbită spre isvoare de viață, cînd o văd risipită pe cărările dela margini de oraș, cînd o aud întorcîndu-se în chiot de sănătate, sau în șoapte de mulțumire. Și-mi pare rău, cînd, tîrziu, în cîntecul cocoșului, dispare totul ca o lume din povești, ca să facă loc iarăș banalului zilnic.

VI.

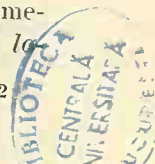
La Viena s'a jucat de curînd, pentru a *patra sută* oară într'un scurt interval, o operetă. Subiectul e scos din viața vieneză. Autorul e și el vienez. Și publicul a ținut să serbeze reprezentația asta. A fost mare praznic, cu joc și cu cîntece și cu ploaie de flori. Bărbații se îmbrățișau în staluri, femeile plîngeau de bucurie, galeriile urlau ca nebune, pe cînd Günther, cunoscuta cîntăreață Mitzi Günther și autorul operei se arătau pe scenă.

*

Manifestații de aceste nu sunt cunoscute la noi. Și mai ales nu se prea știe, ca artiștii și scriitorii noștri să fie atît de mult în grațiile publicului. Cine e de vină? De sigur nu publicul.

*

Dacă în Viena însuflețirea a ajuns la paroxism, e, că autorul aplaudat a știut să smulgă acordurile operei sale din însăși viața vieneză. Și nu într'una singură, în zeci de lucrări muzicale, în comedii și nuvele, în poezii și romane, cetățeanul vienez își găsește întruparea spiritului său. Poezia intimă a metropolei austriace, cu toată *culoarea ei* la

57974

cală; firea particulară a locuitorilor; icoanele trecătoare ale timpului, — toate sunt a dunate în acele opere, cu cari vienezii se mîndresc.

*

La noi? Pare c'ar fi o prăpastie între noi și Capitala noastră. Poeții n'o cîntă, muzicanții nu-î armonizează melodiile, nuvelistii nu-î simt pulsul vieții. Său cînd totuși se inspiră din ea, e pentru a descoperi noroiul, pentru a scrie ironii pe socoteala mahalagiului și a face pe moralistul față de aristocrație.

Nicăiri acea notă de simpatie pentru viața de Capitală, așa cum este ea. Nicăiri un ochiș mai ager pentru prinderea și prelucrarea artistică a notelor ei originale. Și e păcat!

*

Căci e frumos și Bucureștiul nostru și-și are și el farmecul propriu pentru cel ce știe să-l descopere.

VII.

Epoele își au proza, poezia și stilul lor. Aceste vor fi mai încărcate, mai confuze într-o vreme asemănătoare cu zilele grele, cari anunță furtuna. Vor fi mai vibrătoare, mai tumultuoase, în timp de neastîmpăr și de

mişcări sociale. Dar vor fi mai senine, mai concise în epoce de muncă pozitivă. Ce vreți? Cuvîntul e gîndirea însăși, iar gîndirea e «sub vremi», cum zice cronicarul.

*

Cîtă pleavă nu s'a scris în vremurile de dibuire stilistice și cîtă coajă nu trebuie să dai la oparte pentru a descoperi microscopicul sîmbure al înțelesului în toată literatura națională-romantică de odinioară! Cuvîntul în acele vremuri era o magie, o ambrozie dătătoare de iluzii. El purta pe scriitorii prin nourii și prin stele, în loc de a le fi cîrmuitorul sigur pe cărările pămîntești.

*

Dar a venit un om luminat și a arătat ce e «beția de cuvinte». Un om luminat e fulgerul care despică văzduhul înnourat. Pe urma lui: o zguduire, o frămîntare și cerul se înseninează.

Ziua înseninării a fost un mare triumf pentru literatura noastră, căci era ziua în care *ideia* s'a făcut stăpîină. De aci înainte știa fiecare, că cuvîntul și gîndul trebuie să se acopere.

*

Vremile revin însă și cu ele toți acei cari nu vor să creadă că: nimic nu există pentru

noi afară de ceea ce vedem limpede. Acum suvoaie de vorbe trec iarăși peste capetele noastre. Impărecheri de imagini banale, flori de stil acoperă iarăși strimtoarea gândirii reale. Vagul, nedefinitul și superlativul, cu tot convoiul lor adjectival, ne înstăpînesc iarăși pe vers și proză. Și în cuvîntările ritorilor se aude pocnet de cuvinte goale.

✽

În mijlocul acestora îmi atrage atenția, ca un limbut negustor din pragul unei prăvălii, un îmblătitor de spice fără sămințe, un încîlcitor de vorbe fără înțeles. Așa l'am știut întotdeauna. El a fost pururea «onest și cinstit». Cînd scria despre un muzicant, el îi zicea «talentat măestru». Cînd vorbea de un poet, îl numea «marele uriaș». Fruntașilor le dădea epitetul de «fruntași dintîi». Iar muzele pentru el sunt «zîne frumoase».

Pleonazme !

✽

Da, pleonazme ! De n'ar fi pleonazmele, cum și-ar perde rostul atîtea umpluturi literare !

VIII.

Cu ce caraghioasă îngîmfare se vorbește iarăși de ziaristi ! Cîtă hulă îngrămădesc pe

capetele lor: cîte un puritan obscur, cîte un moralist faimos, sau vre-un dascăl obicinuit să trăiască cu gîndul în vremile trecute!

*

Tu, tîlcuitor al minunilor biblice, cari ridici vina că ziaristul nu umblă în legile Domnului; și tu, zăpăcit deslegător de sisteme filosofice, care găsești că ziaristul n'are cultură; și tu, istoric, care-ți petreci viața întregă suflînd praful de pe hîrtii mucegăite, — ce mici sînteți cu toții față de cel mai mic dintre ziaristi! Căci voi trăiți prin alții, sînteți fosilele vremilor trecute, sau viermușorii încuibăți în craniți uitate, pe cînd disprețuitul de voi ziarist e istoricul vremii sale și în tot ce scrie și în tot ce gîndește este el însuși, este viața largă din jurul lui.

*

Toți marii gînditori și artiști, cari au știut să înțeleagă duhul vremii; poetul care într'o figură dramatică a prins un suflet viu, pictorul care a redat un colț al țării, un episod al vieții ca și reporterul zugrăvitor de moravuri actuale au făcut și fac ziarism. Alături de «Peneș-Curcanul», de «Scrisoarea perdută», de pînzele lui Grigorescu — crîmpee de ziar și aceste — vine un fapt divers din notele sincere, nervoase ale reporterului fu-

garnic, urmează tipurile de politicieni idealî, fixați cu dibăcie de condeii anonim și toate împreună formează epoca noastră, *a noastră*, pe care vre-odată va cerceta-o tot vre-un hulitor al ziarismului...

✱

Vina voastră, dragi ziașiști, este cel mult că trăiți astăzi și că înțelegeți rostul vremii noastre. Hei, de-ați fi autori de pisani străvechi, ce mai note bune v'ar pune dascăliăștia!

IX.

O noapte târzie, cu lună. Sub o fereastră se aud cîntecele duioase, în surdină, ale unor lăutari. În umbra porții de peste drum un tînăr privește spre balconul, către care se înalță notele picurate dintr'un naiu discret. O serenadă!

✱

... Așa dar n'a murit iubirea romantică! Viața Capitalei, sărmana viață, pe care moralistii o blestemă și filosofii o judecă sever tot n'a reușit să-i materializeze pe toți, să-i tîrască în... mocirlă.

Metropola romînă tot nu-î o cloacă, cum tipă unii pe zece guri, căci tot mai trăesc

romanțele noastre, tot mai sunt suflete naive, curate, cari suspină în tainele nopții și visează în vraja de lună.

*

O, filosofi! ăștia, iubiții noștri Catoni! Citați analiză a faptelor, cite reflexiuni lugubre asupra oamenilor! Și ce-ați reușit ei să facă din bietul nostru oraș! Un monstru de păcate și de imoralitate, — așa trăește Bucureștiul în imaginația multora. Du-te 'n provincie, du-te 'n țările vecine și chiar în străinătatea îndepărtată și nu vei auzi decît vorbe de jale despre noi, ca despre un oraș blestemat să cadă jertfă patimilor și fărădelegilor sale.

*

Cum i-ași lua de mîna pe acești vestitori de gînduri negre și le-ași arăta pe tînărul acesta, care visează la lună. Cum i-ași conduce într'o casă de liniște cucernică, de viață curată ca o dimineață de primăvară. Cu ce drag le-aș zmulge zăbranicul de pe ochi, într'o Duminecă, să vadă fericirea licărind în privirile mulțimii ce se varsă în valuri din Casa Domnului. Le-aș trezi simțul pentru părțile armonice ale vieții și le-aș dovedi că totuși *aceste* sînt covîrșitoare.

*

Căci mi-e milă de orbi care nu văd frumosul, de surzii care nu aud melodia, de răi care nu simt iubirea și de fariseii dușmanii aie vieții.

X.

Auzim cum cade câte un brad în munte cu sgomot lung, isbit din stîncă în stîncă. Vedem cum moare câte un om de seamă, și în urma lui plîsete și jale. Cîteva ecourî încă, apoi tăcere. În jurul bradului căzut cresc flori și burueni și tineri brădui își ridică frunțile în rariștea pădurii. Iar omul de seamă doarme pe veci, numai gîndurile lui trăesc în faptele săvîrșite, în sămînța aruncată pe pămîntul primitor.

*

Ceea-ce am văzut și auzit decî n'a fost moarte. A fost o primenire. Nu s'a rărit pădurea prin căderea bradului uriaș. Ea a îmbrăcat numai altă haină, cum s'ar primeni, prin somn, sufletul obosit al muncitorului. Nicî omenirea n'a îndurat pierderi prin moartea aleșilor săi. Ea a intrat numai într'o stare de pregătire, de ordonare a forțelor acumulate, pe care le va întrupa în cei ce vor veni. Căci după fie care noapte urmează

zorile renașterii, după fiecare moarte o înviere.

*

Iată de ce hulitorii vremilor noastre și laudătorii bombastică ai trecutului ni se par mai mult niște nechibzuiți sau visători, cari nu cunosc binefacerile primenirii. Nu a fost mai mare trecutul, căci ce-a fost mare și bun în el trăește în noi și poate în fiecare clipă să se manifeste. Noi suntem păstrătorii a tot ce s'a visat și s'a gândit odată și țesem în liniște firul mai departe, fără părere de rău pentru ce a fost odată, dar cu drag pentru ceea-ce este.

*

Lăudătorii trecutului sînt adeseori ei înșiși osteniți și au nevoie de primenire. Și e așa de ușor să te înoești, rămînînd în viață. Cînd nu-ți ajută o carte bună, o rugăciune, un cîntec de artă, — du-te'n natură și vei renaște. Du-te la munte și vezi acolo că ce e mare și frumos nu moare nicî odată.

*

Dar ia seama. In natură mai sînt și șerpî. Și ei se primenesc mereu, schimbîndu-și pielea lucioasă și — rămînînd tot ei. Nu-î admira pe aceștia.

XI.

Repede mai îngroapă buna opinie publică pe scriitorii în viață! O pauză scurtă în activitate, un semn cît de mic de ostentare și bănuiala apropiatei tale încetări se ivește. Vre-un tovarăș milos scoate vestea — că izvorul a secat și scînteia sfîntă s'a stins. Și-un cîntec de bucurie, rece și ironic, trece peste tine și peste munca ta, ca un vînt peste țărîna proaspătă a mormîntului.

*

În locul tău vin apoi alții de fac casă. E îmbulzeală, zgomot și ceartă, ca la orî-ce moștenire. Îți zmulg cununa din cap și-o împart între dinșii. Și, mîndrii de-a fi stăpîinii situației, croiesc alte legi și introduc alte moravuri. Iar numele lor răsună în largul țării, pe cînd al tău e uitat și-abia 'l mai rostesc vre-un bătrîn înțelept, saŭ vre-o copilă sentimentală.

*

Dar iată o rază puternică luminează iarăși întregul orizont literar. E raza ta, a celui crezut adormit. Și lumea te primește cu alai și te bine-cuvintează, cum binecuvintezi un răsărit de soare, după o noapte de chinuri, cum saluți un izvor limpede după o lungă

rătăcire prin deșert. Iar corul de mici trufași., de limbuți clevetitori, toată ceata noilor stăpîni, orbiți de atîta lumină, amuțesc și-și reiaă locșorul umil de mai nainte. Pasări plouate, adăpostite sub streșina casei tale.

*

Ce lovitură e reînvierea ta pentru buna, nobila, credincioasa opinie publică! Cîți o mai pălmuesc, Doamne, această opinie și ce puțin învață ea: Ea e copilul naiv, care nu îmbătrînește nici odată, copil vecinic înșelat, apoi alintat și iarăși păcălit. Crede în basme și'n vorbe născocite de cel dintîiu venit. — Nu te răzima pe iubirea ei! Căci dacă opinia azi e cu tine și te îndumnezeiește, să nu crezi că mîine, cînd borfașul se va ridica cu vorbe de clevete, n'o să fie cu dînsul, pentru ca tu să treci iarăși în umbra uitării...

XII.

Cu toată franțuzofobia noastră, trebuie să primim un cuvînt francez în terminologia criticeii literare, pentru că nu avem altul, care să exprime mai pe romînește lipsa de originalitate la o lucrare: cuvîntul *pastiș*.

Ai, de pildă, ca într'un caz recent, două poezii, brodate pe același fond, dezvoltate

din aceiași idee conducătoare. Și nu e propriu zis nici o copie servilă, nici un plagiat. O poezie conține însă toate elementele principale din ceal'altă. Această asemănare — imitare sau împrumutare — este ceea-ce francezul numește *pastiș*.

*

A *pastișa*, firește, e ceva mai ușor decît a crea. Nu-ți trebuie decît un talent de adaptare, cum îl are de pildă actorul, cînd reușește să redea stările sufletești ale altora. E o chestie mai mult de îndemînare tehnică, de anume abilități stilistice și nu se cer sforțări intelectuale deosebite.

Toți diletanții sînt porniți spre *pastișare* și intră în arena literelor, înfășurîndu-se în haina vre unui maestru. Dar *pastișează* de obicei și talentele uzate, cari ne-mai-putînd înainta singure, se sprijinesc în mod fatal pe proptele străine.

*

Nu-î ușor a stabili : unde încetează opera originală și unde începe *pastișarea*. E larg cîmpul cugetării omenești și multe sînt punctele ce ne leagă. Aceleași situații deșteaptă gînduri și simțiri de-opotrivă, numai exprimarea lor diferă dela om la om. Ochiul ager însă deosebește pe imitator de scriitorul

original, fie după modul cum imitatorul așează ideile, fie după stîngăciile prin cari se trădează singur.

*

La noi, în general, din respectarea avutului intelectual străin, nu se face o virtute deosebită. Pasișarea se practică pe o scară întinsă și cînd se insistă asupra unui caz concret, sar mulți vinovați și dau alarmă. Sub titlul de influențe și reminiscențe scuzabile se dau adeseori lucrări, cari sînt adevărate contrafaceri. Prozatorii de azi iau foarte mult din Maupassant. Poetii iau de unde pot. Puii de critici sînt adevărate ființe parazitare, încuibate în stilul și ideile altora. Dacă și-ar face cineva o îndeletnicire specială din căutare de izvoare — dar aceasta e o meserie foarte ingrată — ar avea multe surprinderi pentru publicul cititor.

*

Singurul izvor, liber a fi întrebuintat de orice poet, e literatura populară. Poezia popularului e anonimă și e a tuturor. Nimic nu poartă caracterul unor personalități distincte, cari și-ar putea reclama paternitatea. «Ce te legeni codrule» e o pasișare admirabilă după o poezie populară și nimeni nu i-a făcut lui Eminescu vre-o vină. Din potrivă, dela Alecsandri încoace se insistă mereu

asupra trebuinței de a prelucra atâtea motive frumoase din popor.

*

Adevărat însă, că nimeni nu-și poate înscrie numele în istoria literaturii decît cu zestrea propriei cugetări și simțiri. Imitatorii nu aduc nimic și nu au nici un rol serios: ei sunt niște bieți vulgarizatori de forme și de idei străine.

XIII.

Orî-ce operă literară e și o chestie de meșteșug. Vorba cu muzele, cari sărută pe poeți și cu inspirația care se coboară din înălțimile cerești, e luată din vînt. Nicăeri mai multă muncă, mai multă disciplină, ca în atelierul artistului. Și unde nu este această trudă, acest respect pentru seriozitate, avem defaface cu diletanți, cu fanfaroni, sau cu niște bieți cabotini.

*

Dar, dacă munca unui scriitor, într'o privință nu se deosibește de aceia a orî-cărui meseriaș, nu e tot astfel cu viața lui. El și-o observă mai adînc și o simte mai intensiv. Fie că e visătorul, care se lasă pradă valurilor ce-l înalță sau doboară, fie că e rea-

listul care soarbe paharul plin de sucurile vieții, — el nu trăește după calapodul tuturor oamenilor de duzină.

*

Așa, e foarte rar ca un scriitor să alerge după bogăție, să facă uz de toate mijloacele oamenilor practici, pentru a străbate la situații. Astea sînt îndeletniciri străine de preocupările intelectuale, căci scriitorul ajunge astfel un negustor cu marfă și tarabă. El învață toate apucăturile mercantile, de-a vinde mult și eftin și de a împrumuta... de la străini. Și îndată ce prinde o stare oarecare, firea i se preface și artistul ajunge în rîndul oricărui băcan, îngîmfat de firma-î strălucitoare.

*

Încep să fie și la noi vremuri mai bune pentru scriitori. Munca e mai prețuită și sortii de cîștig s'aũ înmulțit. Intervine și statul uneori, cu gîndul de a drege. Și iată minunea: modestul de erii, care într'un colț de cafenea, dintr'o linguriță de cafea, își sorbea inspirația pentru un plan întreg de lucrare, trece astăzi, cu poza-î rigidă de negustor, într'un faeton, ca să-și plimbe gîndurile la Șosea, sub cerul albastru al primăverii...

*

Nimic nu pune la mai multă încercare te-

meinicia unui talent, caracterul și firea scriitorului, ca schimbările de situații. Când norocul, sau favoarea unui mecenat, îl ridică, el să-și aducă aminte însă... că orice negustor poate ajunge odată în pragul falimentului!

XIV.

Maupassant și iarăși Maupassant. Îl citesc și traduc scriitorii germani. Il citesc, traduc, imită și pastșează scriitorii noștri. Iar în Franța apar studii nenumărate asupra operelor lui.

*

Cea mai recentă monografie asupra lui este cea scrisă de Maynial. E însuș romanul vieții lui. O lungă dare de seamă ne atrage atenția asupra unei însușiri foarte ciudate a marelui prozator: ura pe critici. El ase-măna critica cu acea plantă parazitară, care se încolăcește în jurul unui copac, îl înfășoară strâns pînă ce-l înăbușe. Prefera să rămînă liber, — un copac izolat, care crește, produce fructe și dă umbră destulă pentru călător... Mă gîndesc la scriitorii noștri: n'ar fi bine să imite și să pastșeze mai ales însușirea aceasta a lui Maupassant și să caute

fiecare a se ridica prin puterea proprie, în loc de a se gudura așa de mult în jurul cine știe cărei plante parazitare?

*

Dar și o altă calitate a lui Maupassant ne oprește atenția. Maynial vorbește de anii de glorie ai prozatorului. Aă fost aceștia zece ani de muncă uimitoare. Munca lui era de cincă ore neîntrerupte pe zi. Și socotită după pagini, această muncă sistematică producea 15.000 de pagini anual, cam 150 de rînduri tipărite în fiecare zi. Și nu uitați că e vorba de lucrare originală, de creațiune și nu de imitare, de copiat saă de rînduit materie și idei străine.

Ciți inși din scriitorii noștri își disciplinează astfel voința? Ciți susțin această luptă pentru o reușită onestă, această trudă de a zmulge sufletului tot ce are mai bun pentru a fi întrupat în opere de artă?

*

Ah! Dar urmarea încordării lui Maupassant a fost funestă! Incepe prin cîteva semne de dedublare. Apoi fantazia se pierde și puterea de muncă scade treptat. Și adversarii lui aveaă o satisfacție... qu'il est en train de s'animaliser...

Li e teamă scriitorilor noștri de această

soartă? Îi oprește dela multă muncă frica unui sfirșit brusc și ideia jubilarii adversarului? Atîta rău!

XV

«Cartea de aur», «Florî de argint», «Cin-tece de bronz», «Pe strune de aramă», «Trîm-biți de alamă», «Opale și rubine».—Ce sînt toate aceste? Sînt titlurile unor volumașe de versuri, apărute în parte, altele sub tipar. Titluri ce sună, sună, trîmbițează și strălu-cesc din depărtare, iar din vitrină vor să țintuiască pe trecător, silindu-l să le citească. Ce sfioasă se ivește printre ele cîte-o carte cu «Poezii»,—simplă la înfățișare, ca Cenu-șareasa cea frumoasă printre surorile ei în-zorzonate!

*

Și-acum le deschidem pe cele cu metaluri pe copertă. Hei, ce șuvoi de cuvinte! Cum sună, cum sbîrnîe, cum sbiară, cum bolbo-rosesc! Ce grămadă de pleavă și cită muncă, pînă a găsi în ea fărmituri de pietre neste-mate. Aî fost chemat la o masă de aristocrați și nu găsești decît pahare deșarte. Aî crezut că intri în mîndre palate și iată înăuntru e vraîște. Și oameni săraci de simțire și goi

de idei sînt ghemuiți într'un colț și vîntură pleavă, de-a lor și... de-a altora.

*

Sînt poeți și nu trebuie să-î osîndim. Fantazia e crudă cu unii, îi torturează și le pornește gîndul spre mărire deșartă. E rege poetul și el nu-și poate închipui decît purpură în juru-i, decît fast și strălucire. Și se minte, se amăgește singur, cînd vrea să ne facă să-l credem... Ei, rege, da, dar rege de carnaval, cu chivără de hîrtie în cap și în ea cu false rubine.

*

Rostul actorilor e însă pe scenă, nu printre poeți! De ce acești doritori de strălucire nu intră pe scenă? Acolo ar găsi mai multă hrană pentru iluziile lor. În haine de aur, de bronz și de aramă, în lumina feerică a candelabrelor, în catifea și în mijloc de alaiuri și-ar potoli setea bolnavă de a fi mare. Azi împărați și mîine cavaleri cu harpe de argint, ar stăpîni mulțimea o clipă numai și clipa aceea ar prețui mai mult ca toată viața lor de poeți, ar fi mai reală ca toate fumurile lor de stihuitori fără cumpăt..

*

Dar nu! Poeți și prietenii! Rupeți de pe voi toga teatrală! Aruncați masca ridicolă

de regi și căutați trofeele în lumea noastră! Nici aur, nici bronz, nici floră de argint nu vă dăm, dar o floare albastră, un cîntec ușor și-un gînd curat sînt mai mult ca visele voastre încîlcite și vorbele voastre nebune!

XVI.

Împrumutasem unui scriitor însurat o carte de versuri. Primind-o zilele acestea, răscolesc prin ea și dau peste o filă de hîrtie. E un bilet scris de mîna soției amicului meu. În adevăr, un bilet dulce, — lista de bucate pe săptămîna din urmă! Tînăra doamnă își făcuse menu-ul pentru fiecare zi din săptămîna : supă, ghiveci, sarmăluțe de foie de viță (mai ales), friptură de purcel și prăjituri de cartofi. Simplu, vîrtos și berechet!

*

Acest prețios bilet, care contrastează așa de neplăcut cu poeziile de patriarhală melancolie din cartea împrumutată, îmi spune lămurit. cît de puțin cunoaștem noi viața intimă a scriitorilor și ce puțină importanță se dă amănuntelor acestei vieți, cînd e vorba de explicarea activității lor.

Nu mai vorbim de cei vechi. Aceștia încalte aș dă cu ei în mormînt toate peri-

pețiile vieții lor furtunoase, pagini frumoase de un romantism pronunțat. Și abia din câte o frîntură de scrisoare, din câte o mărturisire timidă a vre-unui contimporan de mai putem să reconstituim câte un fapt, ce ne dă cheia la înțelegerea operei lor.

Dar nu știm aproape nimic despre cei în viață. Unul singur a mai pătruns în căsnicia cîtorva. A zugrăvit, delicat, cum știe el, interiorul vetrei unor poeți și prozatori. A surprins cîteva gesturi caracteristice. Mai multe amănunte de aceste privitoare la viața scriitorilor n'ar fi fără folos pentru înțelegerea mai ușoară a literaturii.

*

Într'alte părți e o adevărată patimă în căutarea datelor. Viața lui Goethe a fost urmărită zi cu zi; despre Schiller se știe tot ce consuma în fie-care săptămînă; iar scriitorilor moderni li se cer neîncetate deslușiri despre partea ce o iaă la masa vieții.

Citeam de curînd ce lipsite de culoare sînt serile scriitorilor berlinezi și ce puțin farmec e în drumurile lor dintr'un restaurant într'altul. Mi se părea că citesc în descrierea acestei vieți întreaga literatură apatică, fără vigoare, a berlinezilor de astăzi.

*
* *

Viața noastră își are relieful ei. Dacă s'ar insista asupra celor ce se petrec în diferite tabere; dacă s'ar ridica puțin colțul perdelei ce acopere viața noastră de burghezii sau de bohemii; dacă s'ar descrie, nu fără antipatie, unghiurile de cafenele și de berării unde se plăsmuiesc multe lucruri bune,—s'ar explica o parte cel puțin din caracterul general al frământărilor noastre literare.

XVII

Lucrează și nu despera! Aceste sînt cuvintele pline de înțeles ale lui Carlyle către cititorii săi. Poate cele mai frumoase din cîte s'au scris vre-odată. Poate cea mai adîncă filozofie a vieții. Căci muncind, trăești, și trîndăvia te duce la dezastru. Prin muncă te apropii de natură, de adevăr și inactivitatea te îndepărtează de realitate. Preamărind munca, ai rostit cea mai frumoasă rugăciune.

*

Și totuși mulți sînt de altă părere. Ei zic: roagă-te și nu despera! Înălță-te spre cel de sus și el îți va ajuta. În ceasuri de odihnă, în vremuri de nevoie, cere ajutorul A-tot-pu-terniciei nevăzute! Duhul ceresc se va co-

bori spre tine, îți va șterge lacrimile, îți va întări sufletul și te va umplea de nădejde!.. Eū însă prefer, vai, de o mie de ori credința lui Carlyle! Eū cred în muncă, mai mult ca'n șoaptele cerești. Și e alinare mai dulce nu găsesc ca'n puterea de muncă. Ea singură e zeul puternic, ce te conduce și cu care robești pe cei mai slabi decît tine.

*

Dar iarăși te întorci. Te uiți la cei ce-și petrec zilele muncind. Cum trece o zi după alta, cu aceleași dimineți senine pentru toți și cu aceleași serii doboritoare! Cum se îngrămădește fructul muncii, bucată cu bucată!.. O casă e munca fie-căruia și ori-ce cărămidă în ea e o zi de viață, o forță îngropată. Și cînd nu mai ai putere de a pune cărămida pe zidul început, auzi un troznet, și iată zidurile se clatină în temelie și cad peste tine. Ce-a rămas în urmă? Pulbere și cenușă, împrăștiată de vînt în cele patru părți ale lumii.

*

Toate sînt vremelnice. Și dintre multe nevoi ne alegem pe cea mai mică. Dacă viața e o greutate și dacă prin muncă e mai ușoară de suportat, nu poți să-ți alegi decît această cale. Postul, rugăciunea și re-

semnarea e crezul de viață al celor slabi.
 Cei tari își pierd viața muncind...

Muncind cu talent, — adaogă Mefisto.

XVIII.

S'aũ împlinit de curînd 50 de ani de la moartea unor poeți mari ai Franței. Béranger și Musset aũ murit în 1857 și acum, după cinci decenii, criticii vin să le facă bilanțul meritelor. Ce au fost în viață și ce sunt după moarte?

Ce mare a fost Béranger în viață! Ce frumoase i-aũ fost triumfurile. Poetul rasei, poetul de temperament, vioi și puternic, era purtat pe brațe. Și la moartea lui o lume plîngea la sicriul bogat, — lumea oficială cu împăratul în frunte și cu toată oștirea, iar presa întregă se îmbracă în doliu pentru pierderea geniului națiunei. La moartea lui Musset însă, a blîndului și visătorului cîntăreț al noptilor și al iubirii, abia cîțiva tovarăși însoțesc trăsura mortuară și abia cîteva ziare spun două trei cuvinte bune.

Dar iată vremea a trecut și'n ziua cînd se împlinesc cinci-zeci de ani și operele scriitorilor devin proprietate publică, apar de odată trei ediții din Musset și publicul cere mai multe, căci îl iubește, îl are în suflet

pe cînd Béranger, marele, popularul Béranger de odinioară stă prin vrafurile librărilor, necăutat, necerut, necitit de nimeni.

*

E acesta singurul caz în istoria poeziei? Ba nu, el e tipic. Căci poeții sunt oameni și oamenii trec cu vremea. Și toată slava, tot alaiul dispar ca niște visuri frumoase. Cuvintele mari și calde răsună ca pocnetul trăsnetului, răsună și trezesc mulțimea. Dar trăsnetul trece, urmat de un eco și-apoi se perde în văzduh.

Mă gîndesc la Alecsandri. Unde-î slava cupei de aur pentru «Ginta latină»?... Și ce măreț lucește «printre veacuri» luceafărul lui Eminescu!

*

Nerecunoscătoarea mulțime! Cînd te gîndești, ea e în vecinică luptă cu cei ce o conduc. Ea te despoaie de ce ai mai bun! Se satură de fructul copt al creerilor tăi. Se încîntă de melodiile sufletului tău. Și cînd nu ți-a mai rămas nimic, cînd tot ce ai gîndit și ai simțit s'a făcut una cu mulțimea, ea te lapdă ca pe un burete stors și netrebnic. Un singur popas cunoaște, un singur altar are, în fața căruia se oprește și se închină: altarul vecinicieii.

*

Dar puține sunt icoanele zeilor cari pot fi atârinate în acest altar, ca să fie păzite de furia mulțimii!

XIX.

Poporul cere o biblie. Și cărturarii țin sfat cum să-î înleznească citirea. Un preot bate la ușa creștinilor s'adune mijloacele tiparului și un laic de frunte dă câteva mii pentru tipar, spre liniștea sa și spre odihna celor răposați.

*

În curînd, așa dar, pretutindenî în țară veți găsi, poate, scriptura cea sfîntă. Din sfaturile înțeleptului Solomon citi-vor bătrîni și babele vor rosti și măi des afuriseniile lui Vasile cel sfînt. Fete și flăcăi se vor adăpa la izvorul poeziei fără marginî a psalmilor lui David și copiii vor visa poveștile miraculoase din cartea facerii și vor bate din palme, auzind de cîntecul îngerilor din noaptea cea luminoasă a nașterii Domnului.

*

În adevăr, mare carte! Popoare întregi ea a condus veacuri dearîndul, ca un far prin bezna necunoscutului. Singura povătuitoare în toate, ea a înfrînat mîndria vicleanului și a dat tărie celui slab. Cu vocea-î de sibylă,

a îndemnat la viață ; cu cele mai frumoase pilde, cu cea mai blîndă filozofie a arătat ce e bine.

*

Și totuși, te întrebî cu mirare : de ce această pornire ? Ce rost anumit are revenirea în lumea asta de minună și de pace, de credință și de adorare, *acum* cînd toate popoarele aleargă cu pas grăbit spre ținte positive ? De ce această întoarcere la post și rugăciune, cînd *altul* este imperativul categoric al datoriilor de astăzi ?

*

Cotiturile ! De n'ar fi și ele în viața omească ! Cu toții ajungem din cînd în cînd la o cotitură în calea noastră, cînd vedem energia slăbindu-ne și în sufletul obosit simțim un dor de liniște, de întărire. În astfel de epoce, popoarele se impresionează, cer artă, credință multă, poezie. Și ce carte mai potrivită pentru toate, ca biblia ?

*

Să fi ajuns poporul romînesc la o astfel de cotitură ?

XX.

Ce frumoase sînt logodnele ! De cîte ori citești că un prieten, sau o prietenă bună ți

s'a logodit, aî o tresărire plăcută. Îți trec multe pe dinainte : situații de-ale tale și de-ale altora, lucruri văzute, trăite sau citite și nu vezi în acel moment decît ochi umezi de fericire, numai flori și raze de soare.

*

Și frumoase aî fost logodnele totdeauna. Odinioară, cînd lumea era mai romantică, tinerii cavaleri medievali se logodeau cu aleasa lor prin jurămînt, în fața chipului madoinei din vre-un fund de capelă părăsită. Își dedeau în schimb o floare, o șuviță de păr, un inel de preț și se despărțeau — el avînd să plece în crunte războaie și ea rămînînd cu dorul în sîn, în castelul de-acasă. Zădarnic se perindaî pețitoriî, feții frumoși cu penele mari în pălării, căci ea rămînea statornică, pînă ce logodnicul se întorcea din războiî. Iar dacă uneori sosea vestea morții iubitului și vre-un prieten ce-a luptat alături de el, aducea miresei inelul și medalionul, care purta floarea și șuvița de păr ce-î dăruise la plecare, ea îmbrăca haina cernită de jale și intra în mînăstire.

*

E mult de-atunci și obiceiurile în dragoste s'aî mai schimbat, dar pornirile idealiste s'aî menținut: Fantazia tot mai născocoște multe feluri de logodne. Nu vi s'a întîmplat

să vedeți vre-o dată o tînără pereche, șezînd în iarbă, la vre-o umbră de copac, lîngă un isvor curat ca dragostea lor? Din fire de iarbă subțire ei își împletesc inele maiestre, din frunze mari de stejari sau din flori de sînzienne își urzesc două cununite. Și jură mai întîi, jură pe seninătatea cerului și a ochilor lor, jură pe căldura întîieii sărutării, apoi își dau inelele și-își încunună fruntea. S'ar putea o logodnă mai trainică?

*

Și în fond ce este logodna, în orî-ce formă s'ar face? Este întiul fulger care anunță furtuna vieții. Sau, dacă voiți, este întiia rază caldă a primăverii, care vestește deșteptarea naturii. Viața abia acum își pornește rostul ei deplin. Căci frumos e zborul liber al rîndunelei, dar totuși *cuibul* e ținta ei căutată!

*

Din stolul păsărilor noastre călătoare s'a mai desprins o rîndunea. Și ei îi sună rîndurile mele.

XXI.

Ești un admirator al oratorilor și ascuți cu încîntare șuvoiul de cuvinte, imaginile îndrăznețe, înșirate cu măestrie, și scînteiere

de spirit. Pune-î însă pe acești oratori să-și scrie singuri vorbirile lor, să le aștearnă pe hîrtie cu aceeași căldură, în aceeași formă retorică, plină, colorată, nuanțată și vei rămîne surprins. Artistul improvizator de adineaori va încremeni cu condeiul în mînă. Și tot sciitorul iscusit, tot ziaristul umil și necunoscut trebuie să vie să fixeze pentru tipar cele spuse de orator, făcîndu-se mijlocitorul între cititor și maestrul cuvîntului.

*

Dar să întoarcem fața monedei. Admirî un scriitor. Vezi forma frumoasă a celor ce tipărește, limba bogată și mlădioasă, pe care o întrebuițează cu o ușurință fără pereche, -- o îndemînare aceasta, dobîndită cu muncă îndelugată. Si totuși ce surprins rămîi în fața sărăciei de idei și de fapte în tot scrisul lui. Vecinic aceeași gamă. Acelaș orizont îngust, pururea înnourat, saū pururea senin. Aceleași cuvinte pe cari le variază în toate chipurile, pentru a rosti cu ele acelaș gînd ce-l urmărește.

*

Dacă la orator lipsa de îndemînare la scris e scuzabilă, nu se poate ierta scriitorului lipsa de fond și de variație, căci numai prin calitate de stil și de limbă, nimeni nu săvîrșește o operă trainică. Orî cîte cuvinte ar

vintura, ori câte volume mî-ar îngămădi un nuvelist sau un romancier, dacă în acele volume mi se repetă vecinic același peisage, aceleași situații sufletești, aceleași tipuri puține, de care nu poate scăpa, ca de niște duhuri necurate, eu nu mă pot vedea într'însul pe scriitorul de stofă mare. Văd numai pe omul de meserie, pe muncitorul harnic, care însă a simțit, a gîndit și a văzut prea puțin, pentru a crea lucruri de seamă.

*

Aici e o vină mare a multora din cei de azi. Prea puțină cultură și prea puțină viață trăită! Și subiectele de romane, nuvele și alte genuri literare nu se coboară din cer pe aripile fantaziei, ele trebuie scoase dintr'o minte îmbogățită și din largul vieții.

XXII.

Revistele, și cu ele cei ce le conduc, au pururea un tovarăș necăutat: pe anonimul simpatic. E un glas din public acesta, ce te urmărește ca o umbră, ici nemulțumit și dojenitor ca o mătușe cicălitoare, colo entuziast și sentimental ca un copil visător. Vorba ce-ți trimite e un amestec de sfăto-

șenie și de sinceritate, sau o timidă încercare de intrigă, un atac deghizat.

*

Nimic mai atrăgător ca scrisorile anonime. Pentru-că cei ce-ți scriu nu sînt în definitiv de cît niște cititori atenți ai tăi, cari te consideră sau te urăsc, cari caută să-ți scruteze părerile, să te îndemne la rău, sau la bine. Partea simpatică e, că toți aceștia trăesc sufletește cu tine, gîndurile tale îi preocupă, îi atrag sau revoltă. Și ce ideal poate urmări un scriitor decît acela de a fi gîndul tuturor ?

*

Acești anonimi încep să te intereseze îndată ce vezi că scrisul lor poartă o figură originală, că dojana ce ți-o dau e frumos formulată și cursa ce ți-o întind e inteligent concepută, iar aplausele ce-ți trimit trec peste cadrul aprobărilor banale. În acest caz ei seamănă cu cochetele măscuțe din bal, care știu să te prindă în mreje cu vorbe prefăcute, cu gesturile libere, cu poza cu atît mai îndrăzneată, cu cît mai acoperită e fața.

*

Dar masca e totul. E farmecul necunoscutului care învăluște pe anonim într'o lumină romantică. Ești dispus să exagerezi,

să presupui că sub falsele inițiale și sub abracadabranțele iscălituri se ascund minți alese și suflete frumoase. Ia însă cochetei din bal masca de pe față și decepția urmează adese-orî. Află numele celui necunoscut și orice iluzie e perdută. De-acî poate : *nomina sunt odiosa*.

*

Căci o floare firavă e anonimul : răsare și moare în umbră. Lumina zilei l-ar orbi și vîrtejul vieții publice l-ar îngropa.

XXIII.

Din depărtare ne vine vestea morții unui compatriot. Ziarele ne spun și prea puțin o știu că răposatul, în străinătate, era o ilustrație. A scris și a gîndit pentru știință și pentru omenire. Și-a petrecut viața cea tînră în laboratorii și în urmărirea problemelor încurcatului suflet omenesc. Și s'a oprit la calea jumătate.

*

Moartea tînrului savant ne doare, desigur. Dar numai în măsura în care ne-ar impresiona timpuria încetare din viață a oricărui învățat străin. Căci între noi și dînsul s'a stabilit același raport de stimă, pe care l'

avem cu orice muncitor pentru bine și adevăr. El nu mă era al nostru, ci al tuturor; nu mă simțea cu noi, ci cu noul său mediu; ne cunoștea din ce în ce măi palid și gândul lui îmbrățișa terene tot măi îndepărtate de viața de-acasă. Cetățean al științei reci, obiective, al științei fără patrie și fără naționalitate, chiar de ajungea o glorie, a cui era să fie? A Franței, a universului și măi puțin a noastră!

*

Ne gândim acum și la cei cari pășesc pe pe urmele aceluiași savant, — la înstrăinații noștri compatrioți. Ce mare e numărul celor răslețiți! Artiști, scriitori și scriitoare, grăitori în limba altor neamuri, ce departe sînt ei de sufletul nostru. Cum s'aũ smuls din mijlocul nostru și s'aũ perdut în mulțime. Alte doruri, alte idealuri îi mîna; saũ viața cea rece cu interesele ei îi țintuește locul pe undeva, fără dorinți și fără ideal, — valori perdute în marea omenire!

*

Și zadarnic ȳ-am rechema, căci nu ne-ar măi înțelege. Durerile noastre nu-ȳ măi dor, bucuriile noastre nu-ȳ măi încălzesc, cîntecele noastre nu-ȳ măi fac să tresară și farmecul limbei nu-l măi simt de mult. Pentru ei arta și gîndirea nu vor să aibă hotare, nici

neam și nici pământ din care să-și soarbă și să-și primenească puterile.

*

Rătăcire. Și vezi răsplata acestei rătăcirii? Eî mor și nu e popor care să-î plîngă, nu e țară care să le jălească la căpătîi.

XXIV.

Multe se pot înțelege din fenomenele mișcării literare, dar totuși te pun pe gînduri cîteva paradoxe. Vezi scriitorî pesimiști, în ultimul grad, sau visători de cei mai exagerați și în viața lor zilnică sînt cei mai practici burghezî și gospodari. Vezi umoriști de o veselie nebună și aflî că, retrași în culisele vieții, eî se stîng de plîns. Stai față în față cu dușmanî violenți, care atacă cu cel mai neascuns cinism și auzî că tot eî sînt sensibili ca o mimosă și sufăr greū sub cea mai ușoară lovitură a altuia. Ce-o să fie? Sînt cazuri de dedublare, sau e sufletul acestor scriitorî atît de complex?

*

Experiența ne învață uneori că nici una nici alta. Cele mai multe cazuri *nu* sînt taine sau capriciî sufletești. Unii plîng în versuri pentru că așa vor eî și așa cred că e bine,

alții își fac din rîs o meserie, pentru că e o lume care le cere să rîdă. Si iarăși alții scot la tîrg icoanele străbune pentru că e o altă lume, care se închină la strămoși. Știm chiar mai mult. Știm că se fabrică piese imorale nu fiind-că autorul e certat cu morala, ci pentru că publicul cere să fie amăgit....

Deosebirea e foarte mare. Una e cînd scrii într'un fel, răspunzînd la porunca firească a sufletului tău și alta cînd interesul mulțimii te conduce. În acest caz încetezi a mai fi tu însuși și te cobori la rolul mercenarului, care își pune puterile toate în serviciul unui scop îndepărtat de convingerea lui.

*

Și sînt atîția mercenari în jurul nostru. Atîția inși se mlădie prin puterea interesului! Iar tu, scriitor sincer, tu credincios interpret al sufletului tău, te simți tot mai străin între dînșii.

XXV.

Știți că acum și *culisele* își au rolul lor? Avem grupări și fracțiuni. Avem scriitori *la* putere — deși nu sînt *în* putere — și scriitori în opoziție. Avem taciști și cantacu-

ziniști, ocultişti și tineri generoși cu coada ochiului la viitorul budget. De ce n'am avea și culise literare?

*

În public, firește, nu pătrund decît eco-urile palide ale vieții din culise. Cititorul stă adese ori mirat și caută zădarnic cheia la vecinicile schimbări. Dintr'o frază cu două înțelesuri, din tonul violent sau suspect de răutăcios, din schimbarea bruscă de atitudine el nu poate decît să bănuiască ceva. În lipsă de informațiuni sigure, bănuiala duce la exagerări și iată cum se întîmplă de se pun în circulație cele mai incoherente vești despre viața din culise.

*

Citeva deslușiri ne vor scuti, poate, de viitoare exagerări. Află cititorul că literatura nu este totdeauna o îndeletnicire pur ideală. Chiar și cei cunoscuți ca zeii imaculați — și toți aceia, cărora noi le-am aprins puțină tămîie, se socot zeii — sînt prea puțin idealişti. De timpuriu ei văd în literatură înainte de toate o luptă sfîntă pentru ciolan. Pentru un blid de linte ei fac adeseori un omor literar, sau un atentat cel puțin. Interesul comercial primează pe celelalte.

*

Ambiția și intoleranța vin pe planul al

doilea. De emulare nici nu mai vorbim. Ar mai fi poate un alt element, care încurcă ițele — sexul slab — dar pînă acum nu s'a ivit un caz îngrijitor.

Dar mai femeî ca mulți dintre scriitorii noștri cine voiți să fie? Să poftiți odată la o întrunire de-a lor. Să vedeți cîte guri cirovăitoare. Cîte ponoase și chicotiri, ca la un taifas de vecine bătrîne. Prin colțuri de localuri publice capetele se adună, șoaptele pornesc, mîinile se ridică amenințătoare, sau, la cîte o veste bună, auzi hohote de rîs. Vorbe și gînduri de clacă.

*

La ocazii de aceste, întrebările de rigoare sînt: «Ce-a zis Stan» și «ce face Bran»? Îți adulmeacă urmele ca niște copoi. Se trag sfori, se chibzuesc lovituri și se lansează «micî infamii». Aceste *pasiuni mărunte* dau mișcării din culise, o culoare mai intensă și provoacă furtuni... într'un pahar cu apă.

*

Pasiunile vulgare,—acesta e cuvîntul potrivit. Ele stăpînesc aproape toată viața de culise, cu goana după hrană și cu clevetirile băbești.—Și voi, cari credeți, că cine știe ce prăpăstii principiare ne despart și ne învrășmășesc,—cum vă înșelați de amar!

XXVI.

Reclama e sufletul comerțului, dar în literatură e cîrja cerșetorului. Și astăzi se face multă reclamă și se cerșește mult în literatură. Din sufletele cele visătoare și modeste, din entuziaștii eminesciani, cari se mulțumiau să-și cînte versul într'un colț tănuț al firei, ascultați numai de stele și văzuți numai de doi ochi dragi, — iată-ne în tîrg, cu toba cea mare. Și chemăm publicul să vie, să vie să ne miluiască, să vie și să cumpere bun și eftin, căci avem de toate: idei naționale și internaționale, versuri bune și șchioape, povestiri pentru țărani și pentru boeri și drame ...șoviniste.

*

Acum, adevărat, publicul e ca un copil bolnav, căruia trebuie să-i dai cu de-a sila leacul, ca să-l tămăduiești; să-l tragi de surtuc ca să-î arăți o frumusețe. Dar să-l iași așa de cu zorul, să-l chemi cu mijloace violente, să-ți atîrni mutra de-asupra baracii și să puți pe un limbuc să strige că: aici e cel mai tare om din lume, aici e cea mai bună limonadă... asta nu mai e îndemn spre bine. Și nu mai e literatură, — e industrie!

*

Ași înțelege acest neastîmpăr dacă ar porni dintr'o simplă vanitate. Orice artist ascunde în sine dorul de a fi cunoscut. Și orice gînditor ar vrea ca ideile lui să circule și ca opera lui să nu rămînă literă moartă. Dar vezi că îndemnul de azi e de ordin mult mai pozitiv. Scriitorii noștri sînt mai moderni. Ei își cîntăresc cuvîntul cu monede sunătoare. Și nu după glorie aleargă ei în zgomot de bilciu, în escortă de trîmbițași reklamagii, ci după obolul cititorului.

*

Și rezultatul? Se vor înmulți și cei ce scriu, și cei ce laudă, iar operele le vor străbate. Prin oraș și la țară, prin toate colțurile vei găsi cărți de tot felul, bune și rele. Se vor amăgi prea mulți, văzînd că prea e mică valoarea cărții față de zvonul eșit. Iar din vînzare scriitorii își vor întocmi un traiu mai bun. Frumoase succese — dar ce cîștigă literatura? Literatura cîștigă o pleiadă de industriași ai condeiului. Nivelul ei însă nu se ridică, pentru că reclama poate face multe minuni dar numai una nu: să înlocuiască talentul, sau să-l mărească.

XXVII.

Ni se aduce învinuirea că prea ne dușmănim. Intr'o scrisoare particulară spiritualul

doctor Urechiă propunea, ca proverbul românesc «se ceartă ca cîini» să se schimbe de aci înainte în «se ceartă ca literații».

Invinuirea însă nu e tocmai dreaptă. Nu dușmăniile sînt păcatul nostru. Acele sînt numai semnele primăverii. Sînt sucule neli-niștit în sîngele aprins. Sînt mustul clocotitor, care promite un vin puternic. Procesul firese al oricărei mișcări.

Vina este însă în forma dușmăniilor și în mijloacele întrebuințate pentru susținerea lor.

*

Căci e o artă și să fii dușmanul cuiva. Sînt și aici gesturi frumoase de făcut. Sînt și aici condiții de împlinit și margini de observat. Poate mai multe chiar decît în alte acțiuni. Hotărîtoare sînt pururea educația, inteligența și temperamentul. Deosebiri între aceste trei fiind mari, nu e mirare că și dușmăniile variază așa de mult, dela om la om.

*

Un cod al perfectului adversar, cu linii fixe de conduită, firește, nu poate exista. În genere, unu adversar i se iartă toate, afară de o singură vină: de a fi vulgar. I se iartă, poate, că, lipsit de cultură, nu știe să lovească cu efect simțit și nici să se apere. I se iartă că, lipsit de inteligență, nu știe

să aleagă momentul psihologic cînd poate lovi și distruge. Și lipsa de abilități artistice se poate ierta, — lipsa de finețe a spiritului. Dar să *fi* vulgar e deplorabil!

*

Și aici e răul: în dușmăniile literare a intrat nota vulgară, cu coloanele de trivialități, cu vorbele injurioase, cu frămîntările sufletelor de rînd. În locul spiritului, noroiul se lăfăiește în unele părți. În locul hazului ademenitor, îngăimări ordinare. Poetul criticat zbiară pe stradă, cu glas de rîndaș, după adversarul său. Pictorul, supărat pe o recenzie, strecoară într'un plic un cuvînt infam și-l trimite criticului. Umoristul se face bufon murdar.

Mă rog: pe ce maidane murdare cresc florile din care se inspiră aceste gingașe suflete de artiști?

*

Insuficiențe. Oamenii cari nu știu să iubească și nu știu să urască. Cari nu pot să rămînă prieteni și ca dușmani nu știu ce-i demnitatea. «Tăria urii și a iubirii», de care ne vorbește poetul, nu e dată orî și cui.

XXVIII.

Moarte polemicelor, căci dinpotrivă, murim noi!

Ai un adversar. Îi urmărești gândul, îi cîntărești cuvintele. Vii în conflict de convingeri. Exprimi convingerea ta cu toată lealitatea și bine înarmat pentru dovedirea fiecărui cuvînt, pentru dezvoltarea fiecărei idei. Deodată însă, în loc de răspuns, auzi un glas :

— De nu încetezi, te omoară !

Ba bine că n'oi înceta. Moară polemicile, moară convingerile, moară adevărul, — căci sînt lucruri neînsemnate, — dar eă, de ce să mor eă ? — se 'ntreabă polemistul.

*

Și iată altul. L-ai cunoscut din școală și ți-a fost pururea aproape. Om bun, de nu atinge viața unui fluture. Blajin și sentimental, tăcut și demn. Polemica n'o cunoaște decît în ora tîrzie a nopții, cînd localul (nu cel de redacție) e deșert de ascultători. Cînd îl vezi pe lîngă tine, te socoți propteaua pe care el își razimă toată greutatea lui și te simți mulțumit de asta.

Dar pleacă. Vîntul ți-l ia, căci nu știi cine altul ți l-a putut lua. Și-l vezi deodată furios, ca furtuna din senin. El țipă și cuvîntul lui n'are cumpăt. El blestemă și blestemul lui n'are șir. Eșirea lui surprinde mai întiu, apoi te dezgustă.

Poți să-î răspunzi ? Poți răspunde la vorbe cari te dezgustă ?

*

Iar colo al treilea. Un om fericit. Când e cu tine, ești bun, ești tare și altul nu-î afară de tine și toți ceilalți sînt pigmei, pe cari îi acoperă cu hohot și glume. Când îl gonești cu o vorbă, cu un gest, cel mic de adineaori îți ia locul și *tu* ești pigmeul. El se ridică așa de sus și e atît de împăcat cu conștiința sa.

Maî poți să-l coborî dela acca înălțime ? Poți să schimbi culorile firești ale camelonului ?

*

Dar clovnului ce să-î faci ? El scoate limba și dă din mîini. În jurul lui cîteva rude de cafea și de berărie. Il mîngîie și scuipe să nu-l deoache și rîd de glumele lui. Pentru o bere se dă peste cap, te vinde, te insultă.

Au clovniî dreptul la răspuns, la polemicî ?

*

Aș ! Moarte polemicelor *ăstora*, căci, de nu, murim noi. Murim, căci ne coborîm adînc, tot mai adînc în noroi. Vremea cea scumpă și viața cea frumoasă le ucidem cu lăcruri sterpe. Și epoca noastră rămîne de pomină celor ce vor veni în urmă să ne măsoare.

XXIX.

Ce chipuri urite de luptători întâlnești uneori! Pe unii îi vezi cu sufletul vecinic frământat, cu gura plină de cuvinte de groază și într'o poză disperată, ca bieteles mame, când, plecate peste coșciugul copilului, își smulg părul și-și sfîșie obrazul. Și pare că ar voi să zică: «Blestem vouă, blestem lumii întregi, care nu plînge de durerea mea!...» Eroii plîngători, ce tristă figură ești tu!

*

Și iată pe altul, intrînd în arenă cu pasul semeț, cu sabia în vînt și umplînd văzduhul de strigătul răsboinic. Dar abia se ivește adversarul, semețul protestează, spunînd că nimeni n'are dreptul să-l oprească în marșul său triumfal. La cea d'întăiu sgîrietură, el invoacă sprijinul legii și mila de-aproapelui, zbiară, urlă în potrivea falsei întocmiri sociale, pentru că acordă tuturor glas și gîndire... O, biet eroii ce fugi de dreapta încrucișare a spedelor spiritului, ce jalnic ești tu!

*

Dar cei de sub pulpana hainei măi marilor zilei? Dar cei cu sforile în ascuns? Sau cei ce se laudă cu forța brutală, care poate înăbuși tăria de spirit? Nu-i leagă pe toți aceeași

— lașitate? Și poate fi o armă mai tristă în lupta dintre doi bărbați, ca lașitatea?

*

Văi,— poate! Și numele ei e *prostia*. Nu este o armă mai teribilă ca prostia. Ranele ei nu sînt mortale, dar sînt adînci și desfigurează. Un prost luptător e ca un monstru ce te surprinde. Nimereste întîmplător, ca orbul iresponsabil, și toți cei deopotrivă cu dînsul socot că a nimerit bine. Ferește-mă, Doamne, de proști, că de ceilalți mă voi păzi eu!..

*

Urîte chipuri de luptători întălești uneori!

XXX.

Deschidem o carte nouă și citim acolo:

«Cartea aceasta închide în paginile ei dușmănia mea și prietenia mea întregă. Și mai curînd voiî renunța la prietenie, ca la dușmănie. Pe această din urmă o binecuvintez din toată inima, căci fără ea lumea ar fi săracă și ar fi lipsită de răsvrătirea prin care spiritul adevărat se oțelește...»

*

«Prin răsvrătire spiritul adevărat se oțe-

lește...» Grele cuvinte! Vezi din ele, de departe, răzvrătorul principiū al personalității. Fără să vrem întreaga dezvoltare modernă se așează pe aceasta. Ciocniri continue și rivalități fără număr. Cel ce nu se ridică singur și nu are braț destul de puternic să biruiască, rămîne trîntit la o parte. Prietenia nu-ți ajută de ești slab și numai singur fiind, poți să-ți măsoari puterea.

*

Prietenia și dușmănia, sau iubirea și ura, au fost pururea alături. În viață și în artă le găsești la fiecare pas împreună. Ele sunt capul lui Ianus cu două fețe, cu una spre răsărit și alta spre apus. Sunt două izvoare din care omenirea se adapă deopotrivă, sorbind putere din amîndouă. Decît, — un izvor îi dă o blindă pornire și o poartă, visătoare, pe cîmpul de flori și de rouă și celălalt îi sădește în piept fiorul vieții reale și îndemnul de luptă.

*

Nu gîndim la literatură, la tot ce e liric, ușor, dulceag, la tot ce e iubire senină, prietenie devotată. Ce gamă monotonă! Și în schimb, marea patime, lovită de viforul ispitelor, cîtă mișcare epică și cîtă viață!

*

Da, are dreptate: ce săracă ar fi lumea fără dușmănie.

XXXI.

Un prieten, care s'a depărtat de noi cu supărare, ne scrie acum: «Iată-mă revenit. Al vostru sunt din nou. Am senzația că sunt amanta necredincioasă, care după o lungă rătăcire prin brațe streine se întoarce la primul ei amor...»

Amantă necredincioasă! Asemănarea nu e rea. Căci e ceva feminin în această nestatornicie a prietenilor literare și încă feminin în înțelesul rău al cuvântului: ceva din femeia modernă, stăpînită de patima momentului. Capricii, cochetărie și nervi desvlușiți.

*

Asemănarea o putem duce și mai departe. Această femeie își tîrăște în noroi tot ce are mai sfînt. Și ce poate fi mai sfînt ca iubirea?

Dar... să nu osîndim, ca să nu fim osîndiți. Statornicia în afecțiune și stăruința cu încăpăținare către aceeași țintă, sunt îndelungletniciri burgheze. Artistul, dacă azi e în noroi mîine își ridică privirea spre zarea albastră și aleargă pe cîmp după un fluture.

*

Cînd judecăm decî, prietenii literare, nu vom fi sentimentali. Vina — vorba poetului bătrîn — e a sexului. De ce să cerem să fie altfel aceia, cari prin chiar firea lor nu pot fi decît slabi și mlădioși? Artistul ș'a creat anumite prerogative. El socoate cuvîntul «artă» un fel de haină magică, în care înfășurîndu-se, e la adăpost de orice învinuire. E liber să judece strîmb unde burghezul judecă drept, e liber să fie turbure unde burghezul e limpede ca lumina zilei. Și tu trebuie să-l tolerezi, cum ai tolera un copil rău și răsfațat, fără să te superi.

*

«Artă, numele tău e femee», a zis cineva. Și totuș ar fi bine să fim mai bărbați, mai tari, mai dintr'o bucată. Căci o lege elementară ne spune că ce e mai tare e și mai durabil

XXXII.

Cine-l ridică pe scriitor? Imprejurările norocoase? Simpatia și zgomotul criticilor? Reclama? — De-ar fi să răspunzi cum se cade, ai zice: nici una, nici alta! Se ridică el însuși și toate celelalte — critici cu focuri de artificii, tărăboi cu surle și tob. — nu sînt decît proptele temporare, ce e

înfig lîngă pomiî plăpînzî ea să crească, lîngă vița de vie, ca să se ridice și să producă rod. De n'ăi însă puterea de-a te înălța singur, zădarnic se vor împlînta zeci de propetele în jurul tău, căci n'ăi să te avînți spre zările senine.

*

Mijlocul sigur de înălțare e adversarul. El e peatra de încercare a puterii tale. Izbește-te cu tărie de ea și de rezistî e semn de biruință, iar de te frîngî, ți-ai luat răsplata meritată. Viața e a celui mai tare. Dar e și a celui mai rău și a celui mai viclean, căci nu în zadar viclenia și răutatea își aveau zeitățile lor în antichitate.

*

Deci nu prietenî, — adversariî îți trebuie, de vreî să străbați. Prietenîi ce-ți dau ei în schimbul iubirii tale? Și chiar cu iubirea lor tu ce ai face? Iubirea e pentru suflete slabe. Dar ura vrăjmașului îți dă vieții rost și îndemn, îți dă tărie, ai clipe de mîngăiere supremă. Căci poate fi o mîngăiere mai mare ca a celui ce nfrînă furia valurilor și-și duce barca cu nepăsare spre ținta voită?

*

De vreî să ai noroc, mai vezî de ceva: adversariî tăi să fie mulți. «Și proști» zice

bunul Lăpușneanu. Cei mulți vor sbiera și vor cere răstignirea ta și numele tău va trece dela gură la gură și figura ta va crește ca umbra unui brad uriaș într'o noapte cu lună. Cei proști te vor lovi unde ești mai tare și lovitura lor va fi ca o minge elastică, isbită de un părete.

*

Cititorule, cînd vezi un om înălțat, felicită-l pentru greșelile dușmanilor lui.

XXXIII.

Unui scriitor i s'a făcut o nedreptate.

După ani îndelungați de activitate, după recunoașterea unanimă a criticei, după cuvinte măgulitoare din partea publicului, trebuia să urmeze un vot de încredere și un semn de atenție din partea unei instituțiuni culturale. Dar votul s'a dat în potrivea lui, în potrivea lui și a literaturii, căci întreaga noastră literatură de astăzi a fost umilită prin nedreptățirea acestui scriitor.

*

De la darea aceluï vot aș trecut două săptămîni. Ziare și reviste aș apărut de atunci cu duiumul. Și nimeni n'a gășit de cuviință să se solidarizeze cu noi pentru apărarea

prestigiului literaturii contemporane. Toți grații directori de reviste, toți cronicarii flecării și-au impus tăcere, ca în fața oricărui fapt divers. În pînțe-coasele numere ale revistelor s'a vorbit de toate, — numai de soarta celui măi subtil nuvelist nu s'a făcut pomenire.

*

Adevărat, sūnt anumite chestiuni, a căror discuțiune ar provoca supărări printre colegi. Fiecare revistă își are talentele sale și fiecare talent aspirațiunile proprii. Cînd aceste aspirații se întilnesc cu ale celui nedreptătit era greu să-i ieși apărarea, fără a jieni pe alții. Căci patruzeci de autori rîvneau la aceeași distincție și patruzeci de autori aveau modestia de a se socoti la rîndul lor și ei trecuți cu vederea. «De ce el și nu noi»? — se întreabă în cor cei patruzeci și se bucură, vădit.

*

Scumpă solidaritate! Măi ușor te vom găsi în mijlocul unei cete barbare de răsvrățiți, măi ușor într'o tavernă obscură de amețiți, decît pe plaiurile frumoase și întinse ale gîndului și ale simțirii!

*

Mă rog, cine a fost naivul acelu de poet, care zicea: uniți să fim în cuget și simțiri?

XXXIV.

Ciți știu să cercetează : căror împrejurări se datoresc viețile mai bune ! Ciți caută să cunoască acea fericită îmbinare de întâmplări, cari fac norocul unui om ajuns ? De obicei trecutul se uită. Nimic din ce a fost urât și greu nu mai tulbură lumina și seninătatea prezentului. Ca un învingător se plimbă fericitul prin mulțime și în toate ale sale se simte un gest de sfidare : imitați-mă, dacă puteți.

*

Dar iată vine cine-va și ridică perdeaua de peste visul urât al trecutului. Iată-l pe biruitorul nostru de astăzi în toate ipostazele lui. Ce ușoară și în același timp ce grea biruință ! Căci nu este o biruință mai grea ca cea dobândită prin miluire. Și cine nu l-a miluit pe dînsul ? Ică un prieten, colo un moșneag binevoitor, dincolo o mină princiară. Ciți nu pun umărul, ca să salveze un suflet plăpînd, să-l smulgă din valurile furioase ale vieții !

*

Amintirea unui astfel de trecut e urită. Și biruitorul găsește un mijloc de a o goni. Cu necaz se năpustește asupra celor ce l-au pus

în picioare și i-a deschis ochii. Pe moșneagul, ce i-a dat un nume, îl insultă. Pe prietenul ce l-a dus în lume și i-a arătat că viața trebuie să aibă mai largi orizonturi, l-a batjocurit. Scumpă floare a recunoștinței, cum dispari dintre alte flori și nu mai rămâi decât un obiect de cercetare pentru omul de știință!

*

Iată de pildă viața scriitorilor. Aici e lumea sentimentelor. Și calculele reci și îngimfarea de negustor și prostia de parvenit ar trebui să lipsească. E ceva comun care ne leagă și ne face mai oameni ca pe alții: simțirea. Și prin ea ar trebui să cunoaștem mai bine ce este grațitudinea. Nu cea de creștină, căci grațitudinea creștinească atinge margini absurde prin altruismul ce-ți cere. Este însă o grațitudine egală cu demnitatea, cu partea ei de poezie și de frumos, care-ți impune să nu uiți împrejurările și oamenii ce ți-au dat ființă. E ca și când ai zice, să nu uiți ochii ce ți-au luminat întâiași dată sufletul, să nu uiți buzele ce te-au sărutat odată.

*

Ce lipsite de poezie mai sunt și faptele scriitorilor noștri!

XXXV.

Povestea jalnică cine n'o cunoaște ?

Cerșetorul orb și olog străbate străzile, cîntînd cu voce slabă. Tot scutul, toată lumina nevăzută a milogului — toiag al neputinței lui — este un băiat desmățat. Și cînd, cu acest tovarăș de drum și de cerșire, se oprește la cîte un colț de stradă, orbul pornește a cînta, răgușit și duios și spune trecătorilor despre visu-î de mărire și despre ale vieții amăgiri. Sînt mulți creștini și mare e încă iubirea de jertfă. Trecătorii îl miluiesc și el își cată apoi de drum, tîrîndu-și piciorul.

*

De ce împrăpătăm povestea banală ?

Pentru-că ne gîndim la bieții noștri cîntăreți, cu harfe zdrobite. Trece întiiul avînt al tinereții, trec și se uită întiiele aplause ; se usucă întiiele flori aruncate din balcon și vocea se închide, iar pe aripa fantaziei se așează plumb. Tot mai greu curg notele, atît de sprintene odinioară. Și cu glasul stins, cu mîndria frîntă, se coboară mai jos, mai jos. E vorba de început numai, căci odată mîna întinsă, ea se deprinde cu mila.

*

Și cine-î copilul desmățat ce-l conduce ?

Iși aŭ și milogiî impresarul lor, care îi poartă în lume și-î arată. E un fiŭ necunoscut al mulțimii de stradă, un rătăcit alipit întimplător de cel ce crește. Și alipiea lor e atât de mare, încit orbul îl crede duhul lui cel bun, omul trimis de Sus, ca să-î fie tovarăș. Sărmanul orb! El nu vede că ștregarul, — *lui* îi datorește viața — o floare murdară crescută pe ruina *lui*. El nu știe că acel tovarăș se folosește de orbia lui, pentru a-și face toate giumbușurile. El nu simte, cînd acela-l despoae de gologanul cerșit și cînd își bate joc de miloșii ce-l lasă să trăiască.

*

Ce grozav, să ai viața încătușată și să urmezî inconștient, povăța unor neisprăviți! Să nu-ți poți dibui căile cu lumina ochilor tăi și să te supui — ca un somnambul — la porunca unuia din grămada de rînd! Cîți scriitori de aceștia nu avem!

XXXVI.

Cum, cum nu, «morală în artă» iarăși a ajuns o problemă de actualitate la noi. Revistele, puzderia de reviste întregă — scormonesc prin scrisul și suflétul autorilor de azi, rezumă cărți citite sau cursuri anzite la

facultate, aduc de mărturie pe toți învățații dela Aristotel pînă la Wundt, pentru a stabili dacă... «Moș Naie» și cu «Moș Pascali» din cutare nuvelă sînt imoralî sau nu.

În fața acestei discuții aprinse, al cărei scop, între altele, este acela de a dovedi existența criticeî științifice romîne. și... a lipsei de originalitate în judecarea și tălmăcirea producțiunei noastre literare, face o impresie și mai ciudată crezul estetic, de o nemuritoare simplitate a unei reviste din Capitală. Stegarul acestei reviste reduce toată știința sa la următoarea formulă de pedagogie literară și estetică :

— Fii cuminte !

Nu este articol său informație în care «cumințenia», această blindă însușire omenească, să nu fie arătată ca un merit. Cutare poezie sau nuvelă e «cuminte» scrisă. Curentul nostru de astăzi trebuie să fie un curent «cuminte» (un singur cuvînt).

Ce înseamnă acest «cuminte» vom ști numai dacă ne vom aminti cuvintele buniceî către nepoțelul răsfățat, ștregar și gălăgios, sau amenințarea dulce, rostită de *Ea*, în momentul cînd *El* se apropie cu o prea furtunoasă insistență și cînd lipsa de cumințenie ar primejdui în adevăr... morala în artă.

Vorbind însă mai pe înțeles, cumițtenia în literatură înseamnă *perdea, surdină*. Nu vroî să văd adevărul decît sub forma învălită, care ascunde toate plăcerile și turpitudinile vieții! Nu vroî să ascult acordurile pline : cîntați-mî în falset, dacă voiți să nu-mî pun bumbac în urechi! Cam la asta s'ar reduce apelul criticului nostru de a fi cuminte. Ba poate la ceva mai mult : criticul ar mai voi ca scriitorii lui să fie *moralî* înainte de toate. Dimineța să se scoale în zori, să zică frumușel rugăciunea «Inger, îngerelul meū...». apoi se scrie — dacă se poate cu amîndouă mîinile deodată — ; la masă să fie modești și cuviincioși și să nu facă abuz de nimic ce aparține acestei vieți trecătoare, dată nouă s'o trăim pentru binele deaproapelui și al națiunei...

*

Și ce curioasă coincidență.

Pe cînd la noi unii își trudesce capul cu sintezele și analizele ctice și estetice ale cugătătorilor mari, iar un fariseū face pe poliștistul de moravuri și controlează cîte berî delicioase consumă artistul pe zi și dacă a fost cuminte cînd a vorbit cu *Ea* în boschetul dela Șosea — în țările apusene își face intrarea zgomotoasă în literatură, după o lungă anatema și ispășire, Oscar Wilde, cel

mai puțin cuminte dintre scriitorii moderni. Impreună cu el străbate tot mai mult teoria lui asupra moralei în artă :

«Nu există cărți sau opere de artă morale sau imorale, ci cărți sau opere de artă bine sau rău alcătuite».

Criticii noștri să-și însemne bine acest adevăr limpede, pentru că de fapt nu există scriitorii morali sau imorali, ci scriitorii buni sau răi, cu sau fără talent. Justă este critica numai când se conduce din acest punct de vedere și consideră drept morală ori ce lucrare de talent.

Firește că această concepție a moralității n'o să convină partizanilor «cumințeniei», de oarece «cuminte» înseamnă tocmai lipsa de culoare, mediocritatea, sărbezimea, decî imoralitatea ca talent, forță și artă.

XXXVII.

Tinărul meu camarad își citește pentru în-
tîia oară numele în revistă. În ochii lui o strălucire de fericire imensă. Și un șir de zile în urmă el nu face decît să-și recitească aceleași strofe nevinovate, cu aceeași bucurie de părinte sufletesc. Seara, el se oprește la fiecare chioșc să vază afixul, cu literele cele mari, cari îl pun în rîndul atîtor nume cu-

noscute. Slova tipărită pare că s'ar contura altfel ca manuscriptul, pare a avea mai multă viață și mai mult înțeles. Și tânărul meu camarad se simte deodată ca robul eșit din întuneric în câmpul larg, scaldat de lumină.

Ce extaz, ce beție dulce în primul debut!

*

Odată, de două ori încă și ochiul se obicinuește. Inima nu-î mai bate așa de nebună, când își citește poeziile tipărite și când își vede numele pe sutele de afișuri. Mîna nu-î mai tremură când bate la ușa redacției. Vorba lui nu mai e sfioasă și distrată în fața celorlalți scriitori. El a făcut tranziția. Se simte că e cineva.

Ce fericit moment, când te simți că ești cineva.

*

Dar — ciudat. Tânărul meu camarad s'a cam pripit cu acest moment. Încrederea lui este numai efectul unei autosugestiuni. Căci vorba tipărită este oglinda falsă și amăgitoare, care-î mărește importanța tuturor acelor biete secrețiuni rimate ale unui creier îngust. Rimele alea, vai, sînt condamnate să rămîină moarte în colțul de revistă, unde tipograful le-a așezat așa de frumos.

Nu căuta însă să-l convingi despre asta, căci e zadarnic și târziu. De acum el se crede

primit în sfatul zeilor. Mândria i-a crescut cu fiecare șir tipărit.

*

Și iată cum s'a sporit iarăși cu unul numărul celor beți de ei înșiși. Ce mare e între noi numărul celor beți de ei înșiși! Oamenii mulțumiți și mândri când îi aplaudă o mică galerie, ei sunt inconștiența personificată. Și totuși li se pare că în circa lor e răspunderea și meritul unei întregi prefaceri, că toată soarta neamului atîrnă de vîrfurile peniței lor providențiale. *Heu, felix ignorantia!*

*

Dar... așa e lumea împărțită. În greutăți și măsurători. În cei ce produc și cei ce aleg. Vine făcătorul dreptății și proclamă osînda. Camarade, te ține acum dacă poți! O vorbă limpede la locul ei, o rază intensă de adevăr, te izbește ca o săgeată. Și cazii, pasăre buimacă și încrezută ce ești, cazii mototol în praful de unde ai îndrăznit să te ridici.

*

Și cînd mă gîndesc că eu sînt de vină la toată tragedia ta banală, la a ta și a altora, am un moment de muștrare. Nu pentru căderea ta însă, ci pentru că nu meritați iluzia înălțării de o clipă ce ți-am dat.

XXXVIII.

Ce-a pătit prietenul nostru de stă bosumflat, ca vrabia în par în vreme de iarnă? Ce-l doare de-și întoarce fața, încleștează pumnul și scrișnește din dinți cînd ne vede? Cu gîndul senin, cu sufletul împăcat, noi trecem înainte, nedumeriți de pászurile lui, și-l lăsăm pradă frămîntărilor.

*

A doua zi ni se spune că scrisul nostru l-a durut. Ce anume? Unde am vorbit de dînsul? Carî sunt cuvintele ce i-aũ zdrobit prietenia, cum zdrobește grindina o floare? Căutăm prin paginile noastre de erî, de-o lună, de un an și mai înainte—și nu găsim nicăeri numele lui pe lista proscrisilor noștri. Scrutăm prin mintea noastră și nu găsim nici umbra unui gînd protivnic. Ei, ce poate fi, Doamne?

*

Stați. Am ghicit. Colo într'un colț de coloană staũ două rîndurî îndrăcite, ca două lacrimi ivite în ochi după un ris sănătos. Cui sună ele? Nimănuî saũ tuturor. Sunt un gînd aruncat în vînt, o săgeată trimisă pe nimerite, o aluzie fără țintă pozitivă. Și iată pe prietenul nostru luînd'o asupra-și și agitîndu-se groaznic.

*

Un dar ceresc e cuvîntul și mari sunt minunile lui. El întărește sufletele slabe și celor tari le deschide cărări. Dar vai de cei îndoelnicî, căci pentru ei cuvîntul e furtună și ură. In fie-care rînd ei vād o bănuială. In fie-care glumă își zăresc icoana lor. Din multe înțelesuri, ei aleg pe cel mai rău, și se torturează ca'n vreme de friguri.

*

Și acum zadarnic vei căuta să-î scoți spinul îndoeliî din suflet, zicîndu-î: prietene, revino! Căci știți ce-î îndoiala? E paharul de cristal, pe care, dacă l'ai știrbit, nu-l poți reface 'n veci!

XXXIX.

Aū gîndit alții pentru tine, — tu ce ți-ai mai trudi biețiî creeri? Ce să mai apuci pe anevoioasa cale, pentru ca după lungi rătăcirî, să ajungî la ținta cucerită de alții, de atita vreme? Nu vezi școala, cartea, și le dă de-a gata toate: formule de viață, formule de gîndire și pînă și simțirea ți-o reglementează școala cu formulele ei.

*

Dar eși din școală și ajungî la larg. Si în largul acesta haotic, incert, iți trebuie un echilibru. Acest echilibru îl ai în tine, în felul

cum vei ști să-ți legi soarta ta de a altuia și cum vei pătrunde în sufletul celui de-a-proape. Dar tu, ca toți cei slabi, nu cauți echilibrul în tine; tu recurgi la formulă. Și în loc de a privi viața în față, cu ochii tăi; în loc de a scruta pe de-a-proapele cu prisma simțirilor tale, le judeci toate cu mintea altuia, — mașină ce funcționezi după cum te învîrte puterea străină.

*

Printre cei întilniți iată cîțiva poeți. Copii ai artei, ei sînt oameni liberi, ca păsările cerului și ca biblicii crini ai pămîntului. Ca să-i pătrunzi, trebuie să te înalți cu simțirea pînă la dînșii, să știi primi cu ochiul armonia culorilor și cu sufletul melodia cerească. De-î tînar, să te avînți cu visu-î dintii și de-î bătrîn să te coborî, pe scara amintirilor spre trecutu-î mornit.

*

Dar nu, tu ești omul școalei și judecata ta e rigidă ca o formulă algebraică fixată de alții. Tu ești obiectiv și sufletul tău nu simte ecouri; pian stricat ale cărui clape nu sună. Dar tu știi în schimb «ce-a zis Taine» și «ce-a zis X» și cu ce-au zis ei, tu vii și măsoară pe bietul artist, cum ai măsura un obiect cu cîntarul. Și-l ia, și-l ta, și-l spînzurî, și-l categorisești ca după litera fixă a

legii, par'că arta, simțirea s'ar putea strînge în cîteva paragrafe.

*

Ei, dragul meu, legile sînt moartea poeziei !

XL.

Se zice că se iartă mult celui ce iubește mult. Și de ce nu am ierta și pe cei ce ne urăsc?.. Iată pe cineva ridicînd steagul alb, simbolul păcii și al liniștii. Lăsați ura și veniți, veniți cu toții sub scutul lui. Nu vedeți ce frumos flutură, sub cerul senin, în falduri largi, flamura cea albă, nevino-vată, feciorelnică ? Ne chiamă la odihna meritată, după crunte războaie, după multă și amară mîhnire. Depuneți trofeele, puneți în teacă sabia pătată de sînge, capetele vi le plecați și de acum să fie pace !

*

Pace ! De-acum pe întinsele cîmpii literare zgomot să nu se mai audă. Poetul-păstor să-și cînte în liniște doina, mînîndu-și turma de visuri pe plai. În crîng să cînte iarăși cucul și privighetorile, fără teamă de uriciosul critic, ce stă cu pușca pururea plină și gata de vînat. Bătrîni să povestească de vremile apuse și tinerii s'asculte și fetele

să-și împletească florî în pletele bogate. Căci e vremea idilelor...

*

Ah, dulcile idile de odinioară, cum se întorc iară! Odiseu se întoarce la Penelope și-i ajută să depene firul de tort pentru țesut. Poetul războinic își reia îndeletnicirile de cap de familie. Vinovățul pelerinează să ceară ertare la mormîntul cel sfînt. Iar tu criticule, tu care ai pe conștiință atîtea dispariții de poeți și prozatori, pleci pocăit gונunchii și în fie-care sărbătoare preamărești pe Domnul în cîntece de slavă...

Ce bine e așa, cînd tace furtuna!

*

Dar ce e asta? În fie-care zi aceeași pace, aceeași liniște — sfîntă dacă voiți. Din zori pînă în seară acelaș dirliit din fluer de păstor. Monotonia asta mă ostenește, îmi apasă greū pleoapele. Sîngele în vine îmi curge mai somnoros și-mi vine să cascade, de cîte ori privesc la steagul alb, cum flutură în vînt!

*

Ei nu, nu se poate! Idilele și tăcerea ne omoară. Noi suntem pentru steagul cel roșu!

ZILE JUBILARE.

CAPITALA PETRECE

Sîntem împărțiți în trei, parc'am fi trei neamuri deosebite.

Intr'o parte se adună Fariseii și Saduceii. Aă mutrele încruntate, gesturi largi de paiate și condeie muiate în amăreală. De nu i-am cunoaște, ni i-am închipui îmbrăcați în talare lungi și cernite, în semn de obidă : păsări cobitoare, cari țipă într'una că pentru neamul romînesc s'aprobie soarta Sodomei și Gomorei. Țipetele lor aă ceva strident, ceva disarmonic, și sînt ca o umbră urîță ce s'așterne peste pajiștea cu flori și cu soare, peste sărbătoarea tuturor.

Intr'altă parte sunt pribegii de vară. Răsfățații de soartă, osteniții de muncă, fetele anemice și moșnegii încovoiați, speriați de bubuiturile de la Filaret, pleacă spre locuri de liniște și de întinerire.

Iar la mijloc rămînem noi, cei cari nu închidem oblonul înaintea zgomotului ce ne

chiamă la viață, cei cari nu ne topim în arșița dogoritoare, noi, ceata pestriță de burghezi și intelectuali de toate categoriile, sfăpîinii adevărați ai Capitalei.

S'o fi simțind el bine Fariseul la înălțimea sa închipuită, când se strîmbă, blestemînd și aruncînd cu hulă în noi, pentru că după pilda străbunilor cerem uneori *panem et circenses*. Bine și frumos o fi să stai prin Sinaia la umbră de brad, răsfățînd o floare, mîngîind o feregă, sau ascultînd poveștile nesfîrșite ale Peleşului. Dar cine poate gusta belșugul și știe simți intensitatea vieții de vară cum ți-o îmbie Capitala, cu amîndouă mîinile, nu invidiază nici pe amărîtul de fariseu, nici pe liniștitul pelerin de la marginea brădetului: fariseul e un suflet trudit și tremură înaintea oricărei manifestări de viață; călătorul de departe, când nu e un egoist sau vanitos, e mai mult un visător, — pe cînd ceata noastră cea mare iubeste adevărul, trăește cu el și nu are timp mult să viseze.

*
:

Ziua, firește, e topenie. Viața e aproape moartă și o trăim mai mult în umbra biururilor și a... redacțiilor. Pe stradă, străinii vizitatori ai Expoziției rătăcesc pe asfaltul aprins, ca niște beduinii pe nisipul unei pustietăți: cite un bogătaș ardelean își tîrnie

cismele largi d-asupra pavagiului ; cîte un unguroi nebleznic ca Moş Zsupan se opreşte să urmărească goana nebună a birjelor ; şcoalele din provincie trec în grupuri mari de-a lungul străzilor mute şi merg spre Filaret să vadă bogățiile țării. Dar seara... seara par'că ar suna de atac, așa de năvalnică izbucnește viața din toate unghiurile, din toate arterele oraşului.

Pe la periferii se face linişte mai mare ca de altă dată. În centru se aprind globurile mari electrice de-asupra grădinilor publice, unde artiştii Teatrului Național, schimbăți în trubaduri, cîntă veselî cupletele minunate. Tramvaiele gem şi uriaşul automobil din piața Teatrului grohăe sub povara sutelor de neastîmpărați, pe care îi transportă mereu spre larga şi primitoarea Expoziție.

Ce schimbare pe cîmpul Filaretului ! Ce minuni ale civilizației în locul aceluî cîmp întins, pe care odinioară abia Dumineca zăreaî viața, cînd Olteniî încingeau veselî hora mare în fața fîntînei lui Cantacuzino !

Ce grădină împărătească în locul rozoarelor surpate şi al cărăruşei dintre plopî, pe unde odinioară părechile romantice se strecuraî în serile de primă-vară ! O bucată de poezie am îngropat aici şi pe mormîntul ei s'a clădit o lume nouă.

Miile de becuri aprinse, prin armonia de culori, însuflețesc mulțimea. Pavilioanele cele mîndre, cu un aer de romantism vechiî îți răsfață și mai mult privirea. Cîntecele de pe lac, muzicele multe, foșnetul artificțiilor și zgomotul surd al masei ce șerpuește pe toate cărările și petrece la toate cîrciumele alcătuesc un fel de arie wagneriană, în care predomină fanfara. Și nicăiri nu se aude mai bine acest variat cîntec triumfal ca de pe pridvorul Culei boerești, unde fantazia îți dă aripă și te poartă departe.

*

.Frumoase sunt ceasurile în mijlocul mulțimei! Cum te lași tîrît de bucuriile ei și te simți una cu ea în toate! Pînă și micile distracții, atît de nevinovate și de copilăroase îți fac bine și ție, pentru-că-î vezi pe ceilalți înseninîndu-se.

Sărbători de aceste aî darul de a ne apropia și a ne înfrăți pe toți cei cu sufletul nestrîcat. Veniți să ne bucurăm de ele.

PUTEREA CÎNTECULUI

În «Arenele Romane» — terminul de data asta ni s'a părut justificat și e plin de înțeles — s'a dat o probă convingătoare, că viața sufletească este în continuă prefacere spre bine. Mii de cîntăreți romîni, veniți să asiste la serbarea triumfului muncii de patru decenii, au dovedit cu prisosință, că Romînul își întrebuințează bine multele-i însușiri ce i-au fost hărăzite și că în deosebire dragostea pentru cîntecul popular străbate în cercurile cele mai largi.

S'a-ău împlinit cîți-va ani de cînd d. *D. Kiriac*, valorosul maestru, căruia i se datorește grandioasa serbare, pusese sfios mîna pe bagheta cu care acum dominează. Crescut în tradițiile cîntecelor naționale, îmbogățit cu tainele muziceii franceze, d-sa s'a întors de la Paris și întiul gînd i-a fost de-a pune baza unui cor popular. Se înființă acea societate, renumită acum, care-și zice

«Carmen» și care are meritul de a fi deșteptat, aici în Capitala atît de cosmopolită a țării, interes mai întîi, apoi entuziasm, pentru doinele culese de pe buzele poporului. Era o adevărată satisfacție să auzi cum, după fie-care concert al acestei societăți corale, publicul cel mare învăța și el ariile ascultate, — o satisfacție, pentru că această împrejurare dovedea și mai mult, că înființarea corului fusese o necesitate.

*

În viața noastră artistică apariția d-lui Kiriac și înființarea societății, «Carmen» este prin urmare un eveniment, începutul unei nouă ere. S'a sfîrșit cu muzica străină, cu melodiile duiioase, dar fără înțeles pentru noi, a multelor române, cu ariile tremurate ale Italianilor și cu imitațiile franceze. Am intrat în făgașul propriei noastre simțuri, pe care de mult trebuia să ne aflăm.

În acțiunea sa, neapărat d. Kiriac trebuia să se sprijine pe punctele de orientare existente. Și aceste le găsi și la Romîni de peste hotare, cu care se și puse grabnie în legătură.

Aci opera era începută și ajunsese chiar la mari succese. În Transilvania d. Gheorghe Dima făcuse școală serioasă. O falangă de elevi de-ai lui se răspîndiseră pe la școlile

rurale și întemeiaseră coruri țărănești, cari în zi de sărbătoare legănau sufletele, trude ale poporului în doinele de dor și jale. Din Banat străbătuse pînă aci fama iscusitului compozitor și diriginte de cor Vidu, iar despre Bucovina se știa, că grație răposatului Ciprian Porumbescu ajunseseră să aibă un cult adevărat pentru cîntecul național.

Din aceste provincii romîne, maestrul Kiriac a știut *ce* să primească, pentru ca dezvoltarea noastră muzicală să rămînă omogenă și pentru ca să nu fie știrbit caracterul unitar al cîntecului romînesc. Prin o abilă procedare, împrumutînd melodii de ale fraților și trimitîndu-le acelor melodii de aici, s'a săvîrșit una din cele mai frumoase apropieri între unii și alții, apropiere care avu drept rod nețărmurit de prețios :: serbările din Arenele romane.

*

Miile de cîntăreți, conduși cînd de d-l Vidu, maestrul Lugojuului, cînd de d-l Kiriac, conducătorul suprem al corurilor, mărturisea, pe lîngă progresul realizat în această direcție, dispozițiile artistice ale poporului romîn. Un viitor frumos ne surîde pe terenul artei muzicale dacă talențații noștri compozitori vor continua să insiste asupra

frumoaselor și variatelor melodii naționale care pot sta la baza unei muzici dintre cele mai serioase și mai originale. E și timpul ca să dovedim străinătății, că nici din acest punct de vedere nu stăm mai pe jos de alte popoare, și că, dacă avem un început de literatură proprie, înaintăm în aceeași măsură și pe alte terene.

Dar glasurile unite ale cîntăreților noștri mai constituie și simbolul de tărie care cu deosebire a fost remarcat. Acest simbol, căruia i-a sunat aplausele publicului, imens cum n'a mai văzut Capitala Țării, este acela al unității culturale. A fost o culme a istoriei noastre contemporane în producțiile acestor coruri, în acea atingere înduioșitoare a flămurilor, în acea îmbrățișare frățească între fiii răsleți ai diferitelor provincii. Pentru moment, poate nu ne dăm destul de lămurit seama de importanța evenimentului, căci prea suntem surprinși, prea auzim venit toate pe neașteptat. Dar roadele acestor manifestări pot fi dintre cele mai hotărîtoare pentru soarta noastră în viitor.

*

Căci mare este puterea cîntecului. Ceeace diplomații nu pot întrevădea, ceeace război-
torii nu pot birui, se cucerește prin farmecul
cîntării.

Cine nu știe cât de mult a contribuit cîntăreții germani și studenții însuflețiți, cari colindaă țările germane, cîntînd, la unitatea marelui împărații de astăzi ! Literatura și-a dat mîna cu muzica, cuvintele înflăcărate ale poezilor de rasă aș fost tălmăcite cu acelaș foc de compozitori dibaci, iar cîntăreții propovăduiaă ideia de mărire și de consolidare.

Avea-vor și cîntăreții noștri acelaș succes ?
Și, în general, aș ei aceeași menire ?

Cu siguranță. Muncă numai și însuflețire curată, căci melodiile cari aș răsunit în Arene-vor face minuni.

SCRISORI

I

Unui prieten din Sibii

Te aștept în gară. Pe tine și pe alții. În jurul meu forfotește mulțime de curioși, stîrniți de fanfara muzicelor militare. Aū venit și corurile din Capitală cu steagurile lor. O lume pestriță, cu și fără cocarde naționale.

Mă învîrtesc prin înghesuiala asta și ascult zuznetul nedeslușit al miilor, adunate sub acoperișul peronului. Ce complexă și ciudată e muzica asta a mulțimii de glasuri șoptite, amestecată cu izbiturile de vagoane și cu șuerăturile de locomotive. Parc' ai auzi, de departe, zgomotul rîului scăpat din ghiarele ghețurilor.

Vi se face o primire frumoasă. Aici, peste tot, primirile sînt frumoase, căci la bune și la rele Românul s'aprinde repede. Cine vă face primirea nu întrebați. E marele anonim

din păturile mijlocii. Lipsesc persoanele de distincție ; lipsește toată clasa conducătoare. Sînt numai Romîni aici și cei ce știu să cînte pentru -că : *Böse Menschen haben keine Lieder !*

Ce grozav de chinuitoare e așteptarea. Cît se frămîntă biata de inimă și ce fiori îți trec prin suflet cînd, în apusul soarelui, aștepți să vie cine-va. Nimic nu-ți mai ține atenția încordată. Zadarnic cauți să te liniștești. Fantazia sboară departe în calea celor așteptați. Vorbești fără șir și fără astîmpăr cu cei din prejurul tău. Și din cînd în cînd întinzi brațele spre locul de unde au să sosească...

Un gîfiit de locomotivă. Zumzetul roiului din gară crește. Răsună iarăș fanfara cu marșurile ei naționale, subliniate puternic de toba cea mare. Comitetul de primire se așează în rînd. Dar... nu sosiți voi.

Altă pauză.

Număr anii de cînd nu v'am văzut. Imi reconstitui figurile voastre, după trăsăturile feței și ale caracterului. Și mă întreb : ne vom fi schimbat așa de mult, ca să nu ne recunoaștem ? S'ar putea ușor. Trăim așa de repede și așa de intensiv. Cel puțin noiăștia, cari nu facem nimic numai pe jumătate, cari

nu iubim și nu urîm numai la suprafață. Vremea ne schimbă pînă ne ninge; pasiunile clocotitoare ne mistue; și înviorarea ce ne-o dă o clipă de fericire, ni-o iau cu amîndouă mîinile anii de nenoroc.

*

Un nou șuer de tren. Alt sunet de muzică. Un cor intonează un cîntec de bună venire. Mi se încheștează inima. Simt că trebuie să fiți voi.

Răzimat de-un stîlp, în jurul căruia îmi împletesc mîinile ca să nu fiu doborît, aștept izbucnirea furtunoasă a uralelor. Văd duturatul nervos de batiste. La cîte-va fețe văd conturul unor capete cunoscute. Privirea mi se turbură și ochii mi se închid, cînd aud cum mă chiamă pe nume.

Ne-am recunoscut. Sînteți mulți, mulți tovarăși de joacă și de carte și surioare de glume și de visare. Nu mai aud ce se petrece; nici frazele urărilor de bine, nici răspunsurile răgușiților voștri oratorii nu le înțeleg. Vă văd numai pe voi.

Și ce mult v'ați schimbat! Ce preoți bărbați, ce dascăli cu fețe severe, ce Romîni voinici din flăcăiandrii de dăunăzi! Și totuși sunteți aceiași! Vă cunosc de pe ochii aprinși, din căldura glasului și din puterea cu care mă strîngeți în brațe!...

Revedere ! Ce amețeală ! Cum tremură mîna în mîna. Ce înfrigate sunt privirile, buzele ; iar întrebările ce ni le facem cît sunt de multe ! O clipă de îmbrățișare ne face să uităm anii ce ni-aș despărțit.

Întîlnire ! De cîte ne răsplătești !

II.

Din gară convoiul pleacă pe calea Griviței în sus. Trompetele răsună ca într'un marș de triumf. S'ar părea că sînteți mii de cuceritori, cari veniți dintr'un război cu păgîni.

Cîtă lumină în jurul vostru și ce atmosferă de sărbătoare pretutîndî. Lungi, aproape nemișcate, atîrnă la fiecare casă faldurile tricolorului și voi vă uitați îndelung la acest mîndru joc de culori pe întinsul străzilor. Nu-î așa că sînt frumoase culorile noastre ?

Pe trotuare v'așteaptă o lume. Ea vă aclamă cu «urra», «urra», repede, apăsă, iar voi răspundeți cu lungul și tărăgănatul nostru «trăiască». Ce curios ! In modul de aclamare se simte ceva ce ne desparte ; e deosebirea de temperament și de formă în manifestarea simțimintelor.

Ca un șarpe uriaș șirul nemăsurat de cîntăreți se încolăcește prin numărul mare de

străzi. Ferestrele-s pline de capete. Batistele flutură. Florile cad ploaie. Și voi priviți aiuriți la toate, căci tot ce vedeți și auziți e nou pentru voi; nouă este limba cum o auziți pronunțată; nouă sînt ființele cari se îmbulzesc în jurul vostru; nouă sînt costumele cari se schimbă mereu cu fețele mulțimei caleidoscopice.

Drumul vă duce pe dinaintea palatului regal. Văzîndu-vă, așa descoperiți cu smerenie, aș fi voi în acest moment să pun urechia la multe piepturi și să ascult bătăile inimii. Oamenii sîntem. Românii sîntem. Zău, ce-o fi simțînd un Român de-aî noștri, în idealismul lui aproape naiv, cînd trece, cu pași cucernici, pe lîngă Domnitorul român?

Cîți-va pași încă pe drumul ostenitor și ajungem la o biserică, unde un Arhiereu explorează duhul înțelegerii și al iubirii de frate ca să se coboare în inimile noastre. Apoi vă risipiți pe la lăcașuri.

*

Și iată-vă în Capitala neamului!

Văzut-ați munții străbuni tăiați de rîurile legendare? Luat-ați seama ce întinse și încărcate în rod sînt cîmpiile prin care ați trecut pînă aci? Satele risipite, cu turlele cocoșate pe cîte o coastă, orașele ascunse

între plopî și arțari, și bordeiele sărăcăcioase, săpate în pămînt... Toate, toate sînt romînești. *Un* graiî și *un* stăpîn!

Dar Capitala! Ce mișcare la fie-care pas. Prin bulevardele largi și primitoare, prin străzile înguste dela periferiî, aceeași mulțime aleargă cu zgomot, cu neastîmpăr în goana nepotolită după viață și progres. Poporul romîn înaintează în pași alergători! De aceea bine ați făcut că ați venit să-l cunoașteți, aci în casa lui, cu toate lipsurile, cu paradoxele și cu marile lui calități.

*

Intrați în «Expoziție» și veți învăța multe, — veți învăța a vă cunoaște neamul de-a-proape. Toate imperfecțiunile și toate însușirile, cu cari suntem înzestrați, repeziciunea progresului și lacunele fatal împreunate cu aceste, le veți găsi exprimate în cele expuse. Pe de-a întregul însă totul este un frumos gest de triumf.

Iată la dreapta toate bogățiile solului romîn, produsele pămîntului gras și nesecat, din care s'au hrănit toți veneticii și care acum e pe cale să ajungă în mîinile moșnenilor. La stînga e o mare parte din istoria contimporană a țării: progresele industriale și comerciale, organizația ei administrativă și culturală, armata și... Regatul. Iar sus de

tot, între alte multe, se înalță, ca o încoronare a întregului, palatul în care se adăpostesc roadele gândirii și simțirii celor puțini aleși ai noștri. De-acolo ochiul se perd departe și văd, scăldată în lumină, toată sceneria asta fantastică ce se cheamă «Expoziție». Văd mai departe : orașul întreg învălit în pinza fumurie a ceții.

Spuneți adevărat : nu vă simțiți acasă aici și nu vă simțiți mai mândri, după această răsfățare a privirilor voastre ?

III.

Suntem cu toții în Arenele romane, frumosul amfiteatru, merit a ne reaminti petrecerile străbunilor noștri. Mare preț n'am pus eu pe jocurile alea costumate, numite «povestea neamului». Căci e o comedie întreagă, să vezi o matahală reprezentând pe Traian și să mai vezi pe acelaș Traian căzînd tumba de pe calul alb ca spuma laptelui. E prea mare artificialitatea în aceste jocuri, decît să-ți dea iluzia trecutului istoric în toată măreția lui. Și tot atît de jignitoare pentru caracterul festiv al zilelor ăstora sînt trîntelile luptătorilor de meserie, cari îți reamintesc poezia lui Delamarina «Cînd cu comedia» :

Hopa-țupa, țupa-hopa
Și-o găsit nemțoniu popa!

Dar sărbătoare, fără comedie, ar părea că nu se poate. Cînd însă Arenele se ticsesc de cîntăreți din toate părțile, cînd grupurile inundează scena, fiecare cu cîte un steguleț, simți că începe adevărata poveste a neamului. Căci da, e ca o poveste priveliștea ce ți se îmbie, cum nimeni n'a visat-o mai frumoasă, o poveste de-o durată scurtă, căci... ca mîine feeria acea de oameni, de costume, de mișcare se spulberă și nu rămîne decît o amintire.

Rînd pe rînd șirul de cîntăreți își ridică glasul spre cerul cu soare. Știți cum se înalță fumul de tămîie, în semn că jertfa e primită? Așa se înalță cîntecul lor spre cer, în doine de dor și iubire. Hei, și cîta sfințenie e în cîntecele de dor și iubire, pentru cei ce știu să le-asculte!

Toate melodiile pare că aũ o legătură. Din toate se aude acelaș suflet, bătînd aceeaș inimă. Mică coloratură locale. Cîteva deosebiri de temperament. Ici coala influența precumpănitoare a neamurilor ce ne înconjoară. Peste tot însă acordurile moi, duioase, sau săltărețe alocurea, cari exprimă întreg felul de a simți și cu deosebire de a iubi al poporului. Judecînd după cîntecele noastre, e

prea evident, că dintre popoarele cu cari venim în atingere, noi Romîniî iubim și cîntăm mai mult.

Unitatea în simțire iese la iveală cu deosebire în melodiile cîntate împreună. Dintr'aceste una a fost ascultată în picioare și cu capetele descoperite, de toate miile de Romîni. Nu știm fost-a momentul psihologic al acestor zile, saū m'a înșelat pe mine fantazia, dar mi s'a părut că acel *fortissimo* «fie Domn, glorios, peste noi...» din cîntecul solemn a fost unul din pasagele cele mai simțite în concertul întreg.

Momentul, evident, e istoric. Să fie atîtea miî de Romîni uniți în acelaș gînd, e o mare izbîndă a vremiî. Fără zgomot și mari pre-gătiri s'a săvîrșit această unire. E vraja cîntecului care i-a pornit pe toți pe același drum.

Și, Doamne! cît ne-a trebuit pînă aci. Ce bine le stetea acum la aceste miî de oameni împreună! Cîtă potrivire între Moț și Moldovean. Ce asemănare în port, în grai și cum se împăcău gîndurile unuia cu ale celui-lalt. Și totuși nu se cunoșteau și erau pînă acum mai străini ca străiniî. E mai bine de un veac de cînd ne împrumutăm uniî altuia din avutul nostru sufletesc. E mai bine de un veac, de cînd cărturariî noștriî se cunosc

și trec granițele pentru a lumina pe unde ajung. Niciodată însă pînă acum țărani, ei între ei, nu s'a cunoscut și nu ș'a dat mîna cu mîna. Acum s'a întîmplat și aceasta. Aci e cucerirea.

Am asistat, întîmplător, la o înfrățire a trei țărani, care mi-a rămas adînc întipărită. Mergeau tustrei pe drumul spre Palatul Artelor: un Moț, un Bănățean și-un Romîn din Dumbrăvenii Moldovei. Erau veseli și-și cîntau încet marșul național. Nu se potriveau deloc însă în tact, pentrucă dumbrăveanul cînta mai repede, după cum e melodia în țară.

— «Măi, da încet vă deșteptați voi cei de dincolo. Cîntați mai repede, bre ; iac'asa...» și începu să dea tactul mai viu la «Acum orî nicî odată.»

Cei doi tovarăși prinseră tonul, învățară melodia după felul cum o cînta moldoveanul și repede își continuară, tustrei, marșul, mai repede și fără a se mai împedica.

Cîte explicări de aceste nu vor fi avut loc între cei ce s'aîntîlnit. Cîte apropieri! Acesta era și rostul venirii voastre, dragi cîntăreți, vestitori de vremuri mai bune: stabilirea unui *tempo* comun în marșul deșteptării naționale !

IV.

Și zău, cînd atîtea cîntece exprimaū așa de mult, de ce se mai pun oamenii să vorbească? Cînd atîtea melodii ne aduc armonii în suflet, de ce oratoriî ne alungă armonia asta prin cuvintele lor fără șir? Ei da, oratori născuți, nu glumă, sîntem noi Romîniî, dar nu ne-am putea alege alte ocazii ca s'o dovedim?

Era într'o zi înainte de sosirea voastră. In Capitală își făceaū intrare Bucovineniî. Spătoși, voinici cu plete mari și cu fețe rumene erau plăeșii lui Ștefan cel Mare. La gară, între alții, îi primește un student cu glas de clarinetă. Mîndru și cu gesturi largi el vorbea poporulū *bucovinean*: «Fraților din *Dacia*! Bine ați venit pe pămîntul acesta liber, unde n'o să mai simțiți jugul secular al lui *Atila*». Dar muzica militară îi înăbuși glasul, cunoștințele istorice și focul patriotic, iar gloatele dela gară trecură peste tînarul, care merită în adevăr *jugul* secular, ca să învețe minte a mai strica prin cuvîntări deșanțate momentele destul de însemnate prin ele înșile.

De altă dată eram cu voi într'un oraș de provincie. La masă fuseseră rostite mai multe

discursuri decît un om normal e în stare să suporte. S'ar putea chiar zice că v'a hrănit cu discursuri. Și, osteniți, plecam către casă. Dar în drumul spre gară se ridică vila unui mare român. Vila e splendid luminată și cu ghirlande de flori de jur împrejur. Ferestrele mari, arcuite, sunt deschise și într'una d-na cu părul brun, în cea-l'altă domnul cu pieptul plin de decorații ne așteaptă...

Bunul Român! Ce bine i-ar fi stat să ne lase să trecem pe sub ferestrele-î măiestre și să guste el—și cu consoarta-î ferice—în toată liniștea spectacolul măreț, privind la aceste mii de Romîni, cu placarde, lampioane și cu cîntece de veselie. Căci, în urma urmelor, orîce spectacol poate fi gustat mai profund cînd stai într'un colț retras și te lași sincer impresionat, dînd aripă fantaziei. Dar, nu, darul oratoriei îl mănîncă și pe acesta sub limbă; el ne oprește cortegiul și ne torăe, Doamne, ne torăe cu ceasul: granițele cad, istoria întregă trece pe dinaintea ochilor, globul cu geografia se clatină cu zgomot... iar noi plecăm buimăciți și furioși mai departe.

... Îmi plac oratoriile în genere și îmi place avîntul lor. Cuvîntul lor cald străbate de-a dreptul la țintă, convinge, te înalță și-ți dă fiorul sfînt al faptei. Momentele și cauzele mari îi inspiră, le dă puterea de a-și mlădia

fraza și a te ademeni. Dar cînd aud pe la ferestre și la mese pe acești limbuți grăitori de banalități, saū de cuvinte mari, fără înțeles pentru dînșii și fără răspundere, mă doare că manifestațiile noastre de unire sufletească aū une-orī un caracter așa de ușuratec.

V.

Printre cei veniți încoace se distinge o figură cunoscută în viața voastră socială. Tînăr svelt, cu redingotă neagră pînă peste genunchi, cu pardesiul pe braț și în cap cu o pălărie mare, neagră, ca la pictorii italieni. E figura *seminaristului* vostru.

În pasul semet, în privirea blajină, în vorba lui măsurată, în care frazele din carte se amestecă cu cele din popor, seminaristul are ceva particular și se deosebește de alți tineri. Eū l-aș recunoaște să fiū în orice parte a lumii.

Viața și disciplina internatului le dă oarecare stîngăcie în gesturi și un aer de sfială. Mișcarea lor e măi țeapănă. Strîngerea lor de mină te doare. Și totuși nu poate fi ceva măi simpatic ca acest seminarist, fie că l-ai găsi plimbîndu-și melancolia pe la marginile

oraşului, fie că l-ai vedea în sgomotoasele petreceri studenteşti, sau că l-ai întâlni la ţară, în vre-o casă preotească, în vremea secerişului şi a petirilor.

De-aproape el este sufletul cel mai cald, mai sincer, mai entuziast. E elementul cel mai virgin şi mai robust al tinerimii voastre. Şi pe cînd universitarul se întoarce din străini blazat, istovit, pretenţios şi cu dor de câştig, seminaristul soseşte cu aceeaş dragoste de cămin, cu aceeaş fire nesticată şi cu râvna de muncă.

Ce rău e că n'aveţi şi voi ceva tipărit din viaţa seminariştilor. Măcar de felul amintirilor lui Creangă. N'aveţi nici monografii asupra diferitelor seminarii, scrieri în care să se desfăşoare trecutul acestor institute, numite fabrici de popi şi de dascăli. Ar fi preţios să ştim astăzi ceva din începuturile «diecilor», de pe timpul cînd cursurile erau de vre-o şase săptămîni şi să vedem cum au evoluat în timp. Ce a fost la Blaj, ce a fost la Gherla cea uitată de D-zeu şi ce s'a petrecut prin seminariile sîrbeşti, pe unde rătăcea odinioară bogosloviî noştri? Nimic nu ştim. Vorbesc doar cifrele reci şi cite un nume de dascăl despre cartea ce s'a făcut acolo, dar despre felul cum îşi trăiau viaţa, habar n'avem. Poate din amintire de

se mai pomenește, din generație în generație, despre isprăvile unora și altora, despre conflicte cu vlădicia și despre idilele celor ce nu călcau a popie... Ce tragic e, să se peardă, ca valul, atîta viață, fără nici o urmă!

Astăzi, firește, seminaristul este un element social indispensabil. El împarte cu alții cultura modernă. Alături de universitar, el e în fruntea mișcărilor. Cîntă, petrece, face literatură. Odinioară însă făcea mătănii, citea canoane și se ruga smerit, izolîndu-se.

Rău că n'avem icoane din vremile de grea pravoslavnicie, dar bine c'aũ trecut. Văzînd pe preotul de astăzi, cu fața lui curată, cu haina îngrijită, cu vorba isteată și pricepută în toate, îmi dau ușor seama de superioritatea epocii noastre. Ce curbă mare ați făcut, ce linie lungă ați străbătut, de la întîii seminaristi pînă acum. Intreaga noastră evoluție culturală e dată în această asemănare!

La toți se cunoaște astăzi influența spiritului mai liberal de instrucțiune. Ideea că preoții n'aũ să fie numai slujitorul la altarul bisericeii, ci la altarul poporului, prinde rădăcinii tot mai adînci. Preocupările medievale se risipesc și orele de negîndire sau de lungi divagații și speculațiuni exegetice, sînt înlocuite cu o mai practică frămîntare a

minții. În seminariile pătrunde lumina științelor și se caută stabilirea unei legături mai intime între preot și societatea modernă. *La alte vremuri, alte rugăciuni!*

.....

VI.

«Cum trece 'n lume toată slava!» Un an numai și ce schimbare prin părțile unde ne-am regăsit. Cum a apus toată povestea minunată de astă-vară!

E în amurg de seară. Tramvaiul iarăș mă duce spre parcul de la Filaret. Nicî o îmbulzeală de mulțime. Nicî un șuer de locomotivă. Nicî o împestrițare de culori. Piața cea largă din fața «Expoziției» e pustie. Cîte un sergent de stradă, leneș și ars de soare, cu căciula trasă pe ochi, se plimbă, visînd poate la ce a fost odată.

Intru în parc — «Parcul Carol I» îi zice acum. Tocmai se schimbă garda soldaților păzitori. Vre-o patru-zeci de soldați cari veghiază asupra întregii împărății de odinioară. Hei, și astă-vară se cerea o armie întregă, ca să mai țină în frîu valurile însuflețirii!

Cum intri, lîngă poarta zăvorîtă acum cu lanțuri, se ivesc ruinele unor mîndre palaturi din partea dreaptă. Unde a stat cochetul

palat francez aŭ mai rămas două statui de bronz : o Ledă sensuală, cu lebeda la pulpe, și un pescar voinic, trăgînd rociul. Unde se ridica podoaba expoziției, palatul Austriei, crește acum iarbă verde, mohor și lobodă, ca peste un castel, de care n'a mai rămas amintire de cît în povești. Dar din simbolul pavilion al Ungariei, din clădirea caricaturală, ca o pagodă asiatică, ce s'a ales? S'o vedeți: Toată tencuiala simbolică cu «tulipani» a căzut; coperișul e dat la o parte; și n'a mai rămas de cît scheletul ridicat în aer, ca ciolanele unui cadavru, mîncat de ciori.

Merg înainte pe lîngă tinerii altoi de tot soiul, cari împrejmuesc cărările, și ajung în «Arene». Lungi și sdrențuite filfii în vînt perdelele de la intrare. Muțenie desăvîrșită în amfiteatrul întreg. Numaî sus, în loja regală, s'a instalat un cor de vrăbii și-și cîntă tocmăi rugăciunile de vecernie.

Și lăsîndu-le adîncite în evlavie, eu mă gîndesc la multe. Dintr'un colț umbrit privesc la scenă. Uite, aici stetea tu și dincolo alta și altul și alta, și cîntați cu toții «Mîndruliță de demult»... Iată Seliștea în alb și negru. Și Moții, întîiaș dată plecați în țară... fără cercuri și ciubară. V'ați dus cu toții, ca o primăvară frumoasă!

Întristat, plec mai departe, ies din arena

părăsită, pe zidurile căreia staū mîndrele litere simbolice S. P. Q. R., arătînd că aici a petrecut odată, cu inimă deschisă, senatul și poporul român.

Printre cărările șerpuitoare urc colina spre «casa artelor». Trei soldați fac haz prin «tobogan», nevăzuți și neauziți de nimeni. Doar urșii din cuștile de-alături de mai mormăie în semn de protestare împotriva păzitorilor, cari le strică somnul și lenea fără margini.

Palatul artelor e aproape deșert. Pa trepte stă de strajă, tristă, copia statuei lui Alexandri, cu capul plecat spre pămînt. Ce păcat. De n'ar fi plecat ar avea înaintea sa o priveliște frumoasă. Ar mai vedea cele două rînduri de pavilioane nedistruse și lacul în care se oglindește mereu țuguiata minaretă! Ei, lacul acesta! Cîte idile italiene nu i-ar aminti poetului, momente dulci din vremurile «Barcarolei», cînd unbla și el «cu Ninița 'n gondoletă».

Ciți-va pași încă și sînt la «Turnul lui Țepeș». Romîni, de ori unde ați fi, venind la București, nu uitați să vă urcați în turnul lui Țepeș. Și căutați să fie, dacă se poate, în momentele cînd soarele apune. Căci n'aū pereche apusurile de soare în București. Să vedeți soarele roșu, aprins, cum își cerne razele peste întreaga enormă periferie a acestui o-

raș creștin cu sute de turle de biserici. S'ar părea că soarele e un preot, care, cu harul său și în odăjdii strălucitoare, binecuvîntează frumoasa metropolă romîină. Cît aur pe sus, de departe, dela «Bellu», — jalnicul cimitir al viselor noastre, — pînă colo în zare, unde strălucește lacul satului Floreasca! Iar jos, în mulțime, cîtă viață!

...Dar, iată, soarele apune. Sirenele fabricelor uriașe sună strident. Cobor în vale pe lingă peșteră; zina adormită în marmoră (ca 'n bazmele germane) și păzită de doi frați, așteaptă zădarnic șuvoiul de apă din cascadă. Mă uit în treacăt la niște vulturi oropsiți dintr'o cușcă și mă îndrept către poartă.

Straturî de flori îmi dau senzația că plec dintr'un cimitir, dintre ruinele unor zile frumoase. Îmi rup o floare galbenă, — e o «tătăișe» ardeleană, de-acele de cari aveai și voi în grădina de-acasă.

CONFERINȚA D-LUI DELAVRANCEA.

După triumful cîntării, a urmat apologia ei, făcută de unul dintre cei mai chemați. D-l Delavrancea a vorbit în Arenele Romane, în fața multor mii de ascultători, despre poezia populară. Conferința a fost o improvizație mai mult și nu s'a tipărit nicăiri. Luăm act despre ea, ca de o pagină literară frumoasă, vrednică a fi salvată de peire.

Un subiect mai potrivit cu însemnătatea zilelor, trăite de curînd, nici că se putea afla. Publicul a stat timp îndelungat sub vraja puterii de expunere, a cunoștințelor sistematice de folclor și a formeî literare neîntrecute din discursul d-lui Delavrancea. Aplausele aũ voit să răsplătească pe literatul, omul de știință și pe oratorul și aũ voit, mai presus de toate, să distingă pe entuziastul scriitor, care, cu toate preocupările sale politice, n'a ajuns încă la scepticismul altora din generația sa.

Cei câțiva scriitori aflători în Arene, simțiau în acest discurs ceva mai mult: simțiau un dor de revenire la îndeletnicirile de ordinioară ale oratorului. Unii au început a vorbi — zadarnic, firește — de o reintrare a lui Delavrancea în viața literară.

În adevăr, conferința despre poezia populară și adinca impresie făcută asupra publicului, ne arată din nou ce forță s'a imobilizat prin renunțarea d-lui Delavrancea la activitatea literară. Individualități ca d-sa, în floarea vârstei încă, avînd cea mai largă popularitate, stăpîne pe cele mai rafinate mijloace de producțiune, nu sînt oameni pentru luptele politice cu ale lor valuri primejdioase. Rostul lor este în primul rînd în viața intelectuală și artistică a țării.

Mai cu seamă astăzi, cînd se improvizează atîția esteți și diriguitori de școale literare, am avea nevoie de sfătuitoari, ale căror convingeri statornice și luminoase forme de exprimare ar aduce cu sine o limpezire a stării destul de tulbure.

*

Meritul conferinței d-lui Delavrancea îl găsim mai întîiu în fondul ei. Ni s'a părut că nimeni n'a rezumat mai corect ca d-sa legătura ce există între poezia populară a diferitelor popoare și evoluția ei în timp.

După cîteva ipoteze asupra originii cîntecului, printre cari teoria asupra păstrării poeziei la poporația muntoasă este foarte justă, d-sa arată cu drept cuvînt că noi sîntem printre popoarele cele mai bogate sub acest raport.

Desigur nu un sentiment de îngustă mîndrie națională ne îndeamnă să scoatem mereu la iveală această superioritate. Dar e cert, că mai ales partea lirică a poeziei noastre populare stă cu mult mai presus de aceea a surorilor latine și că, avînd'o ca bază, ne îndreptățește să sperăm la o extraordinară desvoltare a ei în direcție artistică.

*

Mai departe, d. Delavrancea face istoricul folclorului român și arată munca frunțașilor contimporanî lui Alecsandri pe acest teren. Publicul desigur a profitat mult din acest istoric, pentrucă a putut vedea cum noi Romîni n'am fost între cei din urmă cari am înțeles glasul popoarelor apusene și cari ne-am însușit metodele germane de cercetare.

A plăcut cu deosebire francheta cu care d. Delavrancea a vorbit despre știința germană și despre efectele ei asupra folclorului și a literaturii, la diferitele popoare mai tinere.

*

Punctele de culminațiune ale discursului

aŭ fost însă revenirile continue ale d-lui Delavrancea asupra legăturii dintre tradiție și actualitate. Aici oratorul ne-a găsit uniți pe toți cîți astăzi muncim cu gînd bun și inimă caldă pentru literatura romînă. Toată mișcarea literară de acum pornește din aceste principii — și cu toții propagăm coborîrea la popor, la limba și poezia lui, ca la cele mai curate și mai îmbelșugate izvoare de inspirație.

Astfel discursul d-lui Delavrancea vine ca un fel de aprobare a tendințelor noastre și ca un îndemn la o stăruire mai departe în linia de pînă acum.

Intr'o admirabilă perorație și cu iscusite ilustrațiuni prin pilde de texte, autorul «Sultanicăi» încoronează cumva silințele generației tinere de a-și aduce lumea ei de simțire în legătură cu simțirea poporului și cu formele lui de exprimare. La, sfîrșit d-sa a-pelează chiar la tinerime ca să urmeze a munci în această direcție — și apelul d-sale, sîntem convinși, va avea răsunset viu în noua generație....

MORAVURI ȘI SCRITORII

SPIRITUL DE IMITARE

«De-odată, fără nici un cuvînt, Panurge prinde o oaie și o aruncă în mare. Și toate celelalte oî sar, una cîte una, după tovarășa lor, behăind în acelaș ton. A fost o adevărată întrecere și nu era cu putință să le oprești. Pentru că oile, pre cum știți, au obiceiul să plece pe urmele berbecului, ori unde s'ar duce. Iar Aristotel în cartea a noua a istoriei dobitoacelor spune, că nu-s dobitoace mai proaste pe lume ca oile».

Povestea aceasta e a lui Rabelais, iar renumitul scriitor olandez Multatuli pare că ar voi să continue firul povestii, zicînd :

«Afle cititorul, care n'a fost prin Indiî, că acolo domnește o boală și-î zice *Latta*. Cuvîntul acesta înseamnă însușirea unor femei bătrîne de a te imita în toate. De rîzi, rîd și ele; de plîngi, plîng și ele; de faci mutre, se strîmbă. Fă-te că scapi ceva din

mîna, — pac, trîntesc și ele farfuriile, sau ori ce-ar avea în mîna, la pămînt».

Spiritualul critic Brandes, vorbind de această boală a imitației involuntare, găsește că ea e foarte răspîndită și în viața socială. Mulțimea e obicinuită să imite. Și în această obicinuință e atît de orbită, încît foarte rar observă ridicolul la care se expune, urmînd pe cîte un conducător improvizat, pe toate cărările lui. Conducătorul e om cu greșeli, sau speculează sentimentele. Azi jură într'un zeu, mîine în altul. Și mulțimea nu vede, în aplausele ei continue, că aplaudă astăzi ceea-ce huiduise erî. Ea e copilul naiv, care aleargă după smeul de hîrtie, purtat de vînt în toate părțile.

*

Totul e o chestie de sugestie.

Spiritele măi slabe ascultă și se supun cu blindeta unui mieluşel. Ce sînt ele măi mult de cît biete fonografe, cari redaû, cu măi multă sau măi puțină esactitate, ce-aû putut prinde? Ce sunt măi mult de cît galeria, care răsplătește cu strigăte amețitoare pe eroii de comedie?

Sunt, firește, supunerî și supunerî. Titanul o tîrăște cu forța-i demonică, o înalță sau o strivește. Dar vorba e că o tîrăște și șarlatanul și ea nu vede, nu simte.

Nu vorbesc de viața politică. Aici ascultarea este o poveste veche și cei ce visează că ordinea de astăzi se va răsturna în curînd și că va veni domnia mulțimei, mai pot nădăjdui lungă vreme. Boala supunerii face însă stricăciuni în viața noastră intelectuală, — și asta ne îngrijește.

* * *

Sunt scriitorii cu minte leneșă și cu voință de femeie, cari n'aū nici odată un drum propriu. Talentul lor se mlădie, se adaptează după măsura unui conducător. Convingerile lor estetice și relațiile lor personale sînt cîrmuite par'că de o putere din afară. Ei sînt ca niște hipnotizați, cărora, fără a întîmpina vre-o rezistență, le poți impune voința ta.

Cunosc scriitorii cu inclinări exclusive pentru poezia lirică ușoară. În atingere cu un aventurier patriotic însă, ei aū pornit să croiască strofe lungi patriotice și versul lor sună acum ca glasul unei vioare dogite.

Am avut apoi prietenii, cari apreciaū pe adversarii prin prisma vederilor mele. Trecînd ei însă în tabăra lor, mă judecaū pe mine prin prisma adversarilor.

Nici o deosebire între aceștia și femeile bătrîne ale lui Multatuli. E boala imitației

de care suferă, indiferent că mă imită azi pe mine, mâine pe altul. Sînt automații cari fac gesturile, după cum trag alții sforile.

Cititorul, care se răsfăță astăzi în raiul de reviste, a observat, desigur, asemănări surprinzătoare între un mod de redactare și altul, între un fel de a vedea și celălalt și cît e de mare lipsa de originalitate. Există un șir întreg de scriitori, cari nu trăsesc decît grație spiritului lor de imitațiune. Sînt paraziții cari aș darul de a se încuibă în formele și în ideile altora și tot ce fac ei nu sînt decît mămuțeli stilistice.

De aci multele fraze stereotipe la înregistrarea apariției unei cărți sau reviste, stabilirea unor clișee de cronicari ușurei, a căror tărie zace în adjective. De aci puținele măsuri ce se aplică la diverși scriitori și în diverse împrejurări. Spiritul acestor imitatori e, pare-că, strîns în obede și nu se poate desvolta liber, nu se poate avînta spre un orizont propriu. Ei sînt condamnați a scrie pagina cea mai banală a literaturii noastre.

* * *

Dacă este vre-un sfat prietenesc ce se poate da unor tovarăși de muncă, întiul, desigur, e: să rămîna cî înșiși. Un dram

de personalitate de-ar avea numai, s'o des-
volte pe asta și să nu rîvnească la a altuia,
căci imitarea e întîia probă a lipsei de pu-
tere creatoare.

LIBERTATEA ARTISTULUI

Mereu citim în rubricile critice ale revistelor, învinuiri aduse artiștilor pentru felul lor de a fi, sau de a munci. Unuia i se face un proces psihologic, altuia i se dau lecții pentru subiectele alese. Se exprimă dorințe pentru o anumită direcție și se combat cu violență convingerile contrare. Și toate aceste împotriva artistului, care e supus unui control dintre cele mai minuțioase.

De curînd, cîțiva scriitori, cari au destule motive a-și apăra libertatea proprie, s'au năpustit asupra celui ce și-a luat dreptul să scrie cea mai intensivă poezie politică din literatura mai nouă. Altul voiește să restrîngă cercul de inspirație al poezilor la subiecte eterice și să-î gonească de la țară, unde natura în toată maiestatea ei, a oferit și oferă cîmpul cel mai variat de creație. Și iarăși o a treia categorie de pîndari literari, înzestrați cu un fel de pudicitate de domni-

șoară bătrână, aș dat alarmă împotriva importului unei anumite literaturi moderne, numind «stricați sufletește» pe cei ce se interesează de pildă de... Oscar Wilde.

Negreșit că nici unul, nici altul, din toți aceștia, nu sînt niște doctrinari convinși, cu teoriile lor stabilite sau recunoscute. Atacurile lor nu sînt pornite dintr'un sistem anume de principii estetice. Ele sînt mai mult izbucnirile unor pretențioși, sau mici înțepături personale, cari dacă nu rănesc în totdeauna pe artist, aș totuși darul de a produce oare care neorientare în publicul cititor.

* * *

În potriva acestora trebuie să ne ridicăm cu toată hotărîrea. Oamenii cari aș tendințe de a restrînge gîndirea, de a tăia aripele avîntului și a înăbuși simțirea, aș fost totdeauna primejdioși pentru progresul civilizației și aș fost combătuți cu ultima energie. Istoria culturală a tuturor popoarelor e plină de pilde de aceste, de ciocniri între obscuri reacționari, oameni ai formelor, ai schemelor pe de o parte, și între apărătorii libertății în artă și în știință pe de alta. De a cui parte a fost și trebuie să fie biruința. — nu mai e nevoie să spunem.

Și mai ales la noi!

Timpurile nu sînt încă atît de îndepărtate, cînd poeții noștri trebuiau să recurgă la fabulă și să simbolizeze anumite stări sociale prin «pădure și topor», pentru a putea, cel puțin pe calea asta, a deghizării, să vestească adevărul. În Ardeal, și astăzi poeții sînt nevoiți să vorbească în pilde și să asemene soarta neamului cu o floare la malul unui rîu sau cu o casă ruinată, amenințată de valurile furioase ale Oltului. Dar aici, și într'un timp cînd ideile reacționare păreau că au dispărut ca niște umbre urîte, *aici* să se reîntroneze intoleranța ?

E regretabil.

Controlul, severitatea, restricțiunile sînt moartea artei. Creatorului îi trebuie libertate deplină, aer mult și curat, orizont larg și limpede, ca să-și desvolte personalitatea întregă. Și-i mai trebuie libertate absolută în simțire, în concepții, în forme, cari să poarte pecetea ființei lui. Toți cei ce se pleacă și se modelează după porunci și interese, toți cîți n'ascultă de glasul lor și sub povara grijilor vieții se supun ademenirilor oficiale, sînt niște vameși și farisei, și n'au ce căuta în templul artelor.

*

Dacă restrîngerea libertății în gîndire e

primejdioasă literaturii, pentru-că o lipsește de avînt, de concepții îndrăznețe și de vi-goare, intoleranța față de credințele estetice ale cuiva apare de asemenea ca un pericol real, căci înseamnă tendința de a îndruma toată prefacerea culturală către o singură cale. Îndeosebi un popor tînăr nu trebuie să-și așeze literatura pe o bază uniformă, ci trebuie să-și deschidă porțile pentru toate curentele normale, pentru toate direcțiunile firești, primînd frumosul dintr'o parte și din alta.

Deci mai puține muștrări pentru artiști! Urmăriți pe cei fără talent, goniți pe pîn-găritorii versului și pe cei ce-și speculează în mod nerușinat puținul dar de a-și aș-terne gîndurile pe hîrtie, — dar lăsați tutu-ror libertatea creării, căci altfel ne poticnim!

CEI RĂMAȘI ÎN URMĂ

După vre-o patru ani de neactivitate, un prieten vrea să reintre în mișcarea literară. Îi citesc numele sub întâia bucată de-acum și mi se pare un nume cu totul nou, ne-auzit și necunoscut de nimeni. Atît de mult m'am desobicinuit să-l pronunț! Cit pentru publicul cel mare, a căruî memorie literară e foarte scurtă, sunt sigur că a rămas și mai puțin impresionat de revenirea în arenele literelor a prietenului meu.

De-acî două învățăminte.

În literatură noi mergem înainte. Cu muncă mai multă ca în trecut, cu zgomot destul, cu lupte de prisos une-orî, noi înaintăm spre tînte luminoase. Graiul se mlădie, gîndirea e mai vînjoasă și simțirea descoperă manifestări nouă. În mijlocul acestei mișcări a bogatei vieți intelectuale răsar, dintr'o parte și din alta, spirite nouă, unul cu o formă proprie, altul cu un fond original. Se ivește

cîte un nume, care reușește să facă vilvă în jurul său. Și lumea e a lor, a celor noi, a celor îndrăzneți și plini de viață. Peste tot ce e inactiv, peste tot ce s'a dat la o parte de bună-voie, de osteneală sau de neputință, se așterne uitarea și indiferența cea mai rece.

În categoria prietenului meu de mai sus sunt o grămadă de scriitori, ale căror condeie s'a pus la odihnă. Ei sunt considerați ca niște vulcani stinși, de izbucnirea cărora nimeni nu mai are teamă. Aparțin acum istoriei și, cînd îi vedem printre noi, ni se par niște umbre venerabile ale unor scumpi dispăruți.

Anul acesta a apărut nuvelele lui Slavicî. Anul trecut Delavrancea și-a retipărit minunata-i proză. Și nimeni n'a izbucnit în cîntece de bucurie, nimeni n'a salutat reparația pe orizontul literar a acestor atît de luminoase stele. Erau ca niște prieteni vechi, cari după o lungă călătorie de apostolat, după o pribegire prin lume se întore schimbăți, cu alte haine și alte moravuri. Nu erau din rîndul nostru. Dintr'altă parte suflă astăzi vînturile!

Daî din umăr și n'ai ce face. E o lege a firii, pe semne. Prezentul e al celor noi și al celor ce se ridică. Și acestei legi suntem supuși cu toții. Alții vor veni și vor lua

steagul și din mâinile noastre și-l vor duce mai departe, lăsându-ne în urmă, cu bucata de timp în care am muncit.

Aceasta e întâia convingere ce ne-o impune cazul prietenului întârziat. Dar mai este una, cu totul caracteristică. Ea privește rolul publicului în literatură. Căci dacă se trece așa de repede la ordinea zilei peste un scriitor, vina nu este numai a lui. La urma urmelor, nu este fie-care scriitor un izvor nesecat, din mintea căruia lumina să țîșnească o viață întreagă și din sufletul căruia versul să curgă neîncetat. Mai au oamenii trebuință și de pauze. Natura nu-și are și ea timpul de reculegere a forțelor productive?... Ei, de n'ar fi publicul, nesățioasa opinie publică, nestatornica, mofturoasa și uimitoarea opinie publică!

Noi Romîni avem un public cu un stomac foarte sănătos. Mistue repede și cere mult. Ce-a fost, s'a dus. Îi trebuie lucruri nouă. Pare-că ar spune scriitorilor vechi și celor în viață încă, dar neproductivi: vă mulțumim de serviciul făcut, dar ce să mai facem cu voi, dacă nu ne dați o hrană nouă! Cu bucate reci sau reîncălzite nu ne țineți de cald... În fond o mare ingraturdine, căci la cei vechi e frumoasă comoara de simțire și

de adevăr. Dar așa e publicul: îi place numai moneda care circulă!

Un neamț obraznic, într'o fabulă de o crudă satiră numește publicul *ein Pferd, das doppeltes Futter braucht*, un cal cu dublă porție de hrană. Eū aș adăuga, că această îndoită hrană trebuie să fie și aleasă. Căci da, publicul nostru a început să aibă preferințe pentru unii sau alții, să se pronunțe pentru o direcție sau alta. Nu mai poți să-l amăgești cu fraze goale și cu idei puține. S'au dus acele vremuri, când lumea se mulțumea cu sentimentalul «Deșteaptă-te Române», cîntat pe o singură coardă. Acum cere acorduri pline, simfonii întregi. Și pentru-că cei noi tind spre aceste acorduri, cu forme mai alese și cu viață mai caldă, cu gust mai rafinat, publicul se îndreaptă spre dînșii.

Ce vreți! Cine va recurge la arme vechi, atinse de rugină, la energii molesite și la cei rămași în urmă, cînd e vorba de progres? Cetățile moderne se iaū cu arme moderne.

CUM TRĂIM

E vorba de traiul scriitorilor.

Bătrînii noștri scriitori, fără a fi tocmai bogați, erau în mare parte descendenți din familii boierești și n'aveau grija zilei de mîine. Părinții se îngrijau ca în timpul educației, tinerii să nu ducă lipsă, îi plimbau prin străinătăți și cînd veneau acasă îi puneau de-adreptul în înaltele dregătorii ale statului. Ne gîndim la Alecsandri, la Negri, la Kogălniceanu și, înaintea lor, la Văcăreștii. Numai seninătate și belșug în jurul lor. Și nici o piedică materială în calea dezvoltării talentului.

Dar, în urmă, vremile s'au democratizat. De jos, dintre răzeși mai întiîu, cum a fost Eminescu, apoi din straturile și mai sărace ale poporului, s'au ridicat unul cîte unul. La școală luptau cu nevoi și drumul spre țările străine li se închidea prin lipsa mijloacelor. Chiar și spre slujbele țării pătrundeau

mai cu greu, căci cu toate că spiritul vremii se schimbă, țăranul tot țăran rămîne, fie el și poet de seamă.

Și numărul lor crescînd mereu, s'a stabilit în curînd o pătură întreagă intelectuală de oameni săraci, dar muncitori, poeți de toate genurile, povestitori dibaci în graiul poporului, începători romancieri și o droaie de critici. Ei munceau pentru cultura romînă, cu talent, cu căldură, cu entuziasm sau descurajare,—dar nici ministerul de culte, nici vre-un mecenat nu venea să-întrebe de rost.

Și vîzîndu-se singuri au pornit să-și vază de trai. Unii au intrat prin redacții, scriind mai ales ce li se cerea și ceea-ce nu era în firea gîndirii lor. Alții duceau o viață de cerșire de la prieten la prieten. O a treia categorie cădea victimă te miri căruî editor exploatare. Și mai luptau, bieții, și cu diferența ucigătoare a publicului nepregătit pentru o viață literară intensă. Ear urma acestei lupte a fost o mare sleire de forțe. Talentele trăiau puțin și mureau necunoscute. Tinerii porniți pe o cale mult fîgăduitoare se prăvăliau de mizeriile vieții. Cunosce și am scris despre un rînd întreg de scriitori mult înzestrați, doborîți de ftizie, înainte de a-și fi dat deplina probă a talentului lor.

Așa aū trăit scriitorii romîni pînă la moartea lui Eminescu și cîtî-va anî în urmă. Ear astăzi? Cum trăim astăzi? O, mult mai bine față de acuma zece anî chiar. Astăzi tot mai întilnești scriitori răsfățați de ministere și de editori. Tot mai vezi cîte-un corb alb prin înaltele ramuri ale statului. Cîte unul, mai trufaș, mai îndrăzneț, își permite chiar luxuri. Și e un mare triumf să vedem un nuvelist în parlament și să auzim că altul a încasat cîteva mii din fondurile secrete. Timpurile s'aū schimbat în *favorul* scriitorilor.

Cuvîntul «favor» e poate cel mai nimerit care caracterizează viața scriitorilor. Căci, într'adevăr, se poate vorbi de favoruri și de favoriți. Mulțumirea însă nu e, nici pe de parte, egală. Mizeria tot se mai lăfăește prin rîndurile celor mai mulți. Prin cafenele, scriitori de talent tot mai staū roată în jurul meselor, așteptînd zile mai bune. Prin antișambrele miniștrilor, tot mai întilnești stilști de rangul întii, oferindu-și bunele servicii. Și sunt mulți și buni și plini de viață și nimeni nu le ajută să-și creeze mai prielnice condiții de traiū și un mai larg teren de activitate, căci tot mai există credința nebună că poeții și nuveliști nu sunt din rîndul clementelor trebuitoare.

Ce e de făcut? Incercăm să răspundem:

Să înceteze mai întiiu favoritismul! Modul cum se distribuie ajutorul de către Ministerul cultelor, felul cum se dau servicii sau sinecure la favoriți, a făcut o deprimantă impresie în rîndurile noastre și a produs sciunți și rivalități de prisos. Dacă e vorba de ierarhie, sau de temeinicia talentelor, este inadmișibil ca să se creieze sinecure grase unor tineri nuvelisti, — și un scriitor concentrat, profund psiholog și analist fin ca Ion Gorun — ierte-ne că, fără voia sa, îl aducem în discuție — să fie lăsat a-și depăna zilele în micile preocupări politice, la o îngustă gazetă de partid.

Să se ia odată măsuri, ca să ajungem în juste raporturi cu editorii. Căci, e prea adevărat că poporul nostru e mic și numărul cititorilor romîni e prea redus (în traduceri străine nu ne citește nimeni) ca să poată asigura operelor o vînzare suficientă traiului tuturor. Dar nu e mai puțin adevărat, că editorii noștri, puțini cîți sunt, nu apreciază cu justetă importanța literaturii ce se face și nu cunosc nici o altă țintă decît cea strict comercială. Nimeni nu va afirma, că volume originale, de cîte o sută pagini, scrise de autori recunoscuți de critică, sunt, — cum se întîmplă — în deajuns retribuite cu umilitoarea sumă de 50 de franci.

Să se reguleze apoi și raporturile scriitorilor cu directorii de ziare, căci nicăiri acești directori nu sunt mai străini de literați ca la noi. Vedem cu mîhnire că literatura, sub orice formă, e tot mai mult scoasă din ziarele noastre și înlocuită cu rubrice neimportante, pe cînd în streinătate foiletonul, numărul de Duminică și coloana a cincea, aparțin exclusiv literaților. La noi chiar cînd se face literatură la ziare, de dragul economiei aceasta se lasă în voia întîmplării, a colaboratorilor grațiuți, sau a scriitorilor de umplutură. Prin această procedare a directorilor de ziare se face un rău serviciu literaturii, iar literaților li se ia un izvor de existență dintre cele mai sigure.

Aceste sunt numai trei puncte, cari împiedică ameliorarea stărei materiale a scriitorilor. Cauzele sunt însă și mai multe.

SOLIDARITATE

La 17 Februarie trecut s'au împlinit 50 de ani dela moartea lui Heine. Marele liric universal a produs iarăși o mică revoluție în redacțiile ziarelor și ale revistelor germane. S'a vorbit atît de mult, în fiecare zi comemorativă, de opera lui, încît credeaî că nimic nou nu s'ar mai putea scrie și totuși, cu ocazia din urmă un enorm material necunoscut s'a dat la iveală; s'au încins polemici și s'a redeschis chestia dureroasă a monumentului.

Acest cult pentru Heine se datorește în primul rînd zelului spornicilor foiletoniști evrei, cari nu scapă nici un moment însemnat în viața poetului, pentru a pune în strălucită evidență toate bunele însușiri ale connaționalului lor.

Despre Heine s'a vorbit destul și la noi și publicul nostru îl cunoaște binișor și îl

apreciază, încît putem să renunțăm la o expunere amănunțită a scrierilor lui.

Altceva este ce trebuie să atingem cu această ocazie. E manifestarea spiritului de solidaritate al scriitorilor evreï față de un tovarăș ales al lor, solidaritate de rasă, dela care cu toții avem de învățat.

Dacă e vre-o boală de care suferă viața noastră literară, nu poate fi alta mai mare ca lipsa de solidaritate a scriitorilor. Nu vorbesc în înțeles absolut, căci o înțelegere patriarhală nu se poate imagina decît între cei slabi, între cei asociați pentru urmărirea aceluiași interese, între individualitățile șterse. Nu de aceștia însă ne ocupăm, ci de spiritele mai tari, de aceia dintre scriitori, cari prin muncă onestă, cu răsunset neforțat, s'au putut impune opiniei publice ca diriguitori și ș'au dobîndit astfel un titlu de existență literară.

Prăpăstiile între aceștia sînt astăzi așa de adînci, duhul neînțelegerii i-a împrăștiat așa de mult, încît cu tot numărul mare de reviste, nu vezi nici o grupare întregă, puternică.

Pricina acestei desigur neprielnice stări de lucruri, nu poate fi alta decît individualismul exagerat, pe care îl observî ușor, dacă urmărești pe fiecare scriitor în parte. Exage-

rarea personalității duce fatai la desconsiderarea semenului. Neputința de a-ți potoli ambițiile și de a-ți subordona sau asocia voința și puterea de muncă altuia, mai bun sau de o potrivă cu tine, produce în mod firesc conflictul. Nimeni nu vrea să admită că progresul se face prin o colaborare de mai multe puteri, dar fiecare se crede singur în stare a înscrie o pagină nouă în cartea civilizațiunei noastre și nu o face. De aci, din această stare cumva bolnăvicioasă, pornesc toate așa numitele curente, sub și supra-curente, cari nu sînt întru nimic motivate cu nevoile sociale; de aci acea încăerare, la care vin să ia parte toți nechematii, acea tendință de reciprocă anihilare, care amenință a degenera și mai mult.

E adevărat că liniile cele mari de înălțare a culturei nu le trage mulțimea, ci le înseamnă individualitățile puternice. Germania unitară n'a fost atît opera sutelor de poeți de a doua mînă, cît creațiunea lui Goethe și a lui Bismarck. Și toată filosofia de astăzi se resimte de influența aceluia, care pune eu-l deasupra oricărui principiu de viață și de dezvoltare — a lui Nietzsche.

Dar, de la a te crede o individualitate pînă la a fi în realitate, este un pas mare.

Nu e destul a avea pe masă bîstul lui

Goethe, pentru a fi și tu la înălțimea lui. Nu ajunge a fi aruncat o privire în filosofia lui Nietzsche pentru a face pe egotistul fără rezervă. Aceste sunt calități, sau defecte, date de fire și nu se însușesc prin imitație, sau prin auto-sugestiune, cum actorul își însușește la nevoie rolul de prim-amorez.

Individualiștii noștri exagerați sunt numai copii, reproducții în gips și nici de cum originalele. Prin neastîmpărul lor de a-și vedea eu-l triumfînd, ei își periclitizează numai calitățile dovedite ca foarte folositoare. Prin slăbiciunile lor ei provoacă hazul acelora cari stau și cumpănesc. Cine n'a zîmbit de pildă de d-l Iorga, care în maximele sale filosofice se compară cu Dumnezeu și cu Crist, cu leul și cu tigru și căruia prietenii minori îi zic: împărate?... Și pe cine nu l-a durut știind, că pe cînd «împăratul» acesta era numai proletar, era cu mult mai de ispravă? Acești înălțați împărați de tot soiul sunt apoi piedecile pentru stabilirea ori căreia apropieri; ei sînt singurii stricători de solidaritate și de cooperare pacinică la una, sau la mai multe reviste.

Căci ori cît de variate și de pronunțate ar fi individualitățile, sunt probleme generale, care în anumite direcții i-ar putea uni la aceeași muncă: *vereint schlagen und ge-*

trennt marschieren! De aceea nimic nu poate fi mai folositor astăzi, ca arătarea defectelor acestora, ca zgîndărirea cu condeiul în rana grandomaniei de care atîția inși au fost atinși în cursul vremei din urmă.

Cînd scriitorii noștri se vor cunoaște mai bine, fie prin criticele severe ce li se fac, fie prin sfaturile prietenești ce li se dau, se vor întoarce ei singuri din calea exagerărilor și vor căuta solidaritatea cu elementele destoinice și drepte.

PAPAGALII ANTIPATICI

Va fi vorba aici de cel mai antipatic exemplar din întreaga faună literară, anume de papagal.

Această pasăre moțată este un fel de simbol practic al scriitorului vanitos, cam ceea-ce e bufnița pentru Pallas Athena, vulturul pentru S-tul Ioan, boul pentru S-tul Luca, leul și îngerul pentru evangheliștii Marcu și Matei. E inspiratorul și vestitorul.

Abia mai poți deschide astăzi ușa unui scriitor cu oare-care influență, fără să fii întâmpinat, în anticameră, de bunul papagal. Te primește bătînd din aripă, rotindu-și ochii cu neîncredere și țipînd răgușit, pare că ar voi să dea de știre stăpînului, că o primejdie se apropie. Intrînd, papagalul se strecoară și el, sboară neliniștit din scaun în scaun, de aici pe biuroi, apoi se așează pe umărul drept al stăpînului său, articulînd un desperat:

— «In-chi-nă-te» !

Maiestrul îi dă zahăr, îi mîngîie penele multi-colare și îndulcitul animal scîncește din uoă :

— «In-chi-nă-te» !

De-î faci pe voie și te închină, zîbind, el tace, iar măiestrul începe vesel a vorbi de toate. Ică taie și spînzură, colo înaltă, cîntînd din alăuta bogatei sale frazeologii. Ică vorbește de marile sale aspirații, colo se plînge de lumea ingrată și nesupusă. E cînd patetic și cu gesturi largi, cînd chicotitor ca o bătrîna, ce-și terfelește vecina cu vorbe urite. Iar papagalul, de colo, cu ochii somnuroși și goi de expresie, țintiți la stăpîn, se face că-î înțelege toată frămîntarea minții, toată furtuna ce-î tulbură sufletul — și și moțăie din cap continua sa aprobare. Cînd rîde măiestrul, geniul său aripat, papagalul, își umflă și el gusa de bucurie, coada 'i se resfiră, mișcîndu-se nervos și un rîs răgușit de mahalagioaică deșantată umple camera de lucru. Iar cînd se 'nduioșează în povestirea unui incident neplăcut, pasărea hohotitoare de adineaori își ascunde capul în penele burzuluite, sub căldura aripei, pleacă moțul, încovoiaie coada și ridică un picior, luînd atitudinea reglementară pentru a plînge pe înfundate.

Drăguțul de papagal ! Cîte nu face și mai

ales nu se face el pentru o bucățică de zahăr. Ba lacheu umilit, însărcinat să vestească toată ziua mărirea stăpînului ; ba mașină de rîs și de plîns, cum cere împrurarea.

*

Papagalul e în-de-obște creațiunea stăpînului. Existența lui se datorește unor anumite trebuințe sufletești, pe cari le au unii scriitori. Ei vor mereu să se oglindească în ochii și conștiința cuiva, care să le fie sprijin în clipe de îndoială. Și fie acest cine-va orî-ce cap îngust, orî-ce suflet pustiū, numai să știe da semne de aprobare. Vanitatea cere să fie vecinic măgulită, cel puțin de un papagal dresat anume în acest scop.

Se mai întîmplă însă, ca papagalul să ia rolul lui Wagner din «Faust», să fie famul doritor de știință, colaboratorul în căutarea protoplazmei, a unui homuncul. Famulul învață cîte-va fraze de-a rostul, prinde de pe buzele magistrului vre-o formulă de vrajă oare-care pentru invocarea spiritelor. Cînd și unde poate, le aplică apoi și el, vestind în lumea largă puterea lor.

De altă dată ia cu drag asupra-și rolul simpaticului tovarăș al eroului lui Cervantes. Ascute lancea saū duce de frîu pe gloaba de Rozinanta, umblînd buimac din loc în

loc, după capriciile aprinseï fantaziï a tăietorului de drumuri prin imperiul romantismului.

— «Slugă bună și credincioasă, peste puțin ai fost, peste mult te voi pune» ! zice atunci maiestrul către-al său serv.

*

Nimic mă vrednic de compătimit ca acest cor de papagalî în mișcarea noastră literară !

Inchiși în colivia ideilor altora, ei sînt siliți să și mărginească toată activitatea lor la o papagalicească imitare. Aplaudă numai și cîrie după o anumită poruncă. În cel mai bun caz parafrazează. Sunt clacherii răsplătiți și fluerătorii puși la cale. Sunt mințile trîndave și slabe, cari nu reușesc nici odată să rostiască o convingere proprie.

Nu mă gîndesc la un cas concret.

Cert este însă, că revistele și gazetele noastre de aici și din provincie sunt cuiburi de papagalî, scriitori cari au renunțat la orî-ce credință a lor, la orî-ce individualitate. Obicinuiți a lua de-a gata judecata străină și obicinuiți a avea deplină încredere în puterea de discernămint și în onestitatea de simțire a altora, ei nu mă controlează nimic. Ei formează acel bagaj, — ușor de cucerit cu o bucățică de zahăr sau

cu un cuvînt dătător de nădejde, — din care orî-ce viclean demagog, orî ce vînător de noroc și de popularitate, își poate constitui o armată. Iar pentru bunul mers al literaturii, aceste ieftine instrumente, acești *întreținuți intelectuali*, sunt uneori o calamitate.

DE-AȘ FI DEMAGOG...

— Monologul unui «luptător». —

«De-ași fi demagog, aș lua mai întâi trîmbița cea mare și m'aș urca la o tribună înaltă, ca să glăsuesc mulțimiî. Și aș spune cu indignare sfîntă, că 'n țara asta mărul e putred și că securea s'a apropiat de rădăcina stejarului. Pumnii încleștați i-ași ridica în potrivea acelor pe cari voi îi adorați și-aș prăbuși statuiele ce v'ați alcătuit în sufletul vostru, aș zdrobi icoanele politice cărora vă închinați.

«Și după această faptă îndrăzneată, numele meu ar zbura din gură în gură. Copii sfioși, cu căciulițe de liceu, ș'ar aduc aminte de mine ca de-un eroi de dramă socială. Modeștiî funcționariî dintre părețiî mucezițiî ai diferitelor ministere ar privi la mine ca la o minune. Bătrîniî neputincioși, ceî purrea gata spre plîns, ar vărsa lacrimi pe dărîmăturile nădejdirilor lor în viitor. Și în ochiî lor voiî fi un om.

«De-aș fi demagog nu m'aș opri la actul întâi. Hristos a zis: lăsați copiii să vină la mine. Eu aș deschide brațele mele tuturor. Tânăr sau bătrîn, teafăr sau infirm, l'aș primi sub steagul meu. Și ar fi mulți cari ar veni, căci vorba îndrăzneată și sunătoare e ca o baghetă magică cu care prefacî fiara în miel și mielul în fiară sălbatică. Ar veni și m'ar urma în neștire, purtați de lanț pe căi primejdioase, pe poteci imaginate.

«Ce, credeți voi, că e greu să ai credincioși? Aș! arta asta e ușoară. Pe unul îl mîngîi cu vorba, pe altul cu zahăr. Pe-al treilea îl netezești pe obraz și-î spuî povești din o mie și una de nopti. Și ca să fii aproape de firea lor, te faci de toate: vulpe cu ceî șireți, privighetoare cu ceî visători. Transformismul e tot și comedia are succes.

*

«Și aș merge mai departe. Odată mulțimea sub mine, gîndurile mele s'ar înălța mai sus. S'ar naște în mine dorința de-a cuprinde sub aripele mele poporul român de pretutindenî. Ca un om miraculos aș apărea în tot locul. Și pe unde umblă picior de Român, aș sămăna vorbe de-ale mele; și lacrimi aș semăna fără cruțare, căci aceste deschid și mai ușor inimile de piatră ale fiilor din Carpați.

Firește mi-aș avea și organele mele de publicitate. Prin astea aș împărți lumea în două: în cei ce mă iubesc și în cei ce mă urăsc. Acești din urmă sunt cei răi și păcătoși, sunt vițiul și desfrîul, cari duc poporul în prăpastie. Pe cînd cei ce mă iubesc sînt virtutea, căci proști, slabi, fără judecată cum sînt, ei mă ascultă și: adevăr, adevăr grăesc vouă, că voi toți cîți mă ascultați veți sta cu mine la dreapta Domnului din ceruri!

«Cu aceste organe aș crea o adevărată religie în jurul meu, căci vedeți bine: religia în țara asta a ajuns de batjocură și ne trebuie o biserică nouă!

*

«Dar ce se aude? Ică mă ia unul de scurt. Colo chicotește cine-va de vorbele mele declamate. Dincolo îmi spune unul în față, că e rușine să facă să sbîrnie într'una coarda reclamei patriotice. Alții mă denunță că e falsă cîntarea mea de jălanie și toată propoveduirea mea și că nu fac decît să rîd de naivitatea credincioșilor mei...

«Care va să zică dușmani? Potop de dușmani! De-aș fi adevărat demagog, aș ști eu ce să fac și cu aceștia. Pe cei proști i-aș lăsa să țipe într'una, căci nimeni nu-ți răspîndește numele mai mult ca dușmanul nă-

tîng. Pe cei ce mă acuză pe dreptate, mă voi face că nu-î văd, dar pe furiş şi treptat voi mai lăsa din greşelile ce-mî arată. Iar cînd vre unul de seamă va face o mică greşală în atacul ce-mî dă, îi voi răspunde pe larg şi voi spune tuturorora : iată mişelul cum a voit să mă doboare!

«In orî-ce caz, duşmaniî înmulţindu-se, e un semn că acum trebuie să fiu mai cuminte. Voi continua să mîngîi pe ai mei, voi continua să ridic pumniî une-orî şi să plîng de altă dată, dar voi întrebuiţa cuvinte mai echivoce. Voi admite că totuşi o parte din oamenii zilei, mă ales aceia de cari am nevoie, sînt pătrunşi de acelaş ideal ca şi mine, decît în proporţii reduse. Şi voi protesta cu indignare de cîte orî ar îndrăzni cineva să mă prezinte ca pe un demagog, care se iubeşte pe sine şi îşi iubeşte numai ambiţiile, pentru realizarea cărorora totul i s'a părut îngăduit.

*

«Şi pe urmă ? Ei, par'că un bun demagog se măi întreabă vre-odată : ce-o să fie pe urmă !! ?»...

FAZA GLUMEATA

— MARTIE 1906 —

Mișcarea pentru apărarea limbei a luat o întorsătură veselă: succesul din seara sîngeroasă a deșteptat dorința de alte succese, cari nu mai aū nici o legătură directă cu Societatea «Obolul», și nici cu primejdia de moarte a limbei romîne.

Studentii inimoși sunt uitați. Pietrele și-aū reluat locul de liniște în caldarîmurile lor. Doamnele umilite îndrăznesc acum a-și părăsi căminurile, fără paza baionetei. Și pe șoseaua cea largă, înviată de razele blînde ale primăverei, bonjouriștii monoclați își plimbă ignoranța limbei strămoșești, fixînd obraznic pe trecători, în cari ei zăresc pe huiduitorii de odinioară.

Numai d-l Iorga continuă a se agita și, luînd țara în lung și în lat, aleargă să-și culeagă laurii și să forțeze răsplata pentru patrioticul său avînt. D-sa este însoțit de

ciți-va prietenî, de-ai noștrii de erî și de-ai d-sale de astăzi, și împreună declamă, cîntă și citesc pilde de limbă și literatură națională.

O petrecere frumoasă și inofensivă.

Se știe că epoca noastră literară are o bună nuanță de romantism. Fie-căruia din noi îi place ca, punîndu-și frunză verde în pălărie și floare-albastră în pept, să plece'n lume. Și-î primăvară. Și-î bine și cald. In piepturile noastre-î vigoare și glasul ne vibrează mai puternic, cînd încercăm să reînviem imnul de deșteptare din somnul cel de moarte.

Dar și de alt-fel: cine poate să ne împedice ca, cu tot protestul nostru sfînt în contra limbei franceze, să imităm chiar acum pe modernii directori și impresari de *cabaret*-uri artistice și să dăm în toate colțurile țării reprezentații literare, cu modeste taxe de intrare ?...

⋆

De-ar fi o simplă manifestare romantică, n'am mai zice nimic, căci curente romantice aū tot-d'auna și orî-unde, logica cea mai absurdă, în cît li se îngăduie multe. Este însă alt-ceva ce ne face să ne ocupăm de *șezătorii* noștrii călători (ier-te-mi-se a-

cest paradox) și anume întrebarea ce și-a pus'o cîte-va ziare: dacă la baza amintitelor călătorii nu sînt și motive străine de literatură și cu mult mai realiste de cum s'ar crede.

Sigur că sunt.

După părerea noastră, tot ce a fost bun și frumos, tot ce trebuia să se facă cu demnitate s'a făcut. Ne-am revoltat de îndrăzneala fiilor instrăinați. Am protestat cu condeiu, cu ciomege și cu pietre și dreptul limbei strămoșești a biruit. Dar, lupta odată cîștigată, trebuia să ne oprim. Dușmanul gonit în gaură de șarpe, trebuia să ne întoarcem acasă cu trofeele modeste și să ne vedem de rosturile noastre.

Este și aceasta o artă: să cunoști momentul în care trebuie să te oprești și să te gîndești că tot ce-ai mai face înseamnă o exploatare a succesului, de dragul popularității.

Se vede că prietenii noștri s'a făcut vinovați de greșala de a nu fi cunoscut momentul încetării și au trecut la exagerări.

Toți cîți n'au înțeles protestarea noastră ca făcută cu scopul de a ne vedea numele la «Universul» sau pe vre-un afiș din colțuri de stradă; toți cîți în acțiunea noastră n'au văzut o simplă tendință de a ridica

nirajul unei reviste și a ne căuta aderenți cu ajutorul tipicului celei mai obicinuite demagogii: cu rodomontade oratorice, cu invocarea umbrelor lui Traian și Mihaiu Viteazul; toți aceștia trebuie să regrete coborîrea în bilciu a bieteii noastre muze, dedarea ei la spectacole în târgurile de provincie.

*

Acest fapt, ca și o serie de alte întâmplări ne aduc tot mai mult la dureroasa convingere că în timpul din urmă, deprinderile politice din țara noastră se furîșează și în viața literară.

Ne avem și noi demagogii noștri și corupătorii de conștiințe ușoare. Ne avem și noi împărțitorii de paltoane și de posturi și hărțuielile pentru ciolan. Ne avem trădările pentru un blid de linte și fuziunile în opoziție. Și bătăuși avem la nevoie.

Tot ast-fel limbajul polemicelor se apropie de acela al discuțiilor politice. Atribuțiile «bandit» și «mișel» le întilnești tot mai des. Urile se deslănțue cu aceeași violență. Numai coborîrea la «Dacia» ne-a mai lipsit și asaltul la alegătorii din provincie pentru cerșirea sufragiilor lor. Acum am văzut-o și pe asta...

Vai, fraților călători, opriți-vă! Intoarceți-

vă din drumul vostru spre Mizil, unde, pe cum aud, aveți de gînd să mă convertiți câți-va franțuzomanî. E treaba politicianilor să se coboare la mulțime. Voi aveți datoria să ridicați *mulțimea* spre voi; dacă aveți puterea și focul sacru să o faceți. Și lăsați, nu mă stăruiți cu «apostolatul», căci e o rătăcire, e o exagerare a valorii voastre și orî-ce exagerare atinge marginile hazliului și compromite o cauză bună.

OPINIE SEPARATA

— Martie 1906 —

Am auzit clopotele naționale sunînd într'o dungă ca în vreme de primejdie. Pe d. Iorga l-am văzut eșind cu moaștele sfîntului Traian și ale tuturor cronicarilor, ca un Mitropolit cînd scoate pe Sf-tul Dumitru în zile de secetă, sau în potrivea urgiei lăcustelor. În oclăjdii de apostol l-am văzut; și crainicii mărunți de pe delături ținînd isonul, purtîndu-î cîrja sau suflînd în cădelniță, pentru ca fumul cuvios de tămîie să gonească duhul cel rău, sălășluit în oropsitul neam de vișă latină.

Și alarmați de fanfară, cum mai puternică nici arhanghelul Gavriil la a doua înviere n'o să facă să răsune, ne-am deșteptat din somnul cel adînc și frecîndu-ne la ochi, ne-am întrebat:

— Unde e prăpădul? Unde e focul, să-l stingem cu toții?

— Arde limba romînească! Literatura romînă e pe dric!

...Vă rog: stați! N'alergați în zadar, căci nu arde nimic. A luat foc numai putregaiul dintr'o curte ciocoiască. Incolo e pace și voie bună. Țarina neamului e în bună pază. Ploi destule și roade din belșug.

Opriti decî mîna slobodă a veselnicului clopotar. Lăsați moaștele în sicriul lor de argint și trimeteți pe apostoli acasă, sau descîntați-le de sperietură.

*

Limba și literatura romînească în primejdie! De unde această năzărire?

Noi știm, din potrivă, că nici odată, de la Gheorghe Lazăr pînă la Gheorghe Coșbuc, limba și literatura romînească n'au fost în condiții mai bune de dezvoltare ca astăzi.

Nici odată numărul scriitorilor n'a fost mai mare, limba lor n'a fost mai bună și năzuințele spre desăvîrșire n'au fost mai multe ca acum. Ce mare e puzderia de volume, ce lung e șirul de reviste, ce vii sînt polemicele și — ceea ce e foarte important! — ce îmbucurător crește numărul cititorilor, cari iaș parte la toată mișcarea literară!

Maî ales de literatura națională n'avem a ne plinge. Toți scriitorii fruntași i se închină ca unei mame. Statul ține deasupra-î mîna ocrotitoare. Și pînă și acea societate, care-și bogonisește «Tatăl nostru» pe franțuzește,

s'a dat pe brazdă. Cine a auzit răsunetul ce l-a produs «cîntarea pătimirei» lui Goga în palatele «Obolencelor», cine a văzut pe micul ciobănel cu plete blonde urcînd neșovăitor scările de marmoră ale Carmen Sylvei, s'a putut convinge că am pus bine opinca în prag și că tricolorul filfîie mîndru deasupra edificiului nostru literar, fără să fie amenințat din vre-o parte.

De ce atunci dangătul desperat al clopotelor și serbarea sgomotoasă de la «Teatru»? De ce invocarea ajutorului unui saltimbanc, a bunului și bătrînului călușar Moeanu pentru înlesnirea triumfului unei lupte atît de sfinte? De ce aducerea pe scenă a lui Tincă scripcarul (vai, Tincă, țigane, tu care în nopți senine ne desfătezi cu melodiile tale, tu acum alături de apostolii neamului!) pentru intonarea doinei de redeșteptare? Sau mai pe scurt; de ce acest *tamtam* fără 'nctare?

Setea de popularitate!

Da, e frumoasă și ametoare floare popularitatea. Ea șade bine în pălăria fiecăruia. Dar e ca dragostea: nu alerga după ea dacă ești om voinic și o meriți, ci lasă să alerge ea după tine. Adevăratul cuceritor nu se coboară la rolul de curtezan, nu lingușește opinia publică, nu-și dă ochii peste cap și nu

varsă lacrimi de fariseu, nici nu-și arată fața crispată de o durere imaginară. El e tăiat dintr'o bucată. Faptele și ideile lui nu se cîrmuesc după dorință vremelnice. Și mai ales nu se bălăcește în această leșie a celui mai searbăd naționalism de școală veche: cu masalale, banchete și cu Tincă scripcarul.

✽

Am cunoscut odată și un cuceritor adevărat. Aș putea zice că am umblat la el la școală. Avea pe atunci «opiniî sincere» și scria «cuvinte adevărate».

Era pentru ochii iubitori de adevăr o desfătare aleasă să vază cum, unul după altul, reprezentanții vechiului românism se prăbușeau în țărîină. Opinia publică se revolta, ce e drept și îl izola, dar și el trecea înainte nepăsător. Săgețile-î cădeau ploaie în barba albă a magului dia Cîmpina, în spatele încovoiate ale bătrînului Urechîă și în coroana cu care Ateneiștii dorohoieni răsplăteau pe un alt orator naționalist. Și tot pe atunci scria în frumoasa și dulcea limbă franțuzească (pentru cei ce o cunosc):

«Il est vrai que pour cela il faut du travail, *du travail conséquent et honnête et que le tam-tam est plus facile*: Je ne gâ-

terai donc pas le plaisir de ceux qui s'y livrent, et je crierai comme eux :

Vive le tam-tam!»

Așa vorbea d. Iorga pe cînd era — tînăr. Astăzi însă, cînd întinde el însuș mîna tremurîndă după coroana Dorohoenilor, cînd, după pilda celui blestemat de d-sa, a răposatului Urechiă, întemeiază ligi în vremi de pace, cînd apare pe scena Teatrului în tovarășia echilibristului bătrîn Moceanu, astăzi nu are dreptul să se supere, dacă-l vom aclama cu propriile-î cuvinte :

— *Vive le tam-tam!*

APOSTOLOMANIA

Maî anii trecuți floarea aristocrației maghiare era strînsă în jurul unei mese bogate. Flori, vin de Tokay, rapsodiile lui Liszt, prisos de viață. Și în mijlocul acestei scene de saturație, estetică și materială, un conte lung și deșirat se ridică să țină cuvîntarea festivă:

-- Nu e fericit maghiarul!

Acesta era începutul cuvîntării lui. Și pîntenii zornăiau sub masă și sfîrcurile mustăților lungi ale magnaților tremuraîu la auzul cuvintelor cobitoare.

— De ce nu e fericit maghiarul, întrebaîu cu toții.

— Nu e fericit, pentru-că are o limbă și nu știe s'o impună și străinilor din țară. Nu e fericit, pentru-că are legi și totuși nu e stăpîn în casa lui. Nu e fericit, pentru-că se îndepărtează pe fie-care zi de idealul străbunilor.

Și ieremiada aceasta se înșiră mai departe — o văieăreală de conte sentimental, amețit de perlele spuneî de Tokay.

Magnații'l ascultă, pufăind a jale din ciubucurile lor de brad săcuiesc. Din frumoșii ochi de jăratec ai nepoatei lui Atila se desprind lacrimi de duioșie. Și Rigo, faimosul Rigo, amantul prințesei Chimay,—amantul cerebral, cum serie ciné-va — întonează imnul «Deșteaptă-te maghiarè», în melodia lui de-acolo.

Ei, dar a dat D-zeu că a doua zi a fost un cer senin. Gazetele râdeau, de la un capăt al țării la altul, pe socoteala oftării dureroase. Figura contelui făcea deliciul cititorilor revistelor umoristice. Și așa a și rămas în amintirea tuturor: un apostol-caricatură.

✱

Conți de aceștia au răsărit în timpul din urmă și la noi. Ei nici nu mai au nevoie de Tokay, ci pe inima goală cîntă în toată țara o tînguire jalnică și monotonă de flaș-netă, cu acelaș refren:

— Nu e fericit Românul!

Dar ce-a pățit bietul Român, de l-a ajuns această obidă? Luatu-i-au ielele puterile?

Bat Turcii la poarta țării? Vestit-au oare șolomonarii venirea lui Anticrist?

Nimic din toate și ceva mai mult de atit. Țara e pe drie din cauza vițiilor și a corupției conducătorilor ei. Totul e mințit și putred la noi și straturile de întuneric se așează tot mai dese peste limba românească. Vinovat e Vodă, vinovate-s partidele politice, vinovată-i presa: anaftema, anaftema și po-căiți-vă acuma în ceasul al unsprezecilea!

Zadarnic îi tragî de mîneacă, sau îi zguduî ca pe somnambulî, — ei umblă mereu și combat nenorocirea romînească.

Și cum? unul citește o pățanie din cîrciuma lui Moș Crepu, altul povestea unui crin alb și al treilea despre sfîrșirea mititeilor din cîrciuma lui Taica Pascaly. Și gata vanghelia.

Halal de îndreptare!

Ear la orizont apare, în toată măreția sa, îmbrăcându-ne țara în lumină de purpură: aurora viitorului nostru mai fericite...

Dragii noștrii apostolî!

*

Dar pare că nu ne-a fost destul cu așa cercare. De pe de lături mai răsar pui de apostolî, sau apostolî prin contagiune, tot atit de înverșunați, dar de altă sectă. Aștia

nu mai iaă toiagul pribegiei în pustie, nici nu țin cuvântări la răspintii, ci scriu numai și scrisese lor sunt adevărate texte bogu-milice.

Iată și-un domn Popescu — Popescu! ce nume comun de apostol! — luptind *pentru cinste și adevăr*. A scris o mare carte, cutile, asupra *patologiei noastre sociale*, în care tună și fulgeră în potriua societăței de astăzi.

Iubiți cititori, d-voastră nici nu știți în ce grozavă primejdie vă găsiți citind aceste rînduri ale mele: în criză socială, criză politică, criză intelectuală și mai cu seamă în criză religioasă.

Orî unde te uiți, nu vezi de cit corupție, «insuficiență de caracter», «letargie civică», «abulie individuală», «evoluție tergiversantă» și alte drăcii.

N'avem și noi, ca toți oamenii și ca toate popoarele vre-o «inițiativă», n'avem — mă rog — «disciplină mintală» și nici măcar «filosofie socială». În literatură «nu prea avem opere de *longue haleine*». În religie «prescripțiile moralei creștine sunt ignorate». În politică stăpînesc două partide de opotrivă de vițiate. Și pe de-a întregul, din fie-care pagină, din fie-care șir, s'aude gemetul de desnădejde:

— Nu e fericit Românul!

S'a hotărît deci! Ne prăpădim! Și la toate aceste sînt de vină «temperamentul nostru ancestral», «lipsa de autonomie în cugătarea noastră personală» și «mîntalitatea» noastră...

Da, da, aici e buba, scumpe apostole: în (z)mîntalitate!...

— Și-apoi să nu-î restignești pe roatele morilor de vînt, să le troznească oasele!

CONVINGERI..

Am cunoscut pe cel mai bărbos dintre profesorii noștri de botanică. Afară de bărbă, el nu avea nimic extraordinar și dacă amintesc de el, e pentru că de numele lui se leagă o anecdotă, care merită să treacă la nemurire.

La o lecție avea să vorbească despre pătrunjel și băeții îi aduseseră, pentru explicație, în loc de pătrunjel o cucută. Se știe câtă asemănare în toate este între aceste două plante, mai ales în starea lor de întie dezvoltare.

Bărbosul nostru profesor vine și-și ocupă locul la catedră, ia în mână cucuta și zice către băeți :

-- Această plantă ierboasă, d-ilor, se numește pătrunjel (*petroselinum sativum*); face parte din familia umbeliferelor; are rădăcina albă, pivotantă, și frunze compuse...

— Ba nu-î pătrunjel, că-î cucută, — observă un ștregar de elev dintr'un colț.

— Așa dar îi cucută, răspunse profesorul. Această plantă ierboasă este decî o cucută (*conium maculatum*), face parte din familia umbeliferelor, are rădăcina albă, pivotantă și frunza compusă...

— Ba nu-î cucută, că-î pătrunjel, d-le profesor! strigară alți ștengari.

— Așa dar îi pătrunjel (*petroselinum sativum*). O plantă ierboasă, care, cum vă spusei, face parte din familia...

— Ba nu-î pătrunjel, că-î cucută, țipară ceilalți.

— Așa dar îi cucută...

Și bietul profesor luptă mai departe cu convingerile sale științifice.

*

Figura savantului botanic ne vine în gînd de cîte ori vedem diferitele volte în convingerile scriitorilor noștri politici. Astăzi mai cu seamă, cînd nu poți fi sigur de convingerea cuiva nici timp de cîteva ceasuri, gluma cu oscilarea între cucută și pătrunjel e de actualitate.

Am putea cita cîteva cazuri delicioase, vorbind mai pe larg, de pildă, despre modul cum un cunoscut scriitor politic a pri-

mit peste noapte votul universal în programul său și cum același scriitor, tot peste noapte, din filosemit ce era s'a schimbat în cel mai înverșunat demagog de stradă. Tot despre această conștiință, care nu e croită pe un singur calapod, se mai povestește că a trecut prin o nouă schimbare și din adorator al Suveranului s'a făcut netam-nesam criticul sever al faptelor lui.

Motivul?

Ci-că într'o bună zi i-a cășunat să se ducă la treptele tronului, să se plîngă de starea morală căzută în care s'ar fi găsimd un alt scriitor și să ceară izgonirea acestuia din slujbele statului. Firește că Suveranul, care din nenorocire nu e președintele unui tribunal de onoare al literaților, a răspuns la doleanțele acuzatorului vorbindu-i de semănăturile mănoase, cari promit o bună recoltă anul acesta...

Iar scriitorul nostru are astăzi convingeri antidinaștice.

*

Din politică putem trece la literatură, unde ni se prezintă aceeași privesiște.

Ca să rămînem tot în cadrul cazurilor concrete, voiî aminti unul singur.

Se știe că d. Iorga a fost un mare ad-

versar- al lui Hașdeu și prin răutățile sale i-a făcut magului de la Cîmpina multe su-părări. A venit însă mișcarea studentească în chestia «Obolul» și Hașdeu a felicitat prin o telegramă pe inițiatorii mișcării. Te-telegrama aceasta măgulitoare a fost de ajuns pentru ca d. Iorga să regrete toată cam-pania sa *principiară* de odinioară și să facă în public un fel de *mea culpa*. Și sînt con-vins, că dacă cu aceeaș ocazie a mișcărilor studentești d-nii Tocilescu, Pompiliu Eliad și Tanoviceanu — ca să vorbim numai de aceștia — imitaū pilda lui Hașdeu, antago-nistul lor, d. Iorga, avea să-și schimbe la mo-ment convingerile și să le erte și lor toate greșelile literare și istorice.

Și nu ne-am fi mirat de loc, căci așa sînt convingerile d-lui Iorga în toate: astăzi cu-cută, mîine pătrunjel.

*

Dacă am fi pesimiști și ne-am răzima mult pe convingerile acestora, firește că, văzînd continua lor evoluție și nestatornicie, ar tre-bui să tragem cele mai triste concluzii și să vorbim de lipsa de caractere mari, de ținte nesigure și orbecări pe căi necunoscute. Credem însă că nu e nevoie să ne alarmăm. După părerea noastră, acești oameni, iertă-

tori și bunî în fond, nu sînt nici-odată o primejdie. Ei zăpăcesc puțin societatea, ce e drept, dar în faptul că se dau ușor pe brazdă e totdeauna și nădejdea în îndreptarea lor. Și-apoi meteahna le-o știți : faceți ceva pentru popularitatea lor și sînt în stare să vă jertfească convingerile lor cele mai scumpe.

D-1 IORGA PĂRASEȘTE «SĂMĂNĂTORUL»

«Sub conducerea, sau cel puțin sub influența *mea* stau trei reviste literare, care în București, în Moldova și în Budapesta reprezintă noua direcție: «Sămănătorul», «Făt-frumos» și «Luceafărul»...

Ast-fel vestea d-l Iorga în anul trecut «renașterea» literară într'o carte nemțească — ce rușine, să scrii cărți nemțești și să hui duești pe Nemți! — în care făcea istoria românească.

Cică dela un capăt al rominismului la altul, din Budapesta la București și din București la Bîrlad, literatura stă «sub direcția sau cel puțin influența» d-sale.

Cartea abia apărută însă, modesta publicație periodică «Făt-frumos» încetează fără pretenția de a fi însemnat ceva în mișcarea literară. «Luceafărul», care apăruse independent de d. Iorga și n'a stat nici odată sub influența d-sale, își mută domiciliul. Iar

«Sămănătorul», unde d-sa a venit poftit de mine la masa pusă, și-a redobîndit acum libertatea, încetînd și aici «Einfluss»-ul și «Leitung»-ul d-lui Iorga.

Nu-î așa, că eminentul profesor de istorie s'a cam pripit cînd, în nestăvilita dorință de a vorbi de sine, s'a proclamat în străinătate șef de școală literară și cînd din cîte-va tinere reviste, cari aveau să-l părăsească în curînd, a făcut evenimente literare, de importanță istorică, revendicîndu-și pe nedrept meritul pentru nașterea lor și pentru ideile ce le reprezentaî ?

Se zice că d-l Iorga nu are cuvenita înțelegere pentru istoria contimporană, fie ea politică sau literară, că față de tot ce e nou sau în viață, d-sa nu poate rămîne imparțial, că desfigurează și exagerează toate fenomenele publice de actualitate, după impresia momentului. Și se atribue acest cusur — mare și fatal pentru orî-ce scriitor — felului d-sale de-aș fi făcut educația, rămînînd mai mult închis între zidurile camerei de studiu, scrutînd mai mult tainele trecutului pentru cari și-a agerit ochiul și mintea, dar fără a avea timpul necesar de a cunoaște viața cum este și oamenii cum sunt.

Cunoașterea trecutului este de sigur de mare preț, căci îți arată multe virtuți și slă-

biciuni. Dar justa măsură în pătrunderea sulfetului viu omenesc, înțelegerea celor din jurul tău și iscodirea rostului întâmplărilor zilnice, nu pot fi învățate din trecut. Și afară de astea, mai sînt mici forme ale vieții, tact și bunul simț, cuviință și corectitudine față de prieteni și adversari și alte... mărunțișuri, cari nu stau în carte, dar cari învățate prin contact și prin asemănare cu alții, te scutesc de multe rătăcirî.

Nu știu dacă cei ce ast-fel își esplică greșelile dese ale d-lui Iorga aũ dreptate. Acțiunile unui om le determină — afară de cultură — și firea lui. Cert este însă, că dacă d-l Iorga s'ar fi mărginit la cercetarea trecutului și ast-fel — cum zice cronicarul — s'ar fi «închis în turnul cuvintelor și în lăcașul gîndurilor sale vechi», cu puterea d-sale de muncă și cu memoria sa fenomenală, ar fi astăzi savantul prețuit și necontestat.

* * *

Dar i-a plăcut să se afirme și pe alte terene și a eșit din umbră la lumină. Ii se părea că, îngrămădind la volume de documente și scriind la judicioase monografii despre epocile pierdute în negurile trecutului, numele d-sale prea e puțin pomenit. Tem-

peramentul d-sale îl îndemna să intre în toiuul unor lupte zilnice. Și s'a coborât în vârtejul vieții.

Intiiele d-sale eșiri pe noul teren aũ fost primite dintr'o parte cu căldură. Se părea că s'a ivit un nou și valoros condeș pentru căutarea adevărului. Felul cum lovea în stările convenționale, în situațiile politice subrede, în gloriile false ale unor scriitori și în naționalismul turbulent de stradă, ne-a făcut pe mai multă înși, grupați la o revistă literară, să vedem în d-sa o forță indicată a fi unul din conducătorii aspirațiunilor tinereș generației și i-am oferit simpatiile noastre și coloanele aceleș reviste.

Și a venit și a scris. Mult și de toate. Frumos și avântat une-orș. Inegal și încilcit altă dată. Dar la un moment dat se părea că trece printr'o schimbare. Pierde linia dreaptă din «cuvintele adevărate». Ca și cînd și-ar fi dat seama că pe drumul acesta n'are s'ajungă departe, căci opinia publică la noi e vrăjmașe tuturor acelora cari exprimă viguros adevărul în literatură și politică. Gustase puțin — prin «Sămănătorul» — din deliciile popularității și se hotărș a preferi drumul leznicios, drumul concesiilor principiare și al celor personale, — drumul cel bătut de toți ciți vor să *ajungă*. Și aici încep greșelile.

În scurtă vreme ne pomenirăm cu un Iorga mlădios și gata a se pune în contradicție cu Iorga cel de odinioară. Il vedem pornind cu toba după aderenți, exagerând meritele prietenilor, încurajând mici secături din provincie și cutreerînd țările vecine, cu zgomot în jurul său. E intolerant și invidios și neleal cu toți cîți muncesc și pot munci fără d-sa. E rău și intrigant față de cei ce nu-l suferă. E arțăgosul ce se coboară în toate nimicurile. Și în locul unui luptător de eroială nobilă, se dezvălește de odată un demagog inconsecvent și un vanitos fără margini, care caută succese și vrea să le exploateze.

Desamăgirea e firească. Cei ce au socotit a găsi într'însul un caracter de fier, un cugător sobru, un om sincer, neatins de slăbiciunea mărireii, rămîn la început amețiți de verbozitatea lui. Apoi se dau în lături. Aceasta cu atît mai mult că în literatură făcuse o grămadă de rele. Invrăjbise pe literați. Promovase spiritul îngust de apreciere. Introduse o notă dăscălească de clasificare, fără să poată aduce măcar o idee nouă. Căci ca critic d. Iorga a trăit și trăește din zestrea scrierilor lui Maiorescu și Eminescu. Tot ce s'ar părea nou la d-sa, fie în articolele sale foiletoniste, fie în dările de seamă menite a

mai atrage vre-un aderent, se poate găsi desvoltat clar și pe larg în criticile șefului Junimeî, sau s'a spus în mod incisiv în vre-unul din articolele politice ale lui Eminescu. Zestrea asta este bogată, dar nu merge să te lauzi cu «meine Richtung», cînd tu trăești din «Richtung»-ul altora!

Și iată cum și de ce cu încetul s'a produs golul în jurul d-lui Iorga și cum cei ce veniseră cu atîta căldură lîngă d-sa, îl părăsiră unul cîte unul. Astăzi d-sa mai dispune de un organ... politic și de cîțiva prieteni, minori, cari îl secondează în acele bijbîiri prin întunerice, cu vorbe late, cu critici sociale fără soluții, cu sîcieli mărunte de gazetăraș de provincie. Aici își va mai da cît-va timp aere de titan frămîntat de marile probleme ale poporului, va mai vărsa lacrimi false pentru starea nenorocită a țaranului, va ataca pe cei odinioară lăudați și va lăuda pe cei huiđuiți mai nainte. Cu vorbele d-sale multe va mai ului pe cititorul naiv de aici și de peste munți, pînă ce iarăși vre-o întîmplare îl va face să recunoască zădărnicia sforțarilor sale.

Cînd, peste puțin, se va convinge că nu politica și literatura, cu un cuvînt nu prezentul este terenul unde d-sa își poate validata capitalul cultural și științific ce a înmagazinat, își va trece odată cu mîna peste

frunte, ca să gonească umbrele unui vis frumos dar zadarnic, și-și va relua studiul trecutului, unde este stăpîn deplin și unde nu are prilejul a-și desvăli insuficiențele firei sale.

O DECEPTIE

— UN «PSIHOLOG AL POPORULUI» —

Înainte de a citi cartea d-lui Drăghicescu și în suflet pe d. Drăghicescu însuși. În carte se face psihologia poporului român și eu fac psihologia d-lui Drăghicescu. Și cu cât citesc mai mult, cu cât mă adâncesc mai bine, cu atât mă înstrăinez mai tare de omul, scriitorul și prietenul Drăghicescu.

De ce?

Nu e cartea destul de cuprinzătoare? Nu e autorul destul de învățat? Nu e muncă din greu în acele nesfârșite pagini, îmbogățite cu un lux orbitor de nume și de cuvinte sunătoare?

Ba muncă este, dar munca nu mai e un merit, e o datorie. Eu merg mai departe și recunosc că chiar muncă de prisos e în cartea d-lui Drăghicescu.

Așa, nu înțeleg de ce era nevoie ca un

lung capitol să cuprindă tot bagajul de cunoștințe, aduse de la Universitate, despre psihologia Englezilor, Germanilor și Francezilor, cînd din toate popoarele, aceste trei sunt istoricește și geograficește mai departe de noi. Și nu înțeleg iarăș' de ce, pentru a stabili liniile cele mai caracteristice ale «minalității» noastre etnice, a trebuit să-și încarce lucrarea cu lungile extrase din întreaga noastră istorie, cînd în știință *concentrarea* este o condiție esențială. Dar mai puțin înțeleg de ce un om învățat, care trebuie să fie pururea limpede și să aibă fraza penibil de precisă, se întroenește mereu într'un nămol de cuvinte, în tautologii neîncetate.

Deschizi la pag. 125 și citești: «Poporul românesc este o amestecătură și o confuzie (mai ales confuzie! N. Cr.) de rase, cu nepuțință de descurcat și de clasificat». Intorci foaia și la p. 126 citești: «Neamul românesc este poporul care se compune dintr'un amestec nedefinit, haotic, de rase multiple». Și — mă rog! — în aceeaș pagină, cu cîteva rinduri mai jos, aceeaș idee: «Neamul (românesc) înfățișează aluatul etnic cel mai ciudat prin felurimea lui nedefinită și prin varierea bizară a proporțiilor în care s'a făcut amestecul».

Iar cum această «variare bizară» a ideilor se ține lanț pînă la capătul «amestecului»

d-lui Drăghicescu, neapărat că munca în sine n'o mai putem tăgădui. Ea putea lua chiar proporții mai mari, dacă autorul își aducea aminte, că trebuie să insiste mai mult și asupra istoriei Romînilor din provinciile subjugate, sau dacă, în loc de a face prea multă umplutură istorică, stăruia mai bine, sau cel puțin în aceeaș măsură, asupra folclorului și a cultului, asupra credințelor și obiceiurilor, a tradițiilor și a poeziei, a tuturor acestor elemente *viî*, din cari sufletul poporului e mult mai ușor de reconstituit ca din mărturiile vremilor moarte, cu dovezile lor incerte.

Ei, dar psihologia etnică este o știință relativ tînără. Steinthal și Lazarus, întemeietorii ei, n'aû murit tocmai de mult. Și în științele tînere lipsa de metod, de proporții, de precisiune, nu trebuie să ne surprindă. Frasa goală ia adeseori locul noțiunei.

*

Altceva este ceea ce ne-a surprins cu desăvîrșire. E trecerea peste țintă.

D. Drăghicescu după ce stabilește, în felul d-sale, «harta sufletului» nostru; după ce găsește că suntem un popor «neisprăvit» (între altele, pentru că nu s'ar fi isprăvit navigația Dîmboviței!!) și că țăranul romîn

sufere de «*imbecilitate reală*», de «*paralizia voinței*», de «*frică*», de «*lene*», de «*lașitate*» și «*viclenie*» (și d. Drăghicescu, fiu de țaran, se feliicită desigur pentru curajul științific de a fi spus acest adevăr!), — se crede chemat a face propunerii pentru îndreptarea poporului: cere vot universal, Casă rurală și reforme democratice în favoarea țaranului! Are aerul că vrea să *îndrepteze* — prin Casa rurală — *psihologia* (putea să-î zică mai bine *patologia*) poporului român, cum ai vindeca pelagra sau alt flagel social.

Iată punctul în care pornim a ne deosebi și mai mult. Cartea încetează de odată a mai păstra aparențele unei investigațiuni științifice și trădează tot mai mult tendințe personale. Incetează psihologia poporului și începe a autorului.

⋆

De altfel chiar de la început d. Drăghicescu ne perde simpatia personală prin o dedicație neobicinuită la firii modeste, serioase, și conștiente de forța lor: își închină cartea, cu cuvinte pompoase, unor bărbați influenți ai țării. În urmă vedem, nu fără mirare, că-și presară paginile, fie că era nevoce sau nu, cu nume de scriitori, oratori sau oameni

politici din toate taberele, găsind pururea un atribut de laudă sau recunoștință. Tot mai mult ne face impresia omului plecat, care caută să înainteze pe calea convențională, a complimentelor și a antișambrării.

Aci e decepția noastră : în loc ca șirul tovarășilor neatîrnători, a firilor deschise, neinteresate, să sporească prin autorul acestei cărți, vedem sporindu-se numărul muncitorilor ariviști de cea mai obicinuită specie.

Cine nu cunoaște aceste figuri tipice din viața noastră intelectuală ? Ies de la universitate de obicei cu o îngîmfare uimitoare. Prin scrisori și dedicații, prin servilitate își asigură bunăvoința unor oameni politici sau profesori universitari. Caută cu orice chip atingere simpatică cu presa de toate culorile. Cu gesturi timide mai întii, apoi tot mai largi, mai presumțioase, își încep cariera cu paradă de vorbe și... se prăpădesc de dragoste pentru popor, — o dragoste, văi, cu care străbați așa de ușor !

Cu de-acestea nu se face însă îndreptarea «psihologiei», d-le Drăghicescu ! Casă rurală ? Vot universal ? Da ! Vrem și noi ! Dar mai întii firii mai drepte, mai oțelite, și spinării mai puțin încovoiate, — iată ce vom cere prietenilor noștri !

OCTAVIAN GOGA

Sînt poate cel din urmă care-și așterne pe hîrtie impresiile de la sărbătoarea literară ce ne-a procurat volumul de versuri al lui Octavian Goga. Frumoasa sărbătoare s'a sfîrșit, odată cu întoarcerea poetului din București, unde venise la dorința prietenilor. Aplauzele aũ încetat. Apologiile ziarelor s'aũ împușinat și ele. De aci înainte își încep meseria criticii reci și chibzuiți, cari în numele științei, va! atît de elastice, vor da verdicte judicioase, dovedind poezie de poezie, care este partea juvenilă și tulbure și care cea desăvîrșită în opera poetului. Cum însă acest fel de critici scriu-măi mult pentru posteritate, putem să luăm manifestarea de simpatie a mulțimei drept o consacrare, un cuvînt definitiv asupra noului talent.

În adevăr, ce poate mărturisi măi cu tărie puterea poetului, ca entuziasta primire

ce i s'a făcut? Scriitorii noștrii cei mai de frunte i-au deschis veseli brațele, ca unui viitor mare meșter, chemat a duce poezia română cu un pas înainte. Lor li s'au asociat ziaristi, cei atît de urît descăliți de o seamă de critici, pentru cuvîntul că n'ar citi destulă literatură. Doamnele cele mîndre, bănuite a fi refractare față de tot ce e românesc, i-au făcut o caldă primire la Ateneu. Carmen Sylva l'a bine-cuvîntat de poet al neamului. Iar mulțimea dă asalt librăriilor, cumpărîndu-i volumul. N'au rămas reci decît vre-o cîte-va suflete sterpe, osîndite de fire a nu putea lua parte nici odată la bucuriile mulțimei, ce i-a izolat, și un număr mic de scriitori cu educație străină, artiști și ei, ale căror convingeri estetice însă, întru cît sînt sincere, trebuie să le respectăm.

Ne întrebăm: ce i-a putut răpi pe toți, în măsură necunoscută pînă acum în viața noastră literară?

E melodia curată și nouă a cîntărețului, cîntată din strune proprii, din pieptul cel tînar și puternic. E cîntecul cel larg și îndrăzneț, cu multe și variate nuanțe, de la cea mai duioasă pînă la cea mai bărbătească expresie de viață. Originalitatea pro-

nunțată, în limbă, în forme, în alegerea
subiectelor,—iată ce l-au făcut *cuceritor*.

*

S'ar părea la început că întreaga mani-
festare s'a făcut lui Goga ca poet ardelean
și că toate simpatiile acestea veneau așa.
de la frați la frați, ca unui Giglio Tos oare-
care. Cel puțin unii o mărturiseau pe față,
că e vorba de un talent, mare numai fiind-
că e specific ardelenesc, iar alții stăruiau
cu îndârjire — ce oameni buni! — ca tânărul
poet să rămână acolo la ei și-î aduceau
laude — ce mărinimoși! — pentru hotărîrea
de a nu se stabili la București...

Recunoaștem că multele culori locale vor
fi fost, înaintea celor ce nu cunosc viața de
la țară cu toată poezia ei, o parte din mo-
tivele cari au stîrnit acest înalt grad de
interesare pentru noul venit. Preotul cel
cucernic, care la alți scriitori e un bețivan
pîntecos; Laie chiorul, lăutarul cel cunos-
cut de mulți numai în ipostazul caraghios
din anecdotele țigănești ale d-lui Speranță;
sărbătorile de liniște și înălțare sufletească;
dascălii și dascălițele, cu blînda și serioasa
lor înfățișare, cu poezia ce-î învălește, în
ciuda vieții lor trudnice; spiritul războinic
înăbușit, din adîncul clocotitor al cîtor-va

poezii sociale, — toate aŭ coloritul lor local pentru cei de-acolo, exotic pentru mulți dintre cei de aici. Cred însă că forța lui Goga, talentul adevărat de poet, trebuie să-l căutăm nu în exotismul, ci mai mult în tratarea tuturor acestor subiecte, în lumina originală în care le așează :

«Tot ce-mi țese noaptea
Zorile-mi destramă.
Mi s'a dus norocul,
Nu-l mai plînge, mamă,
La icoana Preacuratei nu-l mai plînge, mamă.

Cine nu și-a cîntat mama ! Cîtă duiosie și cîte lacrimi în literatura noastră în jurul acestui sentiment ; dar mama plîngînd la icoana Preacuratei, sau «plîngînd pe ciaslov», pentru norocul pierdut al fiului său, este o formă prea rară, ca să nu atragă pe cititor.

Tot ast-fel cu o altă poezie. Poetul se întoarce din țări străine și se oprește în fața casei părintești, căzută în părăginire. Stînd de vorbă cu vecinul, își amintește de lumea apusă a copilăriei. Și cum povestește el așa din trecut, de «fata popii Irimie» și de altele, vede o lacrimă în ochii vecinului :

De ce-ți ștergi ochii cu cămașa,
Orî plîngî, vecine Nicolae ?

Și casă părintească aŭ cu toții. Pe toți îi deslipește de ea lupta vieții. Toți aŭ gustat la vatra ei farmecul povestii lui «Alexandru Machedon». Dar care din poeți a reușit să condenseze în două șire atita duiosie pentru lumea pierdută a copilăriei, ca Goga prin lacrimile unei a doua persoane? Pecit de original și de profund omenesc e poetul nostru, pe atit de puțin ardelean e în tot șirul acesta de poezii.

Ar trebui, prin urmare, să se stărue mai puțin asupra calității de poet ardelean a lui Goga. Este el un merit de ajuns a fi poetul unei provincii, sau chiar numai a satului său, dar cine ca Goga a reușit să exprime sentimente generale, nu poate fi mărginit la atita. El a intrat pe o poartă cu mult mai largă în literatură și are dreptul să ceară a fi judecat nu numai după locul nașterii sale, ci după complexitatea talentului său. Cine l'a înțeles pe Goga numai ca poet ardelean, nu l'a înțeles de loc.

*

Un capitol mare din poezia noului poet are ca bază câteva stări sociale-politice din Ardeal. Aceasta a și fost mai mult remarcat de critică. Laudele sînt fără îndoială meritate, căci autorul poeziilor «Oltul», «Apos-

tolul» și «Clăcașii» e vrednic de imnuri. În locul tuturor frazelor frumoase și a proclămării lui de poet revoluționar, sau de poet al iredentei, ceea-ce nu este tocmai, am fi preferit o cumpănită analiză a elementului național din poeziile lui. Căci iarăș, nu faptul în sine, că poezia lui Goga e națională trebuia să fie constatarea de căpetenie, ci deosebirea enormă cum Goga înțelege să fie român față de acei epigoni ai lui Eminescu și Coșbuc, cari își naționalizează versul după un îndemn artificial, fără izvoare firești de inspirație. Timpul de astăzi e așa de puțin potrivit pentru frazeologii retorice în poezia patriotică, în cât cine nu aduce idei nouă și forme artistice deosebite, cade în cel mai searbăd diletantism.

Poetul german Anastasius Grün, care asemănase poezia politică cu «flacăra sfântă ce luminează poporului în pustietatea sclaviei» și cu «trîmbița Iericonului, de puterea căreia zidurile se sfarmă» a trebuit să se ridice mai tîrziu el însuși în contra acelor cîntăreți patrioți, cari prin fraza goală pînă la absurditate dirlăiaă ca pe un cimpoi răgușit și, luptînd pentru libertate, duceau la sclavie poezia însăși.

Goga se ridică și el în potriva acestor surlași monotoni, nu direct, ci prin fondul pu-

ternie de idei, prin modul deosebit de a reda stările sociale de astăzi. Forma lui e discretă, fără fraze de prisos. Tonul o înăbușit ca un cîntec de vioară temperat. «Amarul ce se revarsă pe strunele înfiorate» îl simți mai mult decît să-l vezi tipărit. Nicî un «*ça ira*», nicî un cuvînt din marșurile chemătoare la arme și nicî măcar satiră politică nu e în poeziile lui. E parcă omul resemnat, obidit, care sub greutatea ghenuchilor sortii, țipă cu durere: Voiu fi răz bunat !

În «Plugarii» lui «ca într'un întins adînc de mare, trăește înfricoșatul vifor al vremilor răz bunătoare». În «Oltul», acest frumos rîu românesc, al cărui rol în literatura noastră se poate asemăna cu rolul Rinului la Germani, el vede pe prietenul bun ce ne va răzbuna odată, mutînd în altă țară «țărîna trupurilor noastre». Dar «Apostolul», acest vestitor al unei vremi ce va să vie? Dar «noua sărbătoare» din «Clăcașii», această grandioasă operă a literaturii romîne? Nu sînt tot dovezi de originală concepție a poeziei naționale? Nu sînt oare neînțelegători și nedrepti față de Goga aceia cari, proclamîndu-l un fel de trubadur național din Ardeal, îi micșorează vădit însemnătatea?

Cine a văzut la Cameră efectul unei poezii a lui Goga, citată de d-l Ionel Brătianu,

s'a putut convinge ce *larg* e naționalismul acestui poet.

*

Cîteva din criticii lui Goga întrebaū, cu oare-care mirare, de ce n'a scris o singură poezie erotică? Nimic nu ilustrează mai bine ușurința cu care se citește la noi, ca această întrebare. Goga scrie de opt ani de zile cel puțin. Revistele «Luceafărul» și «Familia», ca și ziarul «Tribuna» aū fost organe de publicitate destul de răspîndite. Și nici Ardealul nu mai e așa departe, căci literatura ne-a mai apropiat pe toți. Ei bine, în tot ce a tipărit Goga acolo, e multă și tot atît de originală poezia erotică, pe care și-a rezervat-o pentru al doilea volum. Se putea ca struna tînarului și sănătosului poet să nu se înviforeze la atingerea cu acest colț de viață?

Dar și aci Goga e noul poet. Rimele lui Șerbănescu le-a aruncat în camera de vechituri a poeziei romîne. El evită banalul ucigător al artei și mărturisirile răsuflăte ale loricilor dulci și fără vlagă:

Cînd ochii tăi staū ațintiți asupra-mi
Și-și tremură ispita lor păgînă
Cu dor prelung, cu dulcea lor sfială
Frumoaso!

Pe buza ta păcatul cînd zîmbește,
Ucigător al minții înțelepte,

Stăpîn tiran al patimilor mele,
Femeie!
Și brațul tău molatic cînd cuprinde
O undă doar din valurile negre,
Atunci:
Să 'ncremenești în marmură cioplită.

De pe îngustul lumilor tărîm
Călătorire-ar pistrîțe popoare,
De pedestalul chipului de piatră
În nopți de Mai să-și rezime ghenuchi:
Ar pribegi pe negrele-î corăbii
Apusu 'ntreg și 'ntreaga miază-noapte
Și-ar preamări în templu sfînt de fildes
Minciuna

Cea mai frumoasă-a vremii călătoare,
Înmărmurită 'n marmură de Paros,

Un împărat cu pletele cărunte
Înebunind, cîntare-ar pe ghtară:
«Un serafim cu ochii mari și limpezi,
Robit de clipa dulcelui păcat,
Din tronul sfînt al Domnului din ceruri
În miez de noapte-un bulgăr a furat
Și te-a întrupat cu daltă de argint
Pe tine!»...

L'ar asculta, pe gînduri dus, norodul
L'ar săruta pe tîmpla lui cărunță.

Învăluit în ceața nopții sure
M'aș furișa în templul tuturorora
Și sărutîndu-ți ochii reci de marmur
Și brațul tău și buza ta și fruntea,
Te-aș sfărîma cu pumuul încleștat
Și-aș rîde
Prelung.
Văzînd zdrobit odorul tuturorora...

In zori de zi ar omori norodul
 Un biet nebun, ce blestema și plinge,
 Și apoi, rizînd, își istovește brațul,
 Din bulgării nătîngi ai pietrei moarte
 Zdrobitul chip ar vrea să reinvie
 Nebunul !

.....
 Copilul pal al lumilor albastre
 Cînd și-a închis pe vecinicie ochii
 Zimbea.

Poezia erotică a lui Goga nu este decît un
 joc ușor de cuvinte, o bilbăire de nărozii
 ultra-sentimentale, ci are subiect adînc și
 trainice forme:

«Așa-î iubirea mea asemeni acestei largi cetăți de unde
 Adîncul ei se pierde'n rostul nemărginirilor profunde
 Cu vioare și curcubee, cu valuri lung clocotitoare
 Cu picuri ce se înfioară de chipul unui vecinic soare...

Și cînd mă gîndesc, că pe cel ce ast-fel
 își cîntă iubirea, unul din puținii critici, cari
 l'au primit cu dușmănie, l-a trimis la sat,
 să-și îmbrace acolo sumanul și căciula de
 oaie și să țopăe în horă cu vre-o leliță cră-
 tîntată, — nu pot decît să compătinesc această
 patimă, întru nimic justificată a criticului.

Citind toate versurile lui erotice, în frunte
 cu puternica rapsodie «Mortua est», asupra
 căreia se va vorbi odată mult, adversarii așa
 numitei direcții poporaniste s'ar fi putut con-
 vinge ușor cît de puțin țăran este Goga, cît

de modern în înțelesul cel mai îndrăzneț al cuvîntului și cît de rafinat este din punct de vedere estetic.

* * *

Niște bucheri — ăștia sînt criticii cari osîndesc o lucrare pentru un singur cuvînt, ce le displace — nu se împacă de foc cu limba lui Goga. E o veche deprindere la noi: cînd nu poți combate alt-fel un talent, te legi de limba lui. Am auzit pe cine-va contestînd valoarea poeziilor lui Goga pentru faptul simplu că întrebuițează une-orî formele «nost» și «vost» în loc de «nostru» și «vostru»... forme absolut cunoscute în poezia populară și întrebuițate de Eminescu.

E așa de greu să convingi astăzi pe cine-va despre valoarea limbei unui autor și despre dreptul lui de a întrebuița anumite cuvinte! Mi-ar fi cu neputință de pildă să-l conving pe un altul despre frumusețea cuvîntului «irugă», pe care nu poate să-l sufere în poezia lui Goga, desigur numai din cauză că nu-l înțelege. Polemicile criticilor în această privință nu pot duce însă la nici un rezultat, căci hotărîtor în toate rămîne totuși poetul, singurul bun cunoscător al limbei și vulgarizator al ei. Iar Goga este

artistul, a căruî limbă bogată, curat românească, nu măî admite discuție.

Să înceteze decî odată cirîtorîi de meserie!
Să lăsăm la o parte orice meschine deosebiri de provincie și să fim veseli că ne-a venit iarăși un poet — la timp potrivit.

UN POET LIRIC : Z. BÎRSAN

Intr'o cameră aproape obscură, din parterul pasagiului Villacros, cunoșteam — acum vre-o opt ani de zile — o redacție sărăcăcioasă. Un biuroù primitiv, cîteva scaune învechite și 'n fund, pînă spre tavan, un vraf de reviste. După desordinea din casă, după aerul greu de mucegai și de igrasie, puteai să judeci repede, că aci te afli într'o împărăție de intelectualî bohemî. Și era mare zgomotul și obscura cameră se umplea de rîsete și de seninătate, de cîte-orî tinerii locuitori, cu părul vilvoî și frunțile late se adunau să discute literatură.

Era aceea o epocă de tinerețe și de zburdălnicie, cînd talentele înmuguresc și nu cunosc nici gravitatea maturității, nici beția succeselor.

Din acel locaș modest, unde se plăsmuia revista «Floarea Albastră», aù eșit cîți-va învingători și cîți-va zdrobiți, — căci așa sunt

revistele: ajută celor mai tari să se afirme, iar celor slabi le dă prilejul de a cădea. Și printre cei ce au biruit, străbătînd în cercuri tot mai largi cu versurile sale și chiar cu proza sa, a fost și Zacharia Bîrsan, pentru care titlul acelei reviste, floarea privită ca simbol al unei întregi școale estetice, a devenit o idee conducătoare în toată activitatea-i de pînă acum.

Îi citesc noul volum, o ediție complectată a volumului de la 1903, și găsesc în el pe tînărul romantic de odinioară și numai pe acela. Nicî zgomotul patriotic, care în ultimii trei ani a trecut cu furie, cu vorbe late și cu situații false prin literatura noastră, abătînd talente și ademenind pe cei mlădioși, n'a lăsat urme în producțiunea lui. Nicî alte tendințe, înăbușitoare a caldelor și subtilelor vibrațiuni sufletești, nu l'au tentat. El a rămas pururea cîntărețul iubirei, visătorul sentimental, liricul în cea mai desăvîrșită accepțiune a cuvîntului, — poetul pe care dascălii nu-l vor înțelege, teoreticianii nu-l vor preamări, dar toți cîți știu să simtă îl vor citi, oprindu-se cu drag asupra paginilor duioase, pline de soare și de lacrimi.

În viața unor cîntăreți de felul lui Bîrsan să nu căutați direcții și nu căutați acea orînduire programatică a zilelor, acea strînsă lo-

gică a faptelor. O zi de jale alături de o noapte de chiot, clipe de luptă alături de resemnare, visuri alături de lacrimă. Așa-î e viața, așa și cîntecul. Și astfel e întocmit și acest volum, cu pagini atît de variate, ca sentiment, ca forme și chiar ca valoare: optimismul cel măi exuberant se preface în cel măi negru pesimism, viața cea măi caldă se mărginește cu dorința de moarte, iar formele cele măi ciselate ca artă, stau alături cu improvizații. Omul și artistul ni se descoperă deplin, fără rezervă, fără calcul, cu cea măi... lirică sinceritate, așa cum gîndește și visează zilnic și cum îl duce soarta spre zarea în-seninată a vieții sale.

Găsim în acest volum măi întîi o serie de «scrisori», un gen simpatîc de poezii duioase, în care, într'o formă nesilită, largă, autorul vorbește prietenilor sau prietenelor de clipe de-ale vieții, de iubiri moarte și de nouă nădejdi, — o înșirare de multe amănunte trăite și închipuite, gînduri fugare, nelămurite, probleme ridicate și neresolvate, clipe oprite în loc și așternute în versuri armonioase.

Deslușim apoi, dintre celel'alte, cîteva idile, impresii și scene dela țară, în cari, neapărat, amintirile din copilărie își au partea lor, cu

dragostea de părinți, cu liniștea din sat, cu zilele de horă și cu multe povești :

Mocnește focu'n vatră... bunica somnoroasă
 Iși deapănă povestea în vorbele-î domoale
 Iar mama stă pe gânduri... pe gânduri totdeauna
 Și somnul se coboară încet... și tot mai moale
 Și-l simt cum tot mai leneș mi se resfață'n gene
 Cum mă gîndesc la părul frumoasei Cosînzene...

O mare parte din aceste poezii sunt pasteluri, impresii dela țară, încadrări de frumoase fenomene ale firii, însoțite pururea de reflexiuni sentențioase și de comparații de o rară gingășie artistică. Tablourile lui se aseamănă cînd cu melancolicele apusuri de soare de toamnă, cînd cu zorile albe ale primăverii. La mijlocul tabloului, pentru a-î da mai multă viață, el așează de obicei o amintire, o scenă, sau un alt subiect, care în multe rînduri e ales într'adins ca simbol. Un asfințit de soare, o floare la tulpina bradului, un mărgăritărel plutitor pe valuri de pîrîu îi sunt prilejuri de asemănări din viață, — poezii simboliste, dar fără nota obscură proprie altor simbolisti.

Toate însușirile poetice ale lui Z. Bîrsan, le găsim însă unite în cele două cicluri de cîntece din acest volum, un gen în care este neîntrecut de contemporanii săi. Sunt cîn-

tece «desprinse din caldul primăverilor», pline de viață, triste une-orî, vesele altă dată, într'o formă ușoară, populară, de o muzicalitate rafinată, a ritmului, — calitate ce a făcut succesul tuturor poezilor, în frunte cu Heine :

Lăutare, măi bătrîne,
Și străin pe lumea nouă,
De-aș putea în clipa asta
Inima mi-aș rupe 'n două.

Și pustiu cum sunt pe lume
Și bătut de sărăcie
Jumătate, măi firtate,
Bucuros ți-aș da-o ție.

Tu, din ea, să puî în strune
Dorul ei și întreg amarul..
Și să-mi cînți apoi bătrîne
Să-mi fărîm întreg paharul !

Nicăiri nu iese măi bine la iveală ca în aceste cîntece îmbinarea umorului liric al poetului cu pronunțata lui sentimentalitate, o îmbinare care poate fi considerată ca nota fundamentală a lui Bîrsan.

Duioșia lui nici odată nu triumfă pînă la capăt, durerea lui nici odată nu e nimicitoare, căci ca o rază primăvăratecă vine umorul și gonește umbrele deznădăjduirii trecătoare.

Această însușire ne aduce aminte de cu-

vintele scrise de Heine asupra marelui poet irlandez, a sentimentalului Sterne: «Și pe Sterne — scrie autorul «Cărții cîntecelor» — l'aŭ crescut muzele în Parnas. Dar, după obiceiul lor femeesc, l'aŭ răsfațat repede prin ademenirile lor. El era favoritul zeiței palide a durerii. Odată, într'un acces de desmierdare, ea-l sărută cu atîta putere și cu atît foc în iubire, încît inima lui fu sîngerată. Și atunci înțelese toate durerile lumii. Dar iată, sora mai tînără a durerii, Mnemosine, cu fața-î de bujor, veni la băiatul bolnav, veni cu rîs și cîntec și-l sărută și-î învătă buzele lui ce este ușurința vieții și ce e gluma. De atunci, inima și buzele poetului sunt mereu în contrazicere. Cînd inima e plină de jale și cînd voește să spună durerea ce clocotește în adîncul ei, de pe buze îi picură totuși cuvinte de glumă, zîmbete senine»...

Cuvintele simbolice, prin care Heine caracterizează duiosia poetului irlandez, se potrivesc pe deplin și la poetul nostru.

UN EPIGRAMIST: CINCINAT PAVELESCU

Sculptorul Spaethe, — jovialul și plinul de viață sculptor, — i-a immortalizat capul în bronz, și i-a prins în față o trăsătură din jurul gurei, — expresiva trăsătură a omului care ș-ar soarbe viața întreagă într'o clipă. Iar dedesuptul bustului a pus cuvîntul: satir...

Ei, dar sculptorul n'a prins destul din fața asta. *Alt-fel* mi l-aș închipui eū în bronz pe Cincinat Pavelescu. Mi l-aș închipui ca bard vioi, cu fața senină, cu ochii aprinși, în mîna cu o liră și buzele întredeschise spre cîntare. Căci așa este el: un bard din alte vremi rătăcit printre noi, bun, vesel, guraliv, schimbînd viața în vis și visul în viață, — coborîtor din rasa acelor cîntăreți de demult, cari cîntau sub balconul iubitei, la picioarele infantei, cari spuneau vorbe de spirit la mesele luculice. Și, ca și acești cîntăreți, el își încredințează poeziile celor patru vînturi: lumea le știe de-a rostul, lău-

tarii le cîntă, colegii îi spun verseturi; se petrece, se rîde cu ele și el le lasă să zboare, să circule, fără obicinuitul egoism paternel al autorilor de volume.

Cei ce cunosc viața noastră literară știu, că scriitorii țin la Cincinat Pavelesce, ca la una din cele mai simpatice figuri de astăzi. Nimeni nu-l urește și nu urește pe nimeni. In serile noastre frumoase adese-orî facem roată în jurul lui și el ne încîntă cu verva neîntrecută, cu glume, cu epigrame și cu improvizatii.

Intr'o seară de-aceste am reușit să prind o serie de epigrame, dintre cari voiî împărtăși cîte-va.

Vesel și repede povestește din viața lui de magistrat prin provincie, o viață supusă diferitelor fluctuațiuni, cu prezidenți sonuroși, cu advocați limbuți și oameni politici incultți. E o lume aparte lumea asta din orașele noastre de provincie și nimeni dintre scriitorii noștrii n'a fixat-o încă. Pavelescu a prins cîte-va tipuri. Iată de pildă pe d-l Fabriciū, limbutul și incultul judecător din provincie :

Judecătorul meu Fabriciū
Nu-î orator, dar mie-mi place,
Dacă, vorbind, e un supliciu.
E un deliciū dacă tace !

Sau iată un model de procuror, care făcea curte stăruitoare soției prezidentului de tribunal :

Berbantul nostru procuror
 Ades, la club, cînd mă'ntilnește,
 Cu multă morgă îmi trîntește :
 — Salut pe domnul ajutor !
 Ce-mi spune dînsul, e legal,
 Fiind-că am decret regal
 Să fiu ce sint și nu'l regret.
 Dar o 'ntrebare : eminentul
 De unde are el decret,
 Făcînd pe... vice-prezidentul ?

Firește societatea asta gravă din provincie este adese-orî mofturoasă, iar magistratul-poet a trebuit să sufere uneorî și micî persecuții și mari transferări dintr'un colț al țării într'altul, din pricina unor catrene reușite. Cu ocazia unei mutări din Brăila la Corabia, poetul scrie unei fete :

Plec la Corabia cu barca...
 Dar mi se pare că amorul
 O să m'aducă la Brăila
 Cu vaporul !

Ajungînd la Brăila el dă de primarul de-acolo, care, pe cum se știe, e spiritist și-i dedică rîndurile :

Cu morții prea mult tu te joci,
 Și chemî la spirite, o mie,
 Un sfat : p'al tău să nu-l evoci.
 Că nici-odată n'o să vie !

La Craiova era o alegere de deputat și biruind Prințul Știrbey, ale cărui bune vinuri sunt mult gustate de amicii muzelor, poetul scrie :

Era fatal, o prinț Stirbey,
Tu, staroste-al băcanilor
În Capitala *Banilor*,
Să te alegi numai prin ei.

Politicale de-aceste Pavelescu are multe; vom insista însă asupra epigramelor de cuprins literar, cari sunt mici medalioane contemporane. Cunoscînd pe toți scriitorii, cu inteligența lui pătrunzătoare, neapărat, a reușit să fie adese-oră foarte fidel în portretele sale. Pe Macedonsky de pildă găsesc că l'a zugrăvit crud, dar așa cum este, zicîndu-î :

Măiestrul nostru are-o boală:
Ii plac sticleții. Dar 'n dulap
Văd colivia șade goală...
Fiind-că sticleții-î are în cap.

Tonul nimerit l'a găsit și în epigramă de caracterizare a operelor d-lui Iorga :

Un premiu dăruiesc în bani
Cuî calcula-va 'n zece ani
Cite cadavre 'nghite morga
Și cite rinduri necitite
Pe fie-care zi comite —
Iorga!

Bună este «Biblica» închinată lui St. O.
Iosif în faza de acum :

Pe Iosif frații îl vîndură
Cumpărători găsind destui;
Privindu-ți cărțile'n vitrină
Rîvnești și tu la soarta lui !

Următoarele rînduri, dedicate «Unui profesor» s'ar părea că-î sună de-adreptul d-lui
M. Dragomirescu :

Tu crezi că mie 'mî faci plăcere
Cînd scrii de poezia mea.
Totuși la critica ta dulce
Eū ți-am trîntit o notă rea !

Lui Lecca, după o slabă reprezentatie a
piesei «Ciini» :

Haralambe, ciinii tăi,
Mi se par niște potăi:
Tu-î hrănești destul de bine,
Ei te mușcă 'ntîi pe tine.

Lui Dăuș, pentru fața lui ștearsă, de copist
ministerial :

Vezi ăla roșu care vine,
Cu ochii 'n geam, cu nasu 'n cer?
E scriitor!—Imî pare bine:
La care minister?

Unui prieten, poet și el, cu care stam la
masă și care voia să-l tachineze, spunîndu-î
că citește puțin, Pavelescu îi scrie în mod
instantaneu aceste rînduri :

«Citești puțin» — îmi spune Bardul.
 Eă daă din cap și zic : măi știț?
 Dar tu citești prea mult pe alții,
 Dovadă e — în tot ce scrii.

...Și in felul acesta continuă conversația la masa noastră. Pavelescu este nesecat isvor de epigrame. Rimele curg, îmbrăcînd totdeauna o idee într'un vestmînt luminos.

Nu este un simplu joc de cuvinte, o înșirare capricioasă de calambururi, ce ne dă poetul. Spiritul ager e pretutindenă și un humor lipsit de orice răutate veninoasă. La cele reproduse aici închipuiți-vă adăugate o sumedenie de apropouri, de bucăți cu două înțelesuri, de sublinieri și aluzii măi subțiri la societatea înaltă saă la viața de stradă, — bucăți care vor rămîne pururea inedite — și aveți pe Cincinat întreg :

Plugar strămoșul lui cel antic,
 Dar azi modernul Cincinat,
 Ades poet și magistrat.
 Ce e : roman, saă e romantic ?

Ast-fel se întrebă el și noi îi răspundem : și una și alta. E mult din vioiciunea veche *romînească* în ceea-ce scrie și foarte mult din romantismul cel măi pronunțat, — ceea-ce se va vedea măi bine, cînd se va vorbi despre *cîntecele* lui.

UN STRAIN, POET ROMÎN : I. B. HETRAT

Modest, cu fața-î aspră și privirea încrunțată, d. Hétrat se strecoară prin rîndurile noastre, de toți stimat și de nimeni iubit. Il vezi mai rar și pururea singur, închis, posomorît, ca un strein cu o durere ascunsă în suflet.

În poeziile lui revine un tip tăiat dintr'o bucată. Aci e un bătrîn corsican, artist cu visele sfărîmate, în care nimic nu mai trăiește afară de ură și de dorul răzbunării. Colo îl întîlnim ca lopătar cărunt, care străbate valurile înalte ale mării, cu toată resemnarea și cu toată trufia omului singur. Într'altă poezie lopătarul se schimbă în pădurar cu aceeași mihnire în față «și cu gîndul într'aiurea». E însăși figura poetului, care 'și trăește și visează viață în umbră, în singurătate, ca orice desrădăcinat.

Dar, firește, «un singur om e o lume întregă» și izolarea dă prilej la multă con-

centrare. Poetul ajunge în mod fatal un gânditor și la mijlocul gândurilor stă eu-l său însuși, cu toată filosofia asupra problemelor de viață.

Ce este omul, ce e viața și ce e moartea, sînt vecinicile întrebări ale pesimiștilor și la ele răspunde și d. Hétrat, iar răspunsurile lui sînt ale unui biruit în luptă. Dintr'un șir întreg de poezii se vede un suflet frînt, amăgit, care a căutat zadarnic să stabilească un echilibru între viața sa pe de o parte și între iubire și dreptate pe de alta.

Această zadarnică încercare o găsim între altele frumos zugrăvită în poezia «Moș Zaim». E vorba acolo de un pescar bătrîn și vînjos din golful provensal (patria poetului), care își încredințează barca valurilor, dar luat de furtună, e aruncat în largul apelor furioase :

Se luptă îndrăznețul marinar
Și fluturînd vezi pletele-î cărunte ;
Acum dispare-acum s'arată iar
Pe virful mișcător al unui munte.

Și-l duc, îl duc șivoaele spre far. .
Pieziș bătrînul cearcă să le'nfrunte
Și ore lungi par clipele mărunte
Cînd undele cu cerul una par...

La un moment dat s'ar părea că îndrăznețul marinar va triumfa, dar :

De-avalma îngrămădite de urgie
 Gemînd se sparg în pulbere-argintie
 Talazurile uriașe'n stîncă...
 De-odată peste firea răzvrătită
 Lăsîndu-se pe aripa-î grăbită
 Și grea ca plumbul cade noapte-adîncă.

Și ropote prelungi și repetite
 Cuprind tăria'ntreagă fiorii
 Și, tot mai dese, licăririi pripite
 Rupînd genunea săgetează norii.

De friguri zguduți stau privitorii
 Din ale căror inimă îngrozite
 Se'naltă strigăte înăbușite
 De fiorosul vuiet al vîltorii.

A treia zi, în faptul dimineții
 Cînd soarele spărsese valul ceții
 Cu nimbu-î de pe pînza depărtării
 Pescariii, cînd să plece, și-arătară,
 În larg privind, o luntre solitară
 Ce'n voia ei plutea pe'ntinsul mării...

Elementele biruiesc decî și pedepsesc trufia pescarului în această baladă, care vrea să fie un simbol al întregii vieți omenești.

Nota asta de gîndire imprimă caracterul întregului volum al d-lui Hétrat, ici cu o nuanță mai blajină, colo în acorduri mai puternice, dar pretutindenî cu un cuprins real, care diferă mult de cuprinsul versurilor sentențioase, arhibanale ale poezilor convenționale. Ideile, neapărat, nu le discutăm,

căci nici odată nu am putea aproba gândurile isolațiilor, cînd înțelepciunea vieții se razimă pe largul și zgomotul societății.

Maî aproape de noi e poetul, cînd, venind din lumea gândirilor și de pe plaiurile patriei sale, cu pescari trudiți și cu mistralul fioros, se întoarce la noi și culege flori de pe văile noastre poetice. S'ar părea că și-a găsit o a doua patrie pe pămîntul românesc, care-i deschide toate frumusețile. Intr'o limbă, în care numai din cîteva construcțiuni silite maî cunoști pe străinul francez, d. Hétrat știe să cînte și podoabele munților noștri, să simtă și să se 'nfioare și de trecutul nostru. Maî rece, poate, ca un român, dar cu destulă venerație față de neam, știe să-și ridice glasul tremurător pentru binele țaranului. Iar în ore de reștriște inima lui bate pentru aceleași dureri din a doua sa patrie și înalță o rugă fierbinte pentru ocrotirea ogorului nostru străbun...

Ce vrei? E poet, și dacă amintirile îl duc departe în țara Magaliei mult iubite, inima lui bate aici, între noi și, oricît de palide, dar totuși șoaptele lumii noastre străbat pînă la cel maî izolat dintre poeți.

Ca un contrast cu fondul închis, meditativ, al d-lui Hétrat, ni se arată o altă serie

de poezii lirice, triolete «cu versuri scurte, ușurele», în cari prinde câte un gând trecător:

Singur în al vieții toi
 Visuri dulci, nu mă lăsați!
 Ce-aș mai face fără voi,
 Singur în al vieții toi?

Norii deși ca plumb greoi
 Ce pe ceru-mă despicați!
 Singur în al vieții toi
 Visuri dulci nu mă lăsați...

Maî ales în aceste, dar și în sonetele cele multe, în cari e un maiestru al formei, versul curge sprinten, limpede, împedecându-se numai rar de câte un termen impropriu, de câte un cuvânt romînesc stîngaciù întrebuințat. În unele însă are adevărate frumuseți, încît trebuie să te miri de atît simț pentru fineța și armonia limbei romîne din partea unui străin.

Sînt și poezii obicinuite în acest volum, cu multe căderi de frunze de toamnă și cu imagini comune loricilor noștri maî tineri. Pe de a întregul însă dobîndim impresia că literatura anilor din urmă nu poate fi scrisă fără a pomeni cu simpatie și numele lui Hétrat, a acestui izolat țesător de gânduri triste, a acestui visător rătăcit din străini pe pămîntul nostru.

DARI DE SEAMA

I.

Haralamb G. Lecca. Casta Diva. Piesă în 4 acte, 167 pp.—Acelaș. *Jucătorii de cărți.* Piesă în 4 acte, 166 p. (Apărute în «Bibl. p. toți» No. 236 — 237; 238 — 39).

Nu cunosc în literatura noastră de astăzi un scriitor mai *interesant* ca d-l Lecca. Când nu te atrage, te revoltă. Când nu e sincer, te izbește cu afectarea teatrală. Dar te plictisește prea rar ca să nu-l citești. Și ori-ce se iartă unui scriitor, afară de plictiseală ce ți-ar putea hărăzi citirea lui.

Pe d-l Lecca, îl urmărești mai cu interes când privește viața drept în față. E unul din cei puțini cari cunosc viața. A văzut-o mai întâi — ca să zicem așa — prin gaura cheii și în urmă, deschizînd ușa s'a aruncat în vârtejul acelei lumi, care în lumina candelabrelor își joacă viața într'un vals amețitor:

brațe albe, sînuri decoltate, mătase, parfum și sete nepotolită de—primăvară. Pe de lături a zărit alcovurile cu viața de culise, ridicările și căderile vertiginoase și cărțile—această roată a norocului, de spițele căreia se atîrnă cu toții, penra a se împletici în ele.

Și mai cunoaște d. Lecca ceva: comedia iubirii. Mai cu seamă comedia iubirii, acest război pe moarte și viață a doua suflete ce s'aun iubit, această violentă ciocnire de pasiuni, cu întregul ei registru de ură și dispreț, de dorinți aprinse și desamăgiri desgustătoare.

Pe toată întinderea ei dramatică naturală că nu o știe, sau cel puțin nu o știe exprima. Ar fi trebuit să mai meargă la școală, să învețe la Strindberg, la Ibsen și chiar la d'Annunzio, pentru a cunoaște pînă în adîncul ei această comedie, izvorul nesecat de opere de artă.

Văzînd problemele ce le atacă, îți vine cumva să regreti că d. Lecca nu e mai meșter, că acest fiu al Capitalei nu observă mai mult și mai adînc și nu găsește forme mai alese pentru o viață, care merită să'și aibă și ea interpretul ei.

Casta Diva... nume pe care liceanul sentimental îl dă iubitei sale. E întîia operă dramatică a d-lui Lecca, cu multe amintiri

de licean precoce. Eroul e student. Al doilea eroi e abia bacalaureat. Eroinele sînt copile de școală. Se vorbește mult de școală de pian, de împărțire de premii. Tinerețea autorului zîmbește încă în primele acte, e tinerețea de visări nevinovate, în care o singură strîngere de mînă dă senzații, deschide perspectiva unui viitor.

Dar fantoma se și ivește. E fantoma iubirii a toate veștejitoare, care-l urmărește pe d-l Lecca în «piesele» și în toate poeziile d-sale.

Autorul îndrăzneț le pune față în față! Castadiva și fantoma ei, iubirea curată de fecioară și dragostea vinovată a Leliei.

Războiul se dă, și birue femeea perversă, ea care nfruntă semeț ordinea socială, care înfrînge legile firii; triumfă pînă la sfîrșit, fără a se umili și fără a fi umilită. Iar alături de ea, copila castă se stinge de iubire. Înșelată, ea-și ucide conștiința și se aruncă celei dintîiu lepădături de bărbat ce-î iese în cale. Cade apoi, fără a mai avea puterea de a se ridica, osîndită și uitată.

E întîiași dată cînd vedem pe d-l Lecca muncind serios: sînt aceste două caractere de femeî, reprezentînd două lumî deosebite, două morale și două voințe bine definite. E viața cum este și viața cum ar trebui să

fie. Și din aceste două probleme ce se urmăresc vecinic, ca soarele cu luna, rezultă tragicul.

Gina, copila cu castitatea pătată, este o figură adânc tragică. Ea ne amintește vii de Irena, din «Ziua învierii» a lui Ibsen. Ca și aceasta, ea-și uită mândria și cade; ca și Irena, Gina ajunge «obiect», ființa ce nu mai distinge între bine și rău, căci—:

«Fericirea n'o poți face, dar nici reface. Și apoi nu mai am putere să încep o nouă viață. Sufletește vorbind, am îmbătrînit. Am ajuns la acel somn final, din care nu mă mai pot deștepta. În inima mea în zadar cauți simțămintele, pe care le aprinseși odinioară; le găsești arse, stinse, — și în cenușa lor nu mai poți citi cît de vii fuse odată focul. Cu cît mă apropii de sfîrșit dacă m'ă arunc ochii înapoi, să mai văd pe unde am trecut, — patimile, simțămintele, durerile, bucuriile, toate îmi apar micșorate, aproape șterse, pierdute 'n zare. Mă cuprinde o nepăsare fără seamăn. Și nepăsarea e cea mai dulce mîngăere: e simțămîntul care ne adoarme ființa pentru a ne ușura sfîrșitul... Și s'a sfîrșit!...»

E ceva ibsenian în Gina d-lui Lecca, iar toată piesa d-sale — căreia nu înțeleg de ce nu-î zice tragedie — e cea mai bună operă din tot ce a produs între atîtea trivialități.

*

De la «Casta-Diva» la «Jucătorii de cărți» e o cădere. Cam același cădere ca de la o piesă de caractere la alta de moravuri. Autorul urmărește diverse tendinți, îmbracă toga de apostol și se expune la zeflemele. De ce nu învățăm să lăsăm odată moravurile, biciuirea lor și alte apostolături pentru «Dacia» și să păstrăm în artă tendințe mai puțin interesate?

Toată drama asta a d-lui Lecca nu este altceva decât povestirea morală despre zădarnica încercare a unor părinți de a-și îndrepta un fiu, căzut în patima jocului de cărți. E povestea «fiului rătăcit» și morala fabulei: ascultă de părinții tăi! E scrisă mai mult pentru liceană — și o recomand foarte mult pentru bibliotecile școlare — decât pentru oamenii iubitori de artă.

O altă greșeală fundamentală a acestei opere se găsește în felul naiv și iarăș extrem de moral cu care autorul voește să deslege un conflict de dragoste. Il desleagă ca un preot catolic — d-sa, apologetul de pînă aci al dragostei fără margini și fără filistenism. Și ce rău îl prinde, Doamne, — rolul de misionar cucernic! Lungeste numai acțiunea și-i strică tot efectul, pe care l-ar fi avut dacă scotea mai în relief figura *fantomei* sociale de rigoare, care este în această piesă

d-na Clara Torinî, palida și eleganta arătare, corupătoare de suflete tinere.

Cîteva scene picante, cîteva schițe de oameni reali are însă și în «Jucătorii de cărți». Bancherul Natan e o figură dintre cele mai bune ale d-lui Lecca.

*

Recitind aceste două piese, amîndouă cu un fond pronunțat sentimental, ai impresia că d-l Lecca e într'o continuă luptă cu sine însuși. Idealismul său, salvat încă din tinerețe, e în luptă cu realitatea vieții ce-l înconjoară. De aci acea orbecare, acea nehotărîre în alegerea subiectelor, acea continuă cădere de la avîntul cel mai tineresc la proza cea mai absurdă.

Și de data asta îi vom recunoaște dibăcia pentru teatru și vom regreta că talentul d-sale n'a răușit pînă acum a se ridica de-a-supra primei opere, care este «Casta Diva».

II.

Duiliu Zamfirescu, *Tănase Scatiu*. Roman. p. 144. H. G. Lecca, *Cîmii*. Piesă în patru acte p. 91. (Apărute în No. 257 și 259-260 din «Biblioteca pentru toți»).

D-nii Duiliu Zamfirescu și H. G. Lecca într'o bibliotecă populară! Gîndul nu e rău,

căci nu sînt scriitorii cari n'ar avea dreptul să nu rîvnească la popularitate. Dar pot d-niî Zamfirescu și Lecca să fie vre-o dată populari?

Pînă acum nu sunt. Muncesc de multă vreme și-aŭ multe volume la activul lor. Aŭ avut și succese parțiale și aŭ și admiratori ascunși. Dar astăzi totuș nu sînt de cît niște isoლაți. S'ar părea că aparțin mai mult trecutului, prea de timpuriu, fără să-și fi trăit în mod mai intensiv viața literară și fără a fi contribuit cu ceva pozitiv la culoarea epocii noastre. E zgomot, e mișcare în toate părțile astăzi, dar în toată frămîntarea asta, la care publicul cel mare ia parte cu interes vădit, numele d-lor Zamfirescu și Lecca răsună foarte rar și probabil tot așa de rar aŭ să răsune și în viitor.

De ce această lipsă de legătură, de comunicațiune intimă, între public și numiții doi?

Scriitorii solemnii, glaciali nu intră niciodată în favoarea mulțimei. Iar domniî Zamfirescu și Lecca sînt solemnii pînă la ultima potență a afectării și sînt reci, aproape rigizi. Tot așa de puțin simpatice sînt scriitorii blazați, iar domniî Zamfirescu și Lecca nu sunt departe de categoria acestora: cînd nu vād lumea în o culoare

ștearsă romantică, o zugrăvesc în negru, o ceartă, o scuipea 'n obraz. E ceva repulsiv în superioritatea asta morală și estetică ce'și aroagă ei față de mediul fixat în operele lor. Miroase a *ciocoism* literar!

*

În cursul deceniilor s'a cristalizat un subiect favorit pentru prozatori și autori noștri dramatici: corupția prin politică. E terenul cel mai vast, care oferă fenomenele cele mai variate din viața socială, cu schimbările ei repezi de situații și de caractere. Elementele de observație fiind așa de multe, nimic nefiresc dacă aproape toți scriitorii noștri se simt atrași de ele. Ar fi un capitol caracteristic de istorie literară, dacă cine-va și-ar lua osteneala să grupeze la un loc pe toți cîți au scris despre moravurile politice și-ar arăta cum au evoluat concepțiile scriitorilor în această privință.

Căci un fir roșu de la unii la alții este în adevăr. La început scriitorii erau mai îngăduitori și împărțeau societatea în două tabere, una condusă de principiul destructiv al politicianismului și alta de binele obștesc. «Brazii» și «putregaii» le-a zis acestor tabere, foarte nimerit, un autor de-a doua mîna mai din zilele noastre. Dar, cu cît înaintăm, «brazii» par a se pierde sub

povara anilor, figurile senine dispar. In cărțile ce anunțăm sînt numai «putregaie», cari s'ar fi înstăpînit pe întreaga viață politică. La d-l Zamfirescu, ca și la d-l Lecca, singurii reprezentanți ai binelui sînt doi boeri, paralitici și aceștia, în semn că prăbușirea întregii rase este iminentă. Restul care birue și dominează, prezentul și viitorul conducătorilor, e compus din parveniți, ca bogătașul Scatiu și din cîini, ca Alexandru Fronda...

Nu încapе îndoială, că realitatea e alta și că în viață e mai multă variație de caractere și de sentimente. In critica lor aspră la adresa societății, în monotonia tendințelor și în scepticismul afectat, e nota cea falsă, fundamentală, din aceste două lucrări. Ceilalți scriitori ai noștri sunt mult mai sinceri și mai adevărați.

*

Romanul d-lui Zamfirescu, cu toate că face parte dintr'o trilogie, e o lucrare încheată, cu strînsă unitate de acțiune și de caractere, ca la orice meșter în ale formeî. Viața politică de la țară, cu despoții provinciali și cu țăraniî chinuiți însă nu e ceva nou în literatura noastră, căci o mai găsim la alți scriitori mai vechi și chiar la d-sa.

Dar originală cu totul e firea sucită a semidoctului bogătaş Tănase Scatiu, un nevropat în straie de ciocoî. E o mică creație acest decadent Scatiu, cu pofte neroniane.

Incolo întreaga operă, comparată cu deosebire cu scrierile celor tineri, pare acum învechită. Are ceva într'însa din atmosfera și din sceneria romanelor uitate ale lui Bolintineanu. Mult contribuie la această impresie sentimentalismul eroinei, — vecinica soție tânără, visătoare, brutalizată de un soț nesimțitor, de un satir libidinos, pe când gândurile ei plutesc departe, la un făt frumos din copilărie... după tipicul adevăratului roman. În unele scene, cum e de pildă în momentul întâlnirii eroinei cu prietenul ei din copilărie, romantismul acesta demodat te face să zîmbești.

Cu părere de rău observi apoi că și stilul d-lui Zamfirescu s'a mai uscat. A pierdut din frăgezimea celui din operele anterioare. Pagini întregi se citesc ca cea mai seacă proză oficială, fără nici o scăpărare de spirit său de poezie. Pe ici pe colo dă stilului o culoare științifică, ceea ce iarăși constituie un contrast neplăcut cu caracterul literar al limbei sale.

Strînsă ca logică și caractere este și drama d-lui Lecca. Dintre toate ale sale, acțiunea aici urmează cu cea mai severă consecvență. Tipul paralicului politician Verera nu e o creație a d-sale, dar e perfect susținut pînă la sfîrșit. De asemenea e îndemînatec prinsă toată suita de paraziți politici din jurul eroului, — acel amestec grotesc de amoralî și de femeî stricate, acei cîini cari «se mirîe și se mușcă, ling piciorul care-î lovește și sfîșie mîna care-î mîngîie». Bucata are și calități tehnice, căci nicăiri autorul n'a reușit mai bine ca aici să stăpînească acțiunea pe scena plină de personaje, cari vorbesc și se agită de odată.

Dar teza dusă la extrem, tendința realistă vădită, tratarea aproape brutală și ironia nesfîrșită a autorului față de subiectul său sunt și defectele acestei opere, defecte mari, căci coboară valoarea ei artistică.

Pentru ca un scriitor să reușească a fi popular îi trebuie alte calități decît acele ale d-lor Zamfirescu și Lecca. Fără a linguși orgoliul mulțimei, fără a o idealiza și a-î acoperi lipsurile sufletești, autorii sunt chemați totuși a ține echilibrul între însușiri și defecte și a nu se pierde în afectări și extravaganțe. Sau dacă ei sunt spirite de negațiune și țin numai decît să intre în rolul

de critici sociali acerbî, de acuzatori publicî, trebuie să aibă darul de-a se avînta la o superioritate absolută și a nu lăsa în opera lor urme de gîndire banală, ca la orice moralist convențional.

Ce rău ne pare că nu găsim această superioritate la cei doi autori!

III.

Em. Gîrleanu, Cea d'întîi durere. Buc. 1907. p. 262, (Editura «Minervei»).

La prozatoriî noștriî de astăzi — trebuie să ne obișnuim a nu mai zice la *tinerii* noștri prozatori — găsim o notă comună, la unii mai puțin accentuată, la alții bătătoare la ochi: romantismul. E poate nota caracteristică pentru întreaga mișcare literară de astăzi. Nu suntem nici țărăniști, nici decadenți; și mai puțin ne-am putea numi clasi-ci; sîntem însă cu toată siguranța romantici.

Romantismul este o noțiune foarte largă și aproape nu e scriitor care să nu fi atins, măcar cu o parte a producțiunilor sale, cîmpul floarei albastre. Sunt romantici toți cei ce, ca prozatoriî noștriî, își iubesc țara și privesc cu drag la vremile mai bune cari dispar, la boierii neaoși cari apun cu toată

atmosfera lor idilică. Sunt romantici toți cîntăreții resemnați, cari cîntă visurile sfirmate ale neamului, sau ale lor, și întrezăresc, numai prin ceață, un viitor mai bun. Toți cîți se întorc cu blestem de la viața din oraș și se așează cu gîndul la vatra curată de la țară, ca niște moșnegi plini de experiențe fatale și căroro nu le-a mai rămas decît mîngîierea florilor din vre-o grădină de castel dărăpanat; toți cîți cultivă simbolica poezie a poporului, poezia cîmpului, duioasă și dulce ca o rugă de creștin; de asemenea cei ce se pierd în speculațiuni vagi, obscure, în comparații prăpăstioase pentru a exprima un sentiment așa de omenesc de altfel și de limpede la alții, — toți aceștia sunt romantici și sunt tovarășii noștri în viața literară.

D. Gîrleanu e printre aceștia și încă printre cei d'întîi, — căci d-sa a înaintat repede. Cine ar fi crezut ca din modestul ofițer Emilgar, care prin Arhiva d-nei Riria semna mică și incoloră dări de seamă și notițe istorico-literare, să se desvolte abilul stilist și povestitor de astăzi?

Cu o nuanță ușoară de moldovenism — care trădează pe omul umblat în școala populară a lui Creangă — d. Gîrleanu reia și în acesta al doilea al său volum subiectele sale favorite, din viața boierilor de la țară.

De obicei sînt boerî din ultima generație,—ultimele vlăstare, reprezentanți ai unui veac apus. Scenele se petrec mai ales în nopțile lungi de iarnă, cînd vîntul șueră groaznic pe la ferestre și porțile «pocnesc înăbușit ca niște lovituri de maiuri». Intîmplările aū loc în cîte un castel de la țară, părăsit și blestemat, în care vii nu mai sînt decît amintirile, iar boerîi se plimbă ca niște umbre și tresar numai în miez de noapte cînd «ceasornicul mare și rotund din perete bate rar și înădușit și, scuturînd din zimții roților lui, regula par'că mersul ninsorii»...

Intr'un loc scenele acestea fioros de romantice — dintre cari mai multă artă cuprind peisagele de iarnă și însăși figura eroului sinistru din «Grușan» — îți dau absolut impresia unei literaturi de un romanticism medieval. E vorba de un castel părăsit în urma morții neînțelese (și psihologicește nemotivate) a unor boerî. La poarta castelului apare într'o bună zi un călăreț spătos, cu căciulă țuguiață și auzind, că cei doi boerî sînt morți, el întoarce calul și se pierde «în norișorul de colb», fără nici o vorbă, ca un pribeag cavalier din vremuri de odinioară...

Atmosfera aceasta grea, pîcloasă, cu cer plumburiu, îi convine d-lui Gîrleanu și pentru faptul că este un sentimental, — ca orî

ce romantic. Chiar întâia sa bucată din volum — întâia durere — e țesută pe acest fond sentimental. D-sa pare că se identifică cu totul cu acel «strigăt de durere, adînc că mi s'a părut că eşise din fundul unei hrube», — cum caracterizează strigătul de moarte al unui pompier din această măiastră schiță. Acelaș fior, aceeaș melancolie neagră o găsim în alte bucăți, ca «Innecatul» și în «Frații», această subtilă schiță, din care d. Sadoveanu ar putea să învețe cum se pot prinde și note mai discrete din viața militară.

De altfel și în părțile cele mai senine, mai intime, nota fundamentală e tot duiosia romantică. În «Vierul» cu frumoasele părți descriptive, în «Tata» cu multele peisaje poetice și cu fina analiză a sufletului de părinte și în «La vorbă, într'o seară de iarnă», — singura bucată din tot volumul, unde natura e plină de viață — se rîde mai mult cu lacrimi decît din adîncul sufletului și se trădează scriitorul romantic, poetul dacă vreți, care privește lumea prin lumina unui amurg.

E aceasta o lume proprie a d-lui Gîrleanu. I-a devenit proprie mai ales prin felul cum o îmbracă, prin simplitatea stilului, prin coloratura limbei, prin variația de tipuri și de scenerii și în deosebî prin amintita notă de

blîndețe, de intimitate, de melancolie, care se resimte în fie-care frază.

Avînd decî multă originalitate, e natural ca d. Gîrleanu să fie considerat printre cei mai serioși muncitori ai generației noastre de scriitori, printre cei ce-și îngrijesc lucrările, își cumpănesc vorba, își cern subiectele, fără a se repeta și fără a se preocupa de cantitatea producțiunii. Eî ași insista poate chiar pentru o și mai mare selecțiune. «Patima» sau «Părtașul», de pildă, două bucăți mai slabe, nu le-aș fi pus alături de grozavul «Grușan». De asemenea, pentru viitor, ași socoti ca un succes al d-lui Gîrleanu, dacă ar renunța la așa numitele povestiri *cu cadru*, — cum sunt mai mult de-un sfert din schițele acestui volum — dacă n'ar mai pune în gura eroilor săi cuvinte ca: «o amintire tristă, pe care o să ți-o spun»... sau «în legătură cu asta, să-ți spun o întâmplare din tinerețe»... și apoi să urmeze însăși povestirea subiectului. Acest fel de compoziție a nuvelei — mai ales cînd se repetă — ar da bune privilegii pentru controlarea puterii de concepție a autorului și e păcat, ca, desigur din o nebăgare de seamă, să se ajungă la concluzii greșite.

IV.

«Iubita» lui Traian Demetrescu

A apărut, în cunoscuta «Bibliotecă pentru toți» «Iubita», romanul lui Traian Demetrescu. Tinerimea se va bucura, căci Demetrescu e al ei și numai al ei.

În literatură a rămas cu puțin. Paginile lui impresioniste și versurile-î numite de el însuși «suspine rinate» vor face pe cîte un cercetător să țină și de el seama, cînd va vorbi de o epocă în care se plîngea și se visa mult. Dar oricum ar evolua literatura și oricît s'ar preface gusturile estetice, în tinerime va rămînea totuși o bună parte, care va continua să citească pe Traian Demetrescu. Căci curentele literare vin și trec, dar plînsul, visarea și iubirea tinerimii rămîn de-apururi.

De-apururi se va vorbi de «iluzii», «idealuri», «desgust» și «decepții», — aceste su-nătoare cuvinte, al căror cuprins vag aprinde tinerile imaginații.

De-apururi privirea lunei va deștepta «setea nepotolită de-a fi fericit». Și vecinic o clipă de iubire va fi pricepută ca supremă înțelepciune a vieții.

La Traian Demetrescu, firește, acordurile sufletului tînăr sînt palide, nelămurite și

reduse. În avînturile-î lirice se oprește la început. Timid, duios, feminin, rămîne la suprafață. Artistul în el e mic. Dar prin nostalgia singurătății, prin vecinicul cînt al resemnării și prin cucernicia către sfințenia firei, el face parte din familia acelor scriitori romantici, cari stau omeneste mai aproape de tinerețe.

Ș-apoi iubirea lui!

«...moleșită, înfiorată de desmerdările și șoaptele lui, ea se întindea pe sofa, îi lua capul între amîndouă minile, îl privea cu ochi umezi, uimiți și adînci, îl lipea de sin, îl acoperea sub sărutări nesfîrșite, par'că ar fi voit să-l omoare. Fiecare își da pradă celuiălalt comoara sa de tinerețe, de frumusețe, sărutîndu-se unul pe altul cu voluptățile cele mai dulci. Se perdeau într'un delir de senzații, se perdeau ca două flăcări cari s'amestecă...»

O iubire bolnavă, dar nevinovată. Ceva din Eloisa lui Rousseau și din Lotta lui Goethe. Muzică multă de cuvinte. Tresăriri de fericire. Și pe urmă... parfum de vioarele uscate. Așa iubeau contemporanii lui Eminescu și așa va iubi tinerețea totdeauna.

* * *

Emil Corbescu, eroul romanului «Iubita» este reglementarul eroi al romanelor sentimentale. Înainte de a intra în acțiune «scui-pase puțin sînge», — deci un erotic bolnă-

vicios. El ura «minciuna vieții convenționale» de la oraș și iubea singurătatea, această «călătoare tristă». «Și sub tăcerea eternă, sufletul lui Emil par'că murea de o neînțeleasă, de o sfișietoare melancolie»...

Eroina, Maria Cerbureanu, nu e nici ea un model de sănătate. Mamă-sa murise «de ftizie galopantă».

Cu acest fond de sensibilitate moștenită putem prevedea ce legătură se va desvolta între cei doi. E aceeași iubire, pe care o întâlnim pretutindenă la Demetrescu, în volumul lui de «sensitive», în notele lui «intime» și în privesțile lui din viață: o idilă într'un cadru de poezie naivă și une-oră o beție delirantă a simțurilor.

Idila începe cu o primblare a tinerilor prin grădină și se continuă în salon. «Un miros de garoafe și de roze pătrunde în lăuntru; luna plină lumina de-asupra lor» pe cînd ei se gîndeau dacă «există o armonie universală între simțuri și gînduri»?.... Urmează destăinuirea prin mijlocirea pianului; clipele de îndoială și mai tîrziu înșuși cîntecul cel mare al iubirei cu «frica de sfîrșit și teama instinctivă de nestatornicia iluziei».

Sfîrșitul? Banal ca toate sfîrșiturile. Despărțirea. Mărturisirile nebune, beția îmbră-

țișărilor, visările în feeria nopților se pierd în timp și în spațiu. Și aici, ca 'n toate romanele după care subiectul lui Demetrescu este aproape copiat, cel care trebuia să renunțe este eroul și cea care se deșteaptă mai de timpuriu la realitatea vieții este eroina. Morala fabulei o dă un prieten al eroului: — «Ați cîntat amîndoi un duo de voluptate, un cîntec de tinerețe, — atîta tot. Ea era liberă și frumoasă, tu erai inteligent și plăcut. Așa sunt toate amorurile: idile de Mai, scrise în puține strofe».

* * *

Și toate drăgălășiile aceste, cu multele analize sufletești, cu neconținute reflexiuni, învățate în aparență și imposibile în fond, și cu bogăția de flori și de raze de lună se citesc ușor. Lumina simpatică în care e învălît nefericitul autor, — decedat așa de tînăr, fără a fi putut aduce vre-o ordine în impresiile sale și în ideile dobîndite prin multă lectură, — lumina aceasta contribuie și ea la ridicarea interesului pentru o așa de plăpîndă operă. Nu ne vom apropia însă de ea cu armele zdrobitoare ale obiectivității, de oarece naivă cum este, o biblie a iluziilor, o apoteoză a iubirii, o carte a tinerimei — merită să trăiască.

V.

«Marin Gelea» de N. Petrașcu.

Dacă aș trăi în Ardeal, sau în vre-o Capitală a țărilor din Occident, fără a fi cunoscut mai întâi societatea bucureșteană, citirea romanului «*Marin Gelea*»¹⁾ de d-l Nicolae Pătrașcu, mi-ar fi procurat un șir de desiluzii.

Nu pentru valoarea lui literară. Cunosc cu deamănuntul studiile critice ale acestui scriitor, cu vorba lor lungă, rece și ostentivă. Cum însă în toate acele disertații n'am descoperit nici o pagină, creată de mână de artist, nu eram cu nimic îndreptățit a vedea în d-sa pe romancierul de mîine. Unul a fost Lessing, care, nefiind artist, a voit să dea literaturii germane o dramă și o comedie model și a reușit. Criticii veniți în urma lui, voind să-l imiteze, au dovedit prin încercările lor cel mult cum nu trebuie scrisă o operă de artă. Și d-l Pătrașcu aparține acestor imitatori. Poate să știe ce este un roman, poate la nevoie să-î facă geneza în teorie, fără să fie în stare a-l scrie.

1) N. Pătrașcu, *Marin Gelea Roman*. București, 473 p.

Desiluziile mele ar fi avut o altă cauză. Romanul d-lui Pătrașcu prezentându-mă la mura societății române în o oglindă grotescă, era să pierd orice nădejde în viitorul țării, ale cărei destine aș încăput pe niște mîni atît de necurate și pe niște capete atît de înguste.

Din fericire însă, știu că filipicile d-lui Pătrașcu n'aun substrat îndeajuns cercetat și că din pricina urîtelor culori, așternute pe pînză de o mîină nedibace, nimeni nu trebuie să se îngrijoreze. Oricine a prins cîteva manifestări ale societății noastre conducătoare, oricine a cunoscut, măcar în treacăt, figuri asemănătoare celor din romanul «Marin Gelea», se poate convinge ușor, că aci ni s'a dat o alcătuire cu totul falsă și tendențioasă. Falșitatea asta provine fie din neputința de a înțelege viața și a pătrunde spiritul societății descrise, fie din vre-o supărare personală, care totdeauna joacă un rol însemnat și urît în romanele sociale de actualitate.

Lipsit cu totul de originalitate, d-l Pătrașcu, condamnă *cu asprimea frazei* societatea noastră înaltă. Imitînd pe Eminescu, el primește teoria păturilor supra-puse și face răspunzător, pentru multe viții, incui-

bate în aristocrație, amestecul de sînge din cursul veacurilor:

«Stratele suprapuse de la noi — zice d-sa prin glasul unui personagiū, poetul Nerva, presupusul pseudonim al d-lui Delavrencea — adică parveniți de erī și parveniți de azi cu femeile lor, cu viața și alcătuirea lor, sunt aproape moarte, sunt virfurile uscate ale frunzelor dintr'o plantă. Societatea romină, adevărata aristocrație se va naște mîine, cu toate caracterele altor nobleți vechi, *va fi* inteligentă, morală, iubitoare de frumos și mai presus de toate națională. Cea de astăzi e un accident monstruos în viața poporului romin și de aceea are și sufletul diform al unui accident..

Reținem decī constatarea, așa de puțin măgulitoare pentru noi toți, că înalta noastră societate de astăzi este neinteligentă, imorală și neiubitoare de frumos, *un accident cu sufletul diform (!)*... și trecem la amănunte.

Lumea asta forfotește prin saloanele somptuoase ale Capitalei. Limba de conversație e franțuzească, neapărat, — ocazie pentru o lecție de patriotism ieftin.

Doamnele din această societate ?

«Crezi că citesc vre-o carte rominească ? Nici n'au măcar pudoarea înconștienței lor ! Alecsandri Bălăcescu, Eminescu... sunt pentru ele mai puțin decit numele unor cai de cursă !»

Domnișoarele ? Una din ele, auzind că se vorbește de Eminescu, întreabă :

«Eminescu?... Poetul nou ? Nu-î așa că face parte din școala lui Verlaine?..»

Indeosebî o doamnă — biata doamnă Lari, prototipul aristocratei «liberschimbiste» — e pusă greu la contribuție. Ea e :

«...femeia care și-a vîndut tinerețea la 18 ani unui gîrbov bogat de șaizeci de ani și care s'a măritat de-a doua oară cu Stănescu, ca să-î cîștige procesul de moștenire, iar după ce a cîștigat a plecat singură la Paris... o prefăcută și jumătate. o Messalină cu aerul de mironosiță...»

Acelaș ton trivial îl întrebuițează la caracterizarea bărbaților. Cu puține excepții, între cari eroul Gelea, un sentimental patetic pînă la absurditate și un anume Mangra, fost secretar la legația din Paris, toți sunt niște firî catilinare, desfrînați, proști, putrezi, fie oameni politici, fie profesori sau literați, începînd cu cei de frunte, cu profesori universitari, cu «regele criticeii» și șefii de partide, pînă jos, la cel din urmă bătăuș.

Vreți să cunoașteți un om de stat ? Iată Gogu Prezeanu...

«... un timpit înstruit. Așa cum îl vezi de ridicol la înfățișare, el e cel mai grozav om politic al partidului. *L'a făcut om de stat inconștiența-i amestecată cu un grăunte de nebunie.*»

Vreți un doctor model, care măi face și politică? Iată pe Dr. Maurescu :

«... o ființă mică și slabă la corp și la minte, cu urechile blegi și cu genele roșii...»

Doriți cunoștința prinților romîni, rămășițe glorioase ale vechilor familii de Domni? Vă prezint pe prințul Vladimir :

«... un nul și un neputincios, de care te miri și te întristezi că are forma de om.»

Alătura de el, prințesa Ilarie, e :

«... o movilă de cărnuri moi și grase (sărmanul meu tiz!) susținută cu mare greutate de oasele duble ale corsetului.»

În cîteva pagini găsim apoi la un loc întreaga astă societate de tonți, corupți și «liberschimbiste». Suntem în parcul din Sinaia :

«În marginea parcului *highlifeul social* al Sinaei, doî cîte doî, *femeia cu amicul*, stau la umbra plopilor subțiri, femeile pe marginea bazinului, iar amicii tolăniți pe iarbă, fiecare în dreptul fiecăreia. Ele ședeau picior peste picior, cu fustele scurte, după moda timpului cu ciorapii à-jour (timpul cu ciorapi à-jour!). Ei cu ochii injectați de sînge, cu obrajii congestionați, plini de mîncare nedigerată încă (cu obrajii plini de mîncare nedigerată!!) le priveau de jos. Apoi, ca și cînd tabloul n'ar fi fost destul de caracteristic, cîinii lor alcătuiră alături *ca un plan* măi accentuat al tabloului. Din timp în timp, stă-

pîna unuia din cîini le arunca, distrată, cîte o dojană, plecată parcă dintr'o *gelozie inconstientă a libertății animale*.

— Voyons, Cador !...

— Voyons, Livrette !

După digestie intrară cu toții în hotel !»

Fără cîini, desigur. Aceștia rămăseseră afară, în nesupărata lor libertate animală, pizmuită de stăpînele lor, pe cînd ele cu amicii, — «highlifeul social» — s'aũ retras la somnulețul postmeridian, cum cu atîta subtilitate stilistică ni se dă să înțelegem.

Lășîndu-ĩ în brațele lui Morfeu — căci e așa de dulce somnul în Sinaia ! — noi să întrebuintăm timpul ca să ne răfuim puțin cu domnul autor.

Admitem că societatea noastră e bîntuită de multe rele și că artistul poate să-și ia dreptul a le biciui. Acestor rele și reprezentanților lor, nici prin gînd nu ne trece a le lua apărarea. Eminescu a dat alarmă în po-triva lor în satire, iar în articolele politice aplică ferul roșu asupra «sedimentelor de cocote și pungași». Pentru ca rolul de acuzator public să șadă bine cuiva, trebuie însă să aibă mai întîi autoritatea morală și intelectuală a unui om de geniu, a unui artist mare, căci altfel cuvintele lui violente și aerul acela solemn de grozăvie aũ în sine

ceva donchișotesc, cu bine-pronunțata lor nuanță de ridicol. Iar d-l Pătrașcu—nu este un om de geniu.

Recunoaștem apoi artistului voia de a'și lua subiecte și caracterele din cercul cunoscuților săi, din oamenii politici și literați ce'l înconjoară. Romanul avînd a reda suflete și întîmplări reale nu poate fi despărțit de viață și scriitorul e în dreptul său a'și alege cîmpul de observație unde voește.

Dar, îndată ce personagiile dintr'un roman său nuvelă sînt așa fel tratate, ca să le cunoști modelul, fără multă bătae de cap, acele nu mai sînt opere de artă, ci pamflete. Figura reală trebuie să rămînă departe, ascunsă; ea e numai aluatul primitiv, lutul căruia artistul îi imprimă forma și-i insuflă viață cu ajutorul fantaziei sale creatoare.

Idealul în această privință ar trebui să fie figura distinsă a eroinei Klaerchen din «Egmont» de Goethe, figură vie, căreia însă criticii cu toată asidua lor cercetare nu i-au găsit modelul. Altfel, dacă în lipsa fantaziei și mai ales *în lipsa cinstei artistice*, asemănarea este mare, avem înaintea noastră copii rele de pe natură, sau caricaturi cu tendințe culpabile. Și d. Pătrașcu ne-a dat aproape numai schimonoseli de acestea, fă-

cute cu ură și patimă multă, dovedind și pe calea asta slăbiciunea sa de scriitor.

Dar chiar dacă aluziile d-lui Pătrașcu n'ar fi așa de transparente și mobilul sufletesc urit ar fi fost mai acoperit, ne întrebăm: este societatea română în adevăr atât de căzută sub raportul moral și intelectual, încât să inspire atita revoltă unui scriitor și să-l facă un critic social violent, un pesimist atât de desperat? În nici un caz. D. Pătrașcu e un tendențios brutal. Incercarea lui e pur și simplu o afectare, o ușoară cochetare cu direcțiile democratice mai nouă, o vînătoare de patriotism, — însușiri ce le întilnești la fiecare neofit, la toți scriitorii cari, fără a cunoaște pe țaran, îl laudă vecinic, punîndu-l în opoziție cu orășanul corupt și fără a fi fost cîndva patrioți; prin educația și temperamentul lor, se improvizează în apostoli de dragul modei și al popularității.

Să revenim însă la roman.

Societatea asta «coruptă» este numai cadrul povestirei. Firul însuși e cu mult mai puțin revoltător. Din potrivă, e vorba de povestea unei iubiri dintre cele mai banale.

Un architect — Marin Gelea — iubește pe Elena, fata unui moșier. Vîrtejul vieții de Capitală îl smulge pentru un moment de lingă ea și îl apropie de o ispită (numita

d-nă Lari) căreia-i resistă, — rezistență ce nu contribuie cu nimic la îndulcirea caracterului șters al eroului. La Sinaia — îndată după scena cu cîini și obrajii plini de mîncare nedigerată — cei doi iubiți, Gelea și Elena, se revăd. Urmează declarația de dragoste, în propoziții lungi de cîte două pagini, cum n'a mai fost și nu cred să se mai fi scris vre-o dată.

Tînărul, luîndu-și iubita de mîna, o duce la umbră de brad, ca să-i vorbească de «amintiri strămoșești», de «metempsicoză», de «natura care se repetă în combinațiile ei», și de «Irina Buzzeasca din biserica dela Stănești»:

....Așa că mergînd mai departe și legînd firea mea cu firea d-tale, dorurile mele cu dorurile d-tale, îmi închipui că sîntem, poate, doi tineri din vremurile acele, cari n'aū putut face împreună (tinerii săū vremurile?) decît preludiul vieții lor și cari se întilnesc în veacul nostru de bărbăție din nou pe pămînt, spre a-și urma mai departe traiul, întrerupt odinioară de vre-o întîmplare oarecare, *poate de o descărcătură de armă din mîna unui dușman*.

După această descărcătură de cuvinte Elena negreșit că trebuia să ametească și să fie a lui Gelea. «Plecîndu-și capul, el își lipi buzele *de degetul ei inelar*: în gîndul lui *sărutatul* acesta era *ca un inel* de logodnă»,

Maî târziu, după ce Elena maî bolise şi de o congestie pulmonară, se făcu nunta şi Dumnezeu binecuvîntă căsătoria lor cu doi do-lofani...

Această simplă povestire e înămolită de materialul secundar, fără nici o legătură cu acţiunea, nici cu formarea saŭ sdruncinarea caracterelor. Afară de caricaturile sociale po-menite, găsim în carte interminabile descrieri ale comorilor de artă din Italia, Franţa, Spa-nia şi Grecia, descrieri întrerupte numai de către un oltean zarzavagiŭ, care, trecînd pe sub fereastră, strigă: «Haî la praz, cartofi şi varză»!—şi mută gîndurile scriitorului în altă ţară.

Pe lîngă partea pamfletară şi banalitatea acţiunii, predilecţia aceasta pentru umplu-tură fac din romanul d-lui Pătraşcu una din cele maî nereuşite opere literare din ultimul timp, vrednică de recomandat cel mult unui spiritual spicuior de fraze delicioase.

VI.

Poeziile d-lui O. Carp

O lectură chinuitoare pentru mulţi! Im-presia de durere ce ŷi-o lasă întia poezie. — povestea unui rîndunel rătăcit, care nu maî ajunge pe tovarăşii înaintaţi şi cade pradă

valurilor — nu te părăsește pînă la sfîrșit. Tot crîmpee de imagini, negre și posomorîte.

Incepe cu zile de iarnă, cu corbă și cu trandafiri degerați, cu părintele Nichifor (ca să rimeze cu «vifor»), care-și perde-un copil pe vreme de îngheț. Povestește basmul trist al unui împărat nebun de dor și al Ofeliei celei batjocorite de prințul ei. Ne plimbă apoi prin «codrul de cărbune» și prin alte prăpăstii, unde întîlnim corpul neînsuflețit al frumoasei Magdaline «copila lui Ciulei» (ca să rimeze cu «satul ei») și leșurile a doi evadați din fundul ocnei. Cînd ne întoarcem din acest drum, trecem pe lîngă un palat negru, cu o lume de fantome («Umbre») și zărim alături un cîine de tată ce-și lovește fiul drept în inimă («Tată») și întîlnim pe un biet țăran, încovoiat de-asupra plugului și gîndindu-se că soarta lui, chiar și după moarte, este aceea de a tot mîna boii și a ține coarnea plugului. Toate aceste tablouri sînt încadrate în negrul misterios și rece al unei nopți fără viață :

Vre-un freamăt de viață, vre-un murmur de pîrae
 Nimica nu s'aude, nimica nu tresare...
 Plutește numai luna tăcută și bălaie
 Și mersul ei în noapte e singura mișcare...

Poeziile aceste sînt scrise mai de mult,
 Gusturile evoluează însă repede. Fie că, în

mod firesc, s'a produs oare-care însănătoșare în opinia publică, fie că firii mai senine s'au înstăpînit pe presa literară, o asemenea duioasă cîntare a durerii și reducere a acestei dureri la motive adeseori atît de mărunte, nu mai surprinde. D-lui Carp îi lipsește însușirile de căpetenie ale scriitorilor mai noi: temperamentul și vigoarea, grație cărora întreaga noastră mișcare culturală a primit o înfățișare mai vioaie și mai încrezătoare.

Dar, înainte cu vre-o 15 ani, cînd Eminescu era încă stăpînul gîndurilor și conducea condeii tuturor și cînd d. Gherea propoveduia un nou ideal social, d. O. Carp putea să fie mai gustat între cei puțini. Atmosfera era atunci mai prielnică, spiritele erau mai moleșite cumva și ideia d-lui Carp, că picăturile de ploae din streșini sînt simbolul plînsului universal, putea să fie apreciată. Pe de altă parte tendenționismul fiind în floare, era foarte firesc, ca citind pășania fetei lui Ciulei și nenorocirea celor doi ocași, întregul club socialist să isbucnească în plîns, iar d. Gherea să se simtă îndemnat a stărui — mai mult decît ar face-o astăzi — asupra personalității și originalității acestui «artist proletar».

Tot din spiritul timpului de atunci se es-

plică felul însuflețit cum d. Delavrancea atrăsese la Ateneu atenția publicului asupra acestui poet. Multe note sfielnice și cu deosebire cele romantice, pesimismul social în formă blajină și reflexiunile continue au multe puncte de atingere cu artistul discret care e Delavrancea.

Cu noi însă, cari asistăm la o întreagă regenerare a literaturii prin cheltuirea de mai multă energie, visarea asta continuă, rece și tulbure, afectarea unei nenorociri sociale sau universale de dragul curentului, ne atinge prea puțin. Pentru noi d. Proca are înainte de toate meritul de a fi autorul cunoscutei *Doine*:

Atit de trist răsună doina
Făr de cuvinte înțeleasă!
Ce dor își spune cine-o cîntă,
Și ce durere îl apasă?

Ascult-o bine cum adie
Din munții noștrii pînă'n vale
Și spune-mi dacă știi vr'un cîntec
Mai dulce și mai plin de jale?

Nu-î plînsul unei inimii numai
Și-al unei clipe trecătoare
Ci neamul nostru 'ntreg își cîntă
Durerile de care moare.

E singura lui poezie care rămîne și care
mai are, poate, importanța de a fi servit ca izvor

de inspirație altor doi poeți pentru două puternice creațiuni, superioare acesteia. Incoloredem în d. Carp mai mult pe eminescianul, — cult pentru că știe să îmbrățișeze și subiecte filozofice și bun stilist, pentru că nu se perde în vorbărie de prisos, ca alți epigoni. Rob al ideilor curente, nu putea încă să aibă și să-și dezvolte o personalitate proprie.

Mai supărător este în acest volum lipsa de egalitate, ce pare a caracteriza întreaga operă poetică a d-lui Carp. Ce bine descrie marea une-orî și ce fericită e fraza «Umbra codrului pe apă face apa gînditoare...», dar ce copilăros sună următoarea teamă de valuri :

Cine știe
Poate-aŭ să treacă
Peste vre-o luntre
Care se'nneacă!

Inegalitatea și lipsa de control o vedem cu deosebire în șirul de traduceri din Lenaŭ și Heine, traduceri cari n'ar face cinste nici măcar începătorilor.

Poate să existe o mai prozaică interpretare ca următoarele strofe din Heine?

A căzut prea timpurie
Bruma peste flori albastre.
Le-a pălit și s'au uscat.

Un flăcău iubia o fată,
 Și-au fugit pe-ascuns de-acasă,
 Mamă, tată n'au știut.
 Pribegind nu-și mai aflară
 Nici odată fericirea ;
 Prin străini s'au prăpădit !

Și poate-se tipări o măi oribilă mutilare
 și banalizare a celei măi frumoase strofe din
 renumitele cîntece de stof («Schilflieder») ale
 lui Lenau :

Weinend muss mein Blick sich senken
 Durch die tiefste Seele geht
 Mir ein süßes Deingedenken
 Wie ein stilles Nachtgebet...

ca această traducere :

Pe-aci mihnit trec nu știu unde
 Iar amintirea ta pătrunde
 Printre iluzii de mult moarte
 Ca 'n trestii doina de departe.

Neglijențe de acest fel nu face un poet,
 care-și iubește meseria și nu riscă nici o-
 dată a-și destăinui puțină sa putere de-a ști
 pătrunde în sufletul poezilor străini.

Dacă am analiza cu de-amănuntul poeziile
 d-lui Carp, probabil că am ghici ușor pove-
 tea Rîndunelului, care n'a putut să zboare
 departe și, după cîteva rotocoale frumoase
 de zbor spre sferele măi limpezii și măi în-
 nalte, a trebuit să cadă: e organismul prea
 filigran și slăbiciunea aripilor, cari l'au im-
 pedicat.

VII.

Un romantic.

D. Mircea Dimitriade este «unul din cei mai mari poeți ai neamului românesc», scrie una din cele mai obscure foî ale aceluiaș neam, redactată de mica suită a pontificelui simbolist. Dar d. Mircea Dimitriade, trubadurul «ligei conservatoare», de pie memorie, este unul din cei mai negligeabili scriitori, căci iată atîta timp a trecut de la apariția volumului său de *Opere dramatice* și nimeni n'a găsit de cuviință să se rostească asupra lor.

Sînt ucigătoare aceste extreme pentru orî și cine: lăudat din o parte, cu gura plină și fără măsură, hulit din alta, saŭ nesocotit cu totul, poți fi totdeauna sigur de — neîncrederea cititorului. Nu zic numai de d. Dimitriade. Alții mai bunî ca d-sa și din tabere mai bune, vor avea aceeaș soartă, dacă nu se vor hotărî a-și schimba moravurile.

Pentru că orî-ce scriitor, căruia-î place să se vadă încunjurat de un mediŭ inferior lui și care nu recunoaște nici o superioritate a talentelor existente; orî-cine își cheltuiește o parte din activitatea sa publicistică pe insulte într'o parte și lingușiri în alta, saŭ se

cațără de pulpana unui Mecenat intelectual saū material, dă probă de puțina considerație ce o are pentru adevăr și se expune la o condamnare sigură. Pe căi piezișe nimeni nu se ridică. Munca și talentul sînt singurele mijloace de a te impune și a te menține în literatură. Viața literară înaintează, scriitorii noui răsar și se înstăpînesc pe opinia publică, iar ceī cu felul de a fi al d-lui Dimitriade rămîn strîmtorați într'un colț, condamnați a trage vecinic sforile după culise, a reedita clișee de insulte, a se vîlcări ca o femeie nesocotită și a se umfla din cînd în cînd în pene, punînd cîte un biet efeb să-i trîmbițe gloria în superlative.

Greșeli omenești, cari abat saū distrug talentele. Și e păcat! Romanticī de aceștia, cari daū cu barda'n lună, aū totdeauna și o parte simpatică.

În cele două bucăți dramatice din volumul d-lui Mircea Dimitriade găsești greșeli cîte vreī. E o dizordine cumplită în formă și o dizarmonie fără păreche în gîndire. Și totuși e o lectură originală, cu părți întregi ce te interesează și te fac să regreti lipsa de disciplină în scris, în logică și în fantazie a autorului.

«Dafin Făt-Frumos» și «Ali Baba», — așa se numesc bucățile -- aū toate defectele ro-

manticiilor exagerați. Gesturi largi. Vorbe multe și incoherente. Ciudățeniile cîte poftiți. Ursitoarele d-sale, creațiunile fantaziei populare, se poartă în «domino cu capușon». Bietul Strîmbă-lemne, uriașul nostru național, vorbește de Hamadryade, ca un poet subtil al Greciei antice. Iubirea lui Făt-frumos este «focul albastru din Plina Putere» (cu P mare!). Și toată concepția celor două drame-feerii este mai mare decît îl slujesc puterile, ar vrea să fie un amestec dintre partea a doua din «Faust» și «Visul unei nopți de vară» de Shakespeare. Cam îndrăzneț pentru un biet aed de la poalele Olimpului!

Dar, poate fiindcă se deosebește așa de mult de cealaltă parte a producției noastre literare, în toată îngrămădirea asta de tropi și rime este ceva ce place : subiectul. De la «Simziana și Pepelea» a lui Alecsandri încoace nimeni nu ne-a mai plimbat pe Făt-Frumos înaintea ochilor noștri. Simți o bucurie particulară, auzind iarăși freamătul cordului romantic, zgomotul luptei cu balaurii și zmeii, gemetele lui Sfarmă-Petră și chicotitul deșteptului Statu-Palmă. E, pare că, o recreație, să treci de la atîtea figuri posomorate din dramele d-lui Lecca și din povestirile unor prozatori la grădinile aceste vrăjite, cu flori cu rodii și cu zîne jucăușe. Dacă toate

împreună nu conțin prea multă poezie, ele deșteaptă cel puțin dorul de mai multă poezie în tot ce se produce astăzi la noi.

Firește, fantazia orientală a romanticului scriitor merge mai departe, decît î-am fi cerut noi, trece în țara Halimalei, țară cu hurii și cadîne, cu pașale, haremurii și kalifi, cu misteruri și pietre nestimate, — amintiri din Boccacio.

Sînt alcătuirii fantastice, iscusite une-orî, amestecate de altă dată cu puțin sensualism levantin, dar îndată ce te apropii de ele cu măsura realității, zbor cum ar zbura un vis frumos dar desordonat, cînd raza de soare îți atinge pleoapele.

O muzică ce sună nedeslușită în depărtare și cîteva iluzii optice, iată ce găsești în cele două povești dramatizate.

Dar poate să ne dea un romantic mai mult de atîta ?

VIII.

«Faust» în Romînește.

După patruzeci și ceva de ani o nouă traducere tomînească din «Faust». Ce cale lungă, cîte frămîntări și triumfuri literare între traducerea celor doi bunii prietenii, Pogor și Scheletti, cari scriaui în o proză

rudimentară, și între opera matură a d-lui Ion Gorun! Întreaga noastră renaștere s'a petrecut între aceste două evenimente.

Pe-atunci era binevenit orice condeï primitiv și erau prea puțini aceia, cari înțelegeau versul marelui Goethe. Limba literară era nelămurită și trecea prin criza teoriilor filologice. Astăzi însă avem un șir de scriitori culti, cunoscători de limbă străine, stăpîni pe forma versului, și interpretarea operelor mari se face cu mai multă înleznire.

Firește, în traducere noi cultivăm mai mult genul liric. Nu avem încă un interes mai mare pentru operele fundamentale ale literaturilor străine. De cîte-orî ne-am plîns că n'avem pînă acum un Shakespeare întreg în romînește! Și dintre poeții noștri în viață unul singur putea să îndrăznească a se apropia de «Faust», această culme a literaturii universale, — este d. Ion Gorun, care prin calitățile lui de cugetător ocupă un loc excepțional printre noi.

Pentru tălmăcirea credincioasă a lui «Faust», pentru a te putea adînci în acel mare labirint și a scoate de-acolo, ca dintr'o mină puternică, o peatră prețioasă după alta, era nevoie de o minte concentrată, de o judecată profundă ca a lui Gorun. Căci numai cu fantazia nedisciplinată a cutărui poet

simbolist, sau numai cu ușurința de versi-fiecare a unui dulce cîntăreț de epizoduri fa-miliare, nu poți desluși lungul șir de pro-bleme, din cari se compune această biblie modernă.

Era desigur o muncă din cale afară grea, a te pune într'o atît de intimă legătură cu autorul acestei opere uriașe, în cît să redai toate nuanțele ei, să prinzi toate acele vagi înțelesuri, ce se ascund în sutele de zicerî sentențioase, cari erau expresia unei gîndiri înalte. Nicî nu era tocmai cu putință să se traducă aidoma toate jocurile de cuvinte și metaforele, cari chiar în original cer un tîlc deosebit. Aceste greutăți sînt însă inerente orî-cărei traduceri, căci orî-ce limbă pierde ca musicalitate, ca avînt, îndată ce e tradusă.

Dar, de la întîiele accente, începînd cu magistralul prolog asupra raportului dintre teatru și viață, se vede conștiențiozitatea aproape cucernică și măestria cu care Gorun desvăluie gîndul și cuvîntul autorului. El des-prinde înțelesul limpede din original, menține pînă și forma, ritmul și rimele versului, pînă la sfîrșit,—o muncă cu cît mai reușită, cu atît mai îndrăsneață.

Cu neașteptată ușurință ne dă monologul cel mare, în care legendarul vrăjitor, sau doctor Faust se frămîntă în căutarea ade-

vărului și în urmărirea zadarnică a poruncilor firei. Cu aceeași claritate se tălmăcesc cuvintele discipoului Wagner, ale acestuia pedant enervant, în care e biciuit un soi întreg de învățați dificili. Mefistofel — dușmanul luminei — intră cu vioiciune în acțiune și încheie învoiala cu Faust, cu care de aci înainte trece prin vârtejul nebun al vieții, aprinzând tot mai mult focul dorințelor lumesti. Drumul îi duce prin legendara pivniță de la Auerbach, unde vechile moravuri germane, cu cîntec și vin, mai dăinuesc. Se urcă pe dealul vrăjitoarei bătrîne, stăpîna cazanului întinerirei. Atît de viu e descris acest drum al călătoriilor lui Goethe, încît îl citești într'un suflet ca o poveste.

Și începe tragedia cea mare a Gretei. Domol, firesc se desfășoară primele scene, idilice, din grădina Martei. Sunt aprinse cuvintele din jurămîntul lui «Faust» și tremurate oftările copilei înșelate. Tumultul din grădină, cu uciderea lui Valentin e puternic prins. Lirismul Gretei reiese din cele două cîntece ale ei. Încă un acord plin din noaptea Valpurgiei și urmează acea groaznic de dureroasă catastrofă din închisoare, — sfîrșitul, care încoronează, ca subtilitate, traducerea întregă...

Iată astfel, ridicată în toată măreția ei, ca

s'o admire toți cîți n'o cunosc în original, monumentală clădire, în care sunt ascunse atîtea podoabe ale gîndirei, atîtea patimi omenestî, frumuseți poetice și tragedia omului superior

E un omagiū deosebit pe care literatura noastră a reușit să-l aducă celei germane prin condeii d-lui Ion Gorun.

IX.

Din lumea basmelor.

Cînd e ger și crivățul se anunță, pornește viscolirea și în literatură. În coșul primitiv al redacției se cerne un morman de poezii iernatice, reci ca florile de ghiață de pe fereastră, dar fără frumusețea lor. Prin toate trece albul zăpezii și fiorul morții. De la un capăt la altul se înșiră în ele, dureros de sincer, amintirile vremilor de bine, cu soare și iluzii.

Acum e și vremea poveștilor. Țăranul acum le spune, la «un tăciune și un cărbune», cînd în nopțile lungi își alungă uritul, colindînd cu gîndul pe la curțile cutăror luminați împărați. Folcloristul acum le culege mai ușor. Și lumea acum le citește mai cu drag.

Vara e a vieții, a zburdării, dar iarna cu

căldura molesitoare din sobă, cu liniștea misterioasă din casă, cu țiuitul vîntului pe la ferestre, te duce cu deasila în regiunile fantastice.

Basmul e o plăzmuire a iernii.

*

Copiii și oamenii gîrboviți de vîrstă sunt mai aproape cu sufletul de lumea basmelor. Cei dintîi pentru admirarea estatică a tot ce e miraculos și supranatural, iar bătrînii pentru că basmele-î poartă în vremea copilăriei lor.

Ce știu copiii de partea irațională a acestei înșirări de fapte și fenomene! In mintea lor ele sunt icoane reale și întîmplări logice și tot ce e bizar și anormal li se colorează frumos și plăcut.

Mai mult chiar. Noi știm să înșelăm fantazia copiilor cu aceste basme. Știm că vine degrabă vremea cînd toată împărăția asta a basmelor se sfarmă ca un castel aerian și cînd copilul singur vede cum dispar întîiele lui visuri și totuși îi dăm mereu să guste din hrana acestor închipuirî mincinoase.

Alcătuim din ele un fel de religie pentru copii, căci unele aŭ fondul moral și instructiv ca și basmele vechiului așezămînt al bisericii.

Poporul primitiv e și el un copil. Și la popoare primitive găsești cele mai multe basme.

De cînd s'aû pornit cercetările folcloristice s'aû descoperit basme și la... Hotentotî. Cu toții își aû credințele lor religioase. Modul de a vedea natura și fenomenele cerești variază de sigur. Dar soarele și luna zugrăvesc în mintea tuturor icoane vii. Munții și rîurile sunt populate de ființe reînțelese. Frica de necunoscut produce aceleași instincte născocitoare la toate popoarele.

Poporul român nu măi e copil, dar nici departe de anii copilăriei nu este. Ciobanul nostru pribeag e destul de primitiv ca să vadă balaurul îmbîrligîndu-și coada în jurul piscului de munte. La noi sunt încă urme din povești, sunt babe vrăjitoare și în nopți de iarnă măi umblă pricolicii.

Bogăția noastră de povești este mare. Și mirare nu-î, dacă ne gîndim cît sîntem de aproape de leagănul basmelor, de acel Orient, de unde s'a revărsat o mare parte a acestor minunății asupra tuturor popoarelor. Multe din basme sînt suflet din sufletul nostru, dar majoritatea lor sînt totuși străine și noi nu le-am dat decît haina limbii noastre meștere și culoarea țării noastre frumoase.

*

Cele dintîiu basme tipărite la noi sînt măi mult importate. E măi mult înțelepciunea lui Nastratin Hogeia decît a unchiașului nos-

tru sfătos în cărțile lui Anton Pann. Miraculoasele nopți o mie una au fost și ele traduse de vreme și au hrănit fantazia scriitorilor. A trebuit ca un străin, un Schott oare-care, să ne arate ce comoară națională, orbitor de frumoasă și de prețioasă, avem îngropată în pădurea noastră străbună. Și încetul cu încetul s'au găsit feți-logofeți, cari au ridicat bucăți din aurul îngropat.

Pe lângă aur s'a scos și aramă și zgură netrebnică, desigur. Sunt însă nume scumpe, cu merit pentru zmulgerea basmelor din ghiarele uitărei. Creangă, Eminescu, Slavici, Mera și Miron Pompiliu în «Convorbiri»; Ispirescu, Fundescu și alții în volume deosebite; reviste mărunte, vechi și noi, au dat neîncetat la iveală bucăți alese din aceste plămui ale vremilor trecute. Unul din scriitorii d. I. T. Mera, un vechiu colaborator al «Convorbirilor», un bun și spiritual prozator, și le-a adunat abia acum în volum și ni le oferă sub sugestivul titlu «Din lumea basmelor».

*

De ce această interesare pentru povești?
Nu ziceam că basmele sînt mai mult o hrană pentru copii și o urmă a primitivității noastre?
Ce caută decî în o literatură serioasă? Poeții aceia, cari se coboară la ele, se inspiră din ele, din toată vraja lor romantică, nu văd și ei viața cu ochi de copii?

Sînt mulți cari judecă astfel și dau basmelor cel mult importanța unui material de știință.

Răspunsul la întrebările lor e ușor. Ceeace poezii și înțelegătorii iubesc în povești este frumosul etern al Ilenei Cosinzene și neperitoarea tinerețe a lui Făt-frumos, e poezia fără seamăn și triumful tăriei umane asupra duhului demonic al răului și al distrugerii.

Basmul, cu toată sceneria sa romantică, e pentru poetul de azi ca acel sînge de balaur în care voinicul se scaldă pentru a renaște cu puteri noi, e izvorul pururea tînăr de poezie și de viață.

Am vorbit despre «Faust». Și ce este «Faust»? Substratul și toată partea decorativă a operei nu sînt luate din lumea basmelor? Nu se șterg și aici, în aceiaș măsură, noțiunile de timp și de spațiu? Și forțele demonice nu aū acelaș rol ca în creațiunile poporului?

Se zice că aderenții elenismului clasic, cei cu un cult pronunțat pentru măsura formelor, sînt dușmani ai fantaziei populare. Din norocire, noi nu avem mulți de aceștia și în consecință basmul, cu toate genurile literare cu cari se înrudește, vor forma încă multă vreme temeiul producțiunilor noastre artistice.

JUNIMEA ȘI ARDEALUL

— CU PRILEJUL JUBILEULUI «CONVORBIRILOR» —

«Convorbirile literare» intră în al patruzecilea an de viață și actualii conducători ai revistei vor face tot ce le va sta în putință, ca această dată să fie sărbătorită. Și cu drept cuvânt, pentru că orî-ce omagiu adus «Convorbirilor» este un semn de atenție pentru oamenii de merit și o dovadă de înțelegere a întregii noastre mișcări literare mai nouă.

Că s'a muncit și în afară de revista «Junimeii» din Iași este adevărat. Imprejurări locale, relațiuni personale și politice au împiedicat pe mulți a se alipi de «Convorbiri». Intre aceștia erau d. Hașdeu și d. Gherea, mai târziu, și alte personalități distinse, a căror influență asupra spiritului public nu se poate tăgădui. În mare parte însă, literatura se concentrează aici. Bătrînii cu influență, tinerii însuflețiți și prietenii cu bune intenții și-au dat întâlnire în saloanele «Junimeii» și în coloanele «Convorbirilor» și

aŭ contribuit la scrierea istoriei literaturii noastre moderne.

În cine s'a rezimat mişcarea, o ştim cu toţii. D. Titu Maiorescu, omul cu cultură europeană, cugetătorul sobru, stilistul fin (poate întâiul nostru stilist modern), a fost iniţiatorul şi susţinătorul de frunte. D. Iacob Negruzzi, scriitorul harnic, nepretenţios şi onest a fost conducătorul efectiv. Şi amîndoi, la o vîrstă destul de înaintată astăzi, dar destul de junî şi de elastici ca spirit, pot privi cu satisfacţie la munca lor: cel dintîiu a ţinut pururea treaz simţul pentru o limbă curată romînească; cel de al doilea a ştiut cum să-şi aleagă tovarăşii, spre a dezvolta gustul pentru o bună literatură naţională.

Soarta «Convorbirilor» însă a fost călăuzită şi de noroc. De la început revista a fost îmbrăţişată cu căldură de Alecsandri, pe atunci «regele poeziei». Intrînd şi el în rîndul colaboratorilor, aducea cu sine toată strălucirea sa. Cei-l'alţi poeţi, cari debutau alături de el, alde Bodnărescu, Pruncu, Cornea şi Capşa — şterşi de mult din amintirea cititorilor — erau nişte bieţi stihuitori fără vlagă. Şi nici junele erotic Şerbănescu şi cu Matilda Poni, cari începeau de pe atunci să suspine crud şi dulce, nu se ridicau mai pe sus, aşa că boierul mirceştian

putea să troneze în dragă voie, spre gloria sa și a revistei, pînă ce se ivi la orizont luceafărul lui Eminescu, învălit în nouri mai întiui, apoi tot mai luminos și mai scăpărător.

Avînd ast-fel pe cei mai de frunte poeți printre urzitori și mai avînd și norocul de a găsi la Iași prozatori ca d. Gane și, în urmă, pe Creangă, «Convorbirile» aū putut să cîștige titluri tot mai multe de existență și să taie brazde tot mai adînci în cîmpul literaturii. Ca prin farmec, fața literaturii se schimbă; limba scriitorilor și a ziariștilor se curăță; poeții încep să-și îngrijească mai bine creațiunile, modelîndu-le după formele de bronz ale lui Eminescu. Incep și polemici, se deșteaptă viața, fără însă a cădea în noroiul, cu care se distinge o parte din polemicile de astăzi.

Vor fi destule exagerări în bine în cîte s'aū scris și se vor mai scrie despre cele petrecute în sînul societății din jurul «Convorbirilor». Ambiția de a da succeselor o proporție mai mare de cît a fost în realitate, este un păcat omenesc și pretutindenți se observă tendința criticului contemporan de a mistifica pe cel viitor, care va avea să stabilească adevărul. Meritul însă de a fi fost o bună conducătoare, decenii de-a rîn-

dul a vieții noastre literare, și de a-și fi alcătuit un capitol strălucit în istoria literaturii române, nimeni nu i-l va putea tăgădui.

*

Cit ne privește pe noi Ardelenii, raporturile noastre cu «Convorbirile» n'aũ fost totdeauna dintre cele mai bune. Satira subțire și tonul de un calm aristocratic din criticele d-lui Maiorescu, îndreptate în contra latiniștilor și mai cu seamă a învechitelor teorii de drept național, profesate de Barnuțiu la Iași, aũ produs multe supărări. De nu mă înșel, bătrînii noștrii își aũ și astăzi rezerva lor față de autorul articolului «Limba românească și jurnalele din Austria». Unii aũ moștenit de la părinți ura în potriva lui. D. Ovid Densușianu de pildă, făgărășanul nostru, cu toate că lovește desperat în ardeleni pentru că aceștia nu vor cu nici un chip să-l ia în serios ca literat, este astăzi cel mai năstrușnic detractor al «Junimeii», ca și răposatul părintele său.

Este prea probabil că d. Maiorescu a fost prea intransigent în aplicarea teoriilor sale de limbă față de Ardeleni și n'a căutat îndestul să lingusească orgoliul lor național și cel personal, nici să vîneze acolo popularitatea cu orice preț. Ceii atacați de d-sa,

reprezentanții unei epoce de glorie pentru istoria Romînilor ardeleni, erau idoliî opiniei publice. Sistemele lor de limbă și scriere, orî cit de exagerate și de fantastice, în mintea lor erau identificate cu însăși existența națională a poporului. Cine-î ataca, săvîrșia o crimă în potriua naționalității și risca a-și perde orî-ce simpatie.

Cel puțin dacă Ardelenii ar fi avut un singur scriitor artist în mijlocul lor, pentru ca pe calea asta, prin opunerea unei forțe reale, să-î fi dovedit simțul unei adevărate limbî romîne! Dar pe la 1867 poeții scriaîu o păsărcască latino-romînă; toți versuitorii, Ioniță Badeștii, Iulian Grozeștii și alți tineri emfatici, greoi, stîngaci, încercaîu zadarnic să zboare spre sferile limpezî ale poeziei. Și satira d-luî Maiorescu putea să cadă în dragă voe peste limba lor și a gazetelor la cari scriaîu. Cădea nemiloasă și convingătoare, încît aproape nimeni nu îndrăznea să se apere. Bătrînul Cipariu se mulțumi a numi «concluziile» d-luî Maiorescu și a le «nega» *ex cathedra*.

La Viena însă, unde se aduna floarea tinerimei ardelenene și bucovinene, discuțiile se aprindeaî tot mai mult. Cetele se împărțiră în două. Revoltații în frunte cu Bucovineanul Bumbac ajunseră așa de puternici

încît propuseră într'o adunare «*să se hotărască a scuipea în școala lui Maiorescu*». Ei fură însă învinși de cei cu bunul simț, cu iubire de frumos și cu puterea cuvîntului : de Eminescu și Slavici, buni prieteni, artiști fără pereche. Aceștia sunt creatorii noii direcții în Ardeal. Ei au sădit în sinul tinerimei ideile cari aveau să înfrîngă conservativismul latinist. Ei au învățat prin serbarea dela Putna, prin articole și producții literare, cum ideea națională se unește cu principiile de artă. Și că munca lor a triumfat, s'a putut vedea la 1882. Implinindu-se 15 ani dela apariția «Convorbirilor», — în fruntea acelor cari serbau cu mult entuziasm această dată, craii studenții ardeleni din Viena.

Cît de mult se schimbase opinia publică în favorul «Junimeii» o probează și ziarele ardelenice din acel an, cari laudă serbarea literară din Viena. Insuși Alecsandri a făcut cu această ocazie o amendă onorabilă. El care numise mai înainte pe Ardeleni niște Beoțieni (epitet însușit acum de d. Densușianu), incapabili de a înțelege frumosul și asfixiați de atmosfera politică ce-i înconjoară, se grăbi a felicita tinerimea ardeleană și a-i prevesti un viitor literar :

Cînd privesc în urma mea — zice el — văd la poa-

lele dealului o generație verde, generoasă, entuziastă și patriotică, care țintește privirile sale tot în sus și pășește cu încredere către un viitor măreț..

Un singur adversar militant avea «Junimea» în acest timp în Ardeal, pe bătrînul profesor de limba romînă dela Universitatea din Cluj, Grigore Silași. Stilul vremii trecute invoca numele Eliazilor, Asachilor, Ciparilor și a «soților lor de opintiri eroice» pentru a blestema într'o serie de articole din «Familia» tinerimea din Viena, care, preamărînd «Junimea», a uitat «că latinitatea limbei și ființei noastre a fost și este principiul de viață pentru noi Romîni, iar *acea latinitate trebuie restaurată*».

Restaurarea latinității la 1882!

Rămăsese un anacronism bietul Silași. Restaurarea s'a făcut în adevăr. Dar cum? Doi ani în urmă, la 1884, se întemeia «Tribuna» d-lui Slavici, avînd ca întîiul foileton «Prînzul *Junimei* în onoarea lui Alecsandri»... Opinia publică era cucerită, iar d. Slavici, nuvelistul «Convorbirilor», era stăpîn pe situație.

Din preajma d-lui Slavici aș eșit apoi toți ardelenii cîți aș ajuns în mișcarea literară mai nouă. A fost o izbucnire spontance, ca un izvor puternic, căruia vremile grele îi astupaseră gurile și, ajuns la lumină, se revarsă

cu toată vigoarea primăvăratecă peste cîmpia însetată a literaturii.

Astăzi ce schimbare! Schimbare la noi și schimbare la—«Convorbiri»! Bătrînul critic a fost silit să recunoască (și noi am roșit, modești, pentru forma călduroasă cu care recunoștea) progresele ce le-au făcut cei odinioară atît de huliți de d-sa. Iar la «Convorbiri» un ardelean e chemat să prezideze, ca director, jubileul de patru-zeci de ani—în acelaș timp jubileul dezrobirei noastre literare — d. Ion Bogdan, unul din cei măi limpezi și măi corecți oameni de litere de astăzi.

Martie 1906.

UN OM CULT

— DUPĂ PROF. SOMBART —

Am să vă prezint un om cult, așa cum mi'l închipuesc eu și voiți vorbi de dînsul, ca de un bun prieten al meu.

După o cunoaștere temeinică a problemelor de viață, după ce a iubit și a suferit mult, prietenul meu s'a gîndit îndelung și a ajuns la credința, că în mijlocul acestei lumi se află ceeace e personal în noi, ceeace e original. Și numai dezvoltarea acestei părți e scopul vieții. În colo toată cultura obiectivă, toate fenomenele sau faptele din univers nu s'au pentru noi vre-o valoare, decît în măsura în care ne-ar atinge personalitatea, sufletul nostru.

În consecință, prietenul meu, care din cultivarea pornirilor individuale își face o țintă supremă, iubește toate condițiile de viață cari îl înlesnesc în această tendință, dar urăște și combate tot ce-l amenință.

Așa, de pildă, el iubește singurătatea pen-

tru că'i dă prilej de concentrare; iubește viața în natură, fiindcă pe mi'i de că'i îl îndeamnă să reflecteze asupra ființei sale; iubește muzele, cari îi împodobesc viața, făcînd-o mai frumoasă; iubește o operă de spirit, dătătoare de viață; și pe copii și pe naivii îi iubește, fiindcă vede în ei natura primitivă; iar alături de femeie, de femeia adevărată, nu de cea înfrîntă prin vre-o profesie, poate să-și trăiască viața de om întreg.

În schimb urăște și evită tot ce e profesional, pentru-că profesiunile reduc valorile personale; urăște orî-ce ierarhie, din cauză că pe calea ierachică se înăbușe tot ce e original în om și se produce nivelarea; urăște ceea ce se numește, în sens vulgar, «cultură», de oarece aceasta nu este decît cunoștință superficială, fără a fi întemeiată pe viața trăită de el însuși. De citit nu citește mult. Opere de artă, teatre și concerte vede în măsură redusă. Urăște cuceririle culturei moderne, în deosebii ale tehnicei, fiind ucigătoare de spirit; disprețuiește zgomotul, comerțul, pentru că aceste tocesc pe individ și-l specializează, luîndu-i orî-ce originalitate. Se teme și de știință (cu toate că-i respectă rezultatele), fiindcă, ajunsă în mîinile oamenilor mici, reușește prea adeseori să suprimă ceea ce e personal în noi, operînd mereu cu

mijloace scolastice. Se teme și de averea cea mare, pentru că o avere, mai ales cea dobândită repede, ușor poate să tulbure sufletul și să ia vieții seninătatea.

Prietenul nostru își va căuta tovarăși printre cei ce urmăresc aceeași țintă: dezvoltarea armonică a ființei lor. El va căuta oameni întregi și se va bucura de originalitatea lor. Și în această alegere nu va întreba de rangul fiecăruia, nici se va estazia de hărnicia profesională a cuiva, pentru că adeseori această hărnicie are meritul de a face să se vestejască mai repede ființa noastră. Dar el prețuește pe om după cum se arată în toate: cum se poartă cu mic și mare, cum își iubește copiii, cum își sprijinește prietenii, ce zice în fața soarelui și a mării, cum știe să iubească și să sufere. El nu trece prin viață ca judecător sever, ci zîmbitor; trăește și lasă pe alții să trăiască. Nu întreabă tandafirul de ce nu înflorește ca crinul și nici pe om, de ce e într'un chip și nu în cel'alt. Nimic omenesc nu e străin de inima lui. Și unde are dreptate și legea nu i-o dă, și-o face el singur... căci, nu uitați, prietenul meu nu e de loc modern.

Să nu credeți însă, că prietenul meu e unul din acei oameni sensuali sau supraoameni, cari vremea întreagă și-o toacă prin

cafenele, saū în uşoară cochetărie cu arta şi în uşoare aventuri cu fetiţe dulci. Nu, el ştie prea bine, că baza personalităţii este înfrinarea instinctelor şi că plăcerile multe te fac vulgar. El ştie că omul fără un adinc şi serios cuprins al vieţii e gol şi pustiū şi că libertatea personală trebuie să-î sêrvescă la stăpînirea de sine.

Am greşi de-asemena dacă l'am confunda cu unul din acei mulţi esteţi neputincioşi, cari socot că în colecţiile lor sînt limitele luminei şi ale frumosului şi, că a te înconjura cu tot felul de podoabe, înseamnă să trăeşti o viaţă frumoasă. Şi nici egoist nu este, cită vreme doreşte ca toţi să se bucure de soare şi lumină. Dar în nici un caz prietenul meu nu este un suflet obosit, căci iubeşte viaţa, pentru multele ei manifestări; iubeşte şi binecuvîntă viaţa pentru munca cea vie, pentru creaţiunea aducătoare de germenî, de flori şi de fructe...

Aşa-mî închipuesc eū un om cult, un bun prieten!

COPRINSUL

COPRINSUL :

	<u>Pag.</u>
<i>Impresii literare I—XL</i>	1— 82
<i>Zile jubiliare:</i>	
1. Capitala petrece	85
2. Puterea cîntecului	89
3. Scrisori I—VI	94
4. Conferența d-lui Delavrancea	113
<i>Moravuri și scriitori:</i>	
1. Spiritul de imitare	119
2. Libertatea artistului	125
3. Cei rămași în urmă	129
4. Cum trăim	133
5. Solidaritate	139
6. Papagalii antipatici	145
7. De-aș fi demagog	151
8. Faza glumeață	154
9. Opinie separată	161
10. Apostolomania	167
11. Convingeri	173
12. D-l Iorga părăsește «Sămănătorul»	178
13. O decepție (D-l Drăghicescu)	186
14. Octavian Goga	193
15. Z. Birsan	205
16. Cincinat Pavelescu	211
17. B. Hétrat	217

	<u>Pag.</u>
<i>Dări de seamă:</i>	
1. Lecca, «Casta-Dida» și «Jucătorii de cărți»	222
2. D. Zamfirescu, «Tănase Scatiu» și Lecca, «Ciiniș»	227
3. Gîrleanu, «Cea dintîi durere»	233
4. Tr. Demetrescu, «Iubita»	238
5. N. Petrașcu, «Marin Gelea»	242
6. O. Carp, «Rîndunel»	251
7. Mircea Demetriade. «Opere dramatice»	257
8. Gorun, «Faust»	260
9. Mera, «Din lumea basmelor»	264
<i>Junimea și Ardealul</i>	269
<i>Un om cult</i>	278

VERIFICAT
2017

VERIFICAT
2007

VERIFICAT
1987